

OSALLISUUTTA HANKE KERRALLAAN

Osallisuus ja kansalaisyhteiskunnan tehtävä osallisuuden edistäjänä Euroopan
sosiaalirahaston hankkeiden loppuraporteissa

Mauno Särkkä
pro gradu-tutkielma
sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
syksy 2018

TIIVISTELMÄ

OSALLISUUTTA HANKE KERRALLAAN

Osallisuus ja kansalaisyhteiskunnan tehtävä osallisuuden edistäjänä Euroopan sosiaalirahaston hankkeiden loppuraporteissa

Mauno Särkkä

Pro gradu-tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: yliopistonopettaja Tuomo Kokkonen

Syksy 2018

86 sivua + liitteet 21 sivua

Pro gradu-tutkielmassani selvitän, minkälainen kuva osallisuudesta ja kansalaisyhteiskunnan tehtävästä osallisuuden edistäjänä hahmottuu Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden loppuraporttien perusteella. Syrjäytymisen ehkäisystä on tullut tärkeä yhteiskuntapoliittinen tavoite ja osallisuuteen viitataan usein syrjäytymisen vastakohtana. Kansalaisyhteiskuntaan ja kansalaisjärjestöihin on kohdistettu runsaasti odotuksia syrjäytymisen ehkäisijöinä. Samanaikaisesti järjestöjen rooli hyvinvointipalveluiden tuottajina on vahvistunut, kun ollaan siirrytty kohti monimuotoisempaa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välistä työnjakoa. Lisäksi määräaikaiset hankkeet ovat vakiintuneet tärkeäksi toiminnan viitekehyyksi julkisen sektorin peruspalveluiden rinnalla. Euroopan sosiaalirahasto on merkittävä hankkeiden rahoittaja, jonka yhtenä tavoitteena on osallisuuden lisääminen ja köyhyyden poistaminen. Tutkielmani teoreettinen viitekehys muodostuu osallisuutta ja kansalaisyhteiskuntaa käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta. Tutkimusaineistoni koostuu 16 Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeen loppuraportista, joita olen analysoinut laadullisen aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Hankkeet on toteutettu Suomessa aikavälillä 2014-2017 ja niiden toteuttajat ovat pääosin yhdistyksiä tai julkisen sektorin toimijoita.

Aineistossani osallisuus hahmottuu liittymisenä erilaisiin osallisuuden osa-alueisiin kuten omaan elämään, yhteisöön, palvelujärjestelmään, työmarkkinoihin ja koulutukseen. Lisäksi omana osallisuuden ulottuvuutena jäsenyyttä omaehtoinen osallistuminen ja kansalaisvaikuttaminen. Hankkeissa osallisuuden perusta luodaan niihin osallistuvien ihmisten kunnioittavassa ja yksilöllisessä kohtelussa. Osallisuuden alimmalla tasolla toteutuu asiakkaan kuuleminen ja hänen näkemystensä huomioiminen hankkeen toiminnassa. Osallisuuden kasvaessa asiakas saa hankkeissa myös kehittäjän, vaikuttajan ja kumppanin rooleja. Kansalaisyhteiskunnan tehtävä osallisuuden edistämässä näyttääytyy yksinkertaisimmillaan kolmannen sektorin palveluntuotantona ja julkisen sektorin yhteistyötahona. Osallisuutta edistetään sekä organisoituneena järjestötoimintana että kansalaisten omaehtoisena toimintana järjestöjen ulkopuolella. Kansalaisyhteiskunnalla voi olla tärkeä rooli asiakkaiden kansalaisuuden tukemisessa palvelujärjestelmässä ja se voi edistää sivistynyttä vuoropuhelua yhteiskunnallisen kehityksen suunnasta. Lisäksi se voi mahdollistaa aktiivisen kansalaisvaikuttamisen. Autonominen ja monimuotoinen kansalaisyhteiskunta voi tarjota ihmisille monenlaisia osallisuuden muotoja ja haastaa yksiulotteista käsitystä osallisuudesta palkkatyöhön osallistumisena. Riskeinä ovat kansalaisyhteiskunnan roolin typistymisen ensisijaisesti palveluntuotannoksi sekä hankkeiden myönteisten osallisuusvaikutusten lakkaaminen rahoituksen loppuessa.

Avainsanat: osallisuus, osallisuushankkeet, kansalaisyhteiskunta, EU:n sosiaalirahasto, laadullinen sisällönanalyysi

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	5
2. MONITULKINTAINEN OSALLISUUS.....	7
2.1. Huoli syrjäytyneistä.....	7
2.2. Osallisuus ja osallistuminen.....	9
2.3. Asiakkaan osallisuus hyvinvointipalveluissa.....	12
3. KANSALAISYHTEISKUNTA HYVINVOINNIN TUOTTAJANA.....	17
3.1. Kansalaisyhteiskunnan määrittelyä.....	17
3.2. Kansalaisyhteiskunnan toimijat.....	19
3.3. Kansalaisyhteiskunta hyvinvoinnin sekataloudessa.....	20
4. EU:N OSALLISUUSHANKKEET.....	22
4.1. Euroopan sosiaalirahasto.....	22
4.2. Osallisuushankkeet ja niiden tutkimus Suomessa.....	24
5. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	29
5.1. Tutkimustehtävä.....	29
5.2. Tutkimusmenetelmä.....	30
5.3. Aineisto.....	33
5.3.1. Osallisuushankkeiden loppuraportit.....	33
5.3.2. Aineiston rajaaminen ja luokittelu.....	35
5.3.3. Lopullinen aineisto.....	38
5.4. Tutkimuksen etiikka.....	40
6. AINEISTON ANALYYSI.....	45
6.1. Alkuperäisilmaisujen pelkistäminen.....	45
6.2. Pelkistettyjen ilmaisujen ryhmittely ja alaluokkien muodostaminen.....	46
6.3. Alaluokkien ryhmittely ja yhdistäminen yläluokiksi ja yhdistäväksi luokaksi.....	48
7. OSALLISUUS JA KANSALAISYHTEISKUNTA HANKERAPORTEISSA.....	49
7.1. Osallisuuden osa-alueet.....	49
7.2. Kohderyhmän osallisuus hankkeessa.....	55
7.3. Kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli.....	60
8. OSALLISUUTTA HANKE KERRALLAAN?.....	68
8.1. Osallisuushankkeiden lupaukset ja petokset.....	69
8.2. Autonomia ja osallisuus kansalaisyhteiskunnassa.....	74
9. POHDINTA.....	77
LÄHTEET.....	79
LIITE1. Analyysitaulukot.....	87

KUVIOT

Kuvio 1. Osallistumisen portaat.....	13
--------------------------------------	----

TAULUKOT

Taulukko 1. Alustava aineisto.....	36
Taulukko 2. Lopullinen aineisto.....	39
Taulukko 3. Hankkeiden toteuttaja, sijainti, kesto ja rahoitus.....	40
Taulukko 4. Alkuperäisilmaisujen pelkistäminen.....	45
Taulukko 5. Ilmaisujen ryhmittely ja alaluokkien muodostaminen.....	47
Taulukko 6. Osallisuuden osa-alueet.....	50
Taulukko 7. Kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa.....	56
Taulukko 8. Kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämisessä.....	61

1. JOHDANTO

Kansalaisten osallisuuden vahvistamisesta on tullut vakiintunut yhteiskuntapoliittinen päämäärä 2000-luvulla (Raivio & Karjalainen 2013, 12). Osallisuus asetetaan usein syrjäytymisen vastinpariksi ja osallisuuden vahvistaminen voidaan tulkita myönteiseksi tavaksi puhua syrjäytymisen ehkäisemisestä. Osallisuuspuhe on löytänyt tiensä niin hallitusohjelmiin, ministeriöiden ja kuntien strategioihin kuin järjestöjenkin kielenkäyttöön. Osallisuus on kuitenkin varsin väljä ja monitahoinen käsite, josta ei ole yhtä vakiintunutta tulkintaa. Siksi on tärkeää analysoida siihen liitettyjä merkityksiä eri konteksteissa.

Kansalaisyhteiskuntaan ja kansalaisjärjestöihin on kohdistettu runsaasti odotuksia syrjäytymisen ehkäisijöinä. Vireän kansalaisyhteiskunnan on toivottu lisäävän yhteisöllisyyttä ja kansalaisvaikuttamista on pyritty vahvistamaan eri politiikkaohjelmien avulla (Matthies 2014 b, 52-53). Samanaikaisesti ollaan siirrytty julkisesti tuotetuista hyvinvointipalveluista kohti monimuotoisempaa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välistä työnjakoa ja kansalaisjärjestöjen rooli hyvinvointipalveluiden tuottajina on vahvistunut (Evers 2006 a; Julkunen 2006).

Määräaikaisten hankkeet ovat vakiintuneet tärkeäksi toiminnan viitekehyydeksi julkisen sektorin hyvinvointipalveluiden rinnalla. Hanketoiminnan tavoitteena on usein peruspalveluiden kehittäminen, mutta toisinaan ne myös täydentävät tai paikkaavat palvelujärjestelmän aukkoja. Euroopan sosiaalirahasto (ESR) on merkittävä hanketoiminnan rahoittaja EU-maissa. ESR:n keskeinen tavoite on työllistämisen edistäminen, mutta sen toimintalinja viiden hankkeiden erityistavoitteena on lisäksi osallisuuden lisääminen ja köyhyyden poistaminen. ESR:n rahoittamia osallisuushankkeita toteutetaan sen ohjelmakaudella 2014-2020 Suomessa yhteensä 296 kappaletta (Rakennerrahastotietopalvelu 2018). Osallisuushankkeiden toteuttajia ovat useimmiten erilaiset järjestöt tai yhdistykset, mutta toisinaan myös oppilaitokset ja kunnat. Hankkeiden kirjo on laaja ja niiden kohderyhmään kuuluu erilaisia ihmisiä, joiden katsotaan olevan merkittävässä syrjäytymisvaarassa.

EU-lähtöisessä osallisuuskeskustelussa työllistyminen on nähty keskeiseksi osallisuuden lähteeksi yhteiskunnassa. Siksi työllistamisestä on tullut myös sosiaalipolitiikan keskeinen päämäärä 1990-

luvulta alkaen. Usein ilmiöön viitataan aktivoivan sosiaalipolitiikan tai aktivointipolitiikan nimellä (Julkunen 2013). Työllistymisnäkökulman ensisijaisuus näkyy hyvin myös Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden tavoitteenasettelussa. Niissä pyritään kuitenkin myös esimerkiksi kehittämään julkisia hyvinvointipalveluita ja vahvistamaan kansalaisyhteiskunnan toimijuutta hyvinvoinnin tuottamisessa.

Tutkimuksessani selvitän minkälainen kuva osallisuudesta ja kansalaisyhteiskunnan tehtävästä osallisuuden edistäjänä hahmottuu Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden loppuraporttien perusteella. Tutkimukseni aineistona on 16 ESR:n osallisuushankkeen loppuraporttia. Hankkeet on toteutettu Suomessa ESR:n ohjelmakaudella 2014-2020. Analysoin hankkeiden loppuraportteja laadullisen sisällönanalyysin keinoin.

Tutkielmani teoreettisen viitekehyksen muodostaa osallisuutta ja kansalaisyhteiskuntaa käsittelevä tutkimus, jota esittelen luvuissa kaksi ja kolme. Luvussa neljä tutustutan lukijan Euroopan sosiaalirahaston hanketoimintaan. Viidennessä luvussa esittelen tutkimustehtäväni, -menetelmäni ja -aineistoni sekä pohdin tutkimukseeni liittyviä eettisiä kysymyksiä. Luvussa kuusi selostan analyysini kulun. Luvussa seitsemän esittelen tutkimukseni tulokset ja peilaan niitä teoreettiseen viitekehukseeni. Kahdeksannessa luvussa vedän yhteen tuloksiani ja teen niistä kokoavia havaintoja. Yhdeksännessä luvussa päätän työni loppupohdintaan.

2. MONITULKINTAINEN OSALLISUUS

Osallisuus on monitulkintainen käsite, jolle ei ole olemassa yhtä vakiintunutta määritelmää. Osallisuus ymmärretään usein syrjäytymisen vastinparina, jolloin osallisuuden edistämisen tavoitteeksi määrittyy syrjäytymisen, köyhyyden ja osattomuuden ehkäiseminen. Käsitteen käytöstä tekee haastavaa se, että se hahmottuu usein sekä yleiseksi arvotavoitteeksi, myös keinoksi. Toisaalta sen voi nähdä myös yksilön kokemuksena ja aktiivisena toimintana. (Raivio & Karjalainen 2013, 12-14.)

Osallisuuskeskustelua voi lähteä tavoittamaan monesta eri suunnasta. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa siihen viitataan esimerkiksi käsitteillä *inclusion*, *involvement* ja *participation*. Tässä luvussa kartoitan teoreettisia näkökulmia osallisuuskeskusteluun.

2.1. Huoli syrjäytyneistä

Yksi tapa lähteä kartoittamaan osallisuuden luonnetta on perehtyä syrjäytymiskeskusteluun. Juhilan (2016, 50) mukaan *syrjäytymiselle* vastakkainen prosessi on *liittäminen*. Hän pitää näitä vastineina englanninkielisille käsitteille *exclusion* ja *inclusion*. Tästä näkökulmasta katsottuna osa kansalaisista on syrjäytynyt tai uhkaa syrjäytyä yhteiskunnasta ja siksi heidät tulee liittää takaisin sen yhteyteen. Juhila (2016, 51) viittaa Sipilän (1985, 73) määritelmään, jonka mukaan syrjäytymistä voi tarkastella prosessina, jossa yksilön ja yhteiskunnan väliset siteet heikkenevät. Sipilä (emt.) näki palkkatyön ja perheen keskeisinä syrjäytymistä ehkäisevinä tekijöinä ja siten niiden ulkopuolelle ajautuneet suurimmassa syrjäytymisriskissä.

Juhilan (2016, 50-51) mukaan ensimmäinen syrjäytymiskeskustelun aalto rantautui Suomeen jo 1980-luvulla, mutta voimistui uudelleen 1990-luvun laman jälkimainingeissa. Euroopan Unionilla on ollut suuri vaikutus myös suomalaisen syrjäytymiskeskustelun sisältöön, koska EU:n jäsenmaissa on laadittu sisällöltään varsin yhtenäisiä köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisia toimintaohjelmia 1990-luvulta lähtien. Lisäksi EU:n rahoitus erilaisiin syrjäytymistä ehkäiseviin projekteihin on ollut merkittävää. (Juhila 2016, 50-51.) Tutkimukseni aineisto, Euroopan sosiaalirahaston rahoittamat, sosiaalisen osallisuuden edistämiseen ja köyhyyden poistamiseen tähtäävät hankkeet ovat keskeinen osa tätä projektityötä.

Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaiseen kansalliseen toimintasuunnitelmaan (2003, 13-14) viitaten Juhila (2016, 51-52) nostaa esille kolmen tasoista välineitä, joiden avulla syrjäytymistä pyritään estämään. Ensimmäisen tason muodostavat normaalina pidettävää yhteiskunnallista osallisuutta edistävät toimet, kuten “toimeentulon takaava työ, hyvä elinympäristö, hyvät asumisolot, lähipalvelut sekä ihmisten omatoimista selviytymistä tukeva sosiaalinen verkosto...”. Toisen tason muodostavat universaalit tulonsiirrot ja julkiset palvelut, jotka tukevat ensimmäisen tason rakenteita. Kolmas taso muodostuu kohdennetuista erityistoimista ja -ohjelmista, joiden tavoitteena on puuttua erityisen vaikeisiin syrjäytymiskierteisiin. Sosiaalityö operoi ennen kaikkea tällä kolmannella tasolla. (Juhila 2016, 51-52.)

Juhila (2016, 54) nostaa esille kaksi näkökulmaa syrjäytymiseen: syrjäytyminen prosessina ja syrjäytyminen resurssien puutteena. Ensimmäisessä näkökulmassa syrjäytyminen hahmottuu kehityskulkuna, jossa yksilö ajautuu vähitellen normaaleina ja tavoiteltuina pidettyjen yhteiskunnallisten osallisuuksien, kuten palkkatyön ja perheen ulkopuolelle. Tällöin syrjäytymisen prosessissa on kyse myös yhteiskunnan hajoamisprosessista, koska yhteiskuntaa koossa pitävät sidokset heikkenevät. Toinen näkökulma korostaa syrjäytymistä kasautuvana huono-osaisuutena. Syrjäytyneiltä ja syrjäytymisvaarassa olevilta ihmisiltä puuttuu olennaisia resursseja, jotka mahdollistavat täysipainoisen yhteiskunnallisen osallistumisen. Keskeisenä osallistumista mahdollistavana resurssina pidetään rahaa ja siksi huono-osaisuutta määrittää ennen kaikkea rahan puute. Köyhyyden lisäksi myös alhainen koulutustaso, heikko elinympäristö ja erilaiset diskriminaation muodot ennustavat syrjäytymistä. (Juhila 2016, 54; Pierson 2002, 7.)

Resursseista ja resurssien puutteesta puhuttaessa hahmottuu joukko ominaisuuksia, joilla viitataan syrjäytymiseen ja syrjäytyneisiin ihmisiin. Tällöin eivät enää olekaan keskiössä syrjäytymiseen johtavat kehityskulut, vaan syrjäytyminen pysyvänä tilana. Ihmiset ja ihmisryhmät, joilla on tiettyjä ominaisuuksia tai ominaisuuksien yhdistelmiä (esim. työtön, alhaisen koulutustason omaava ja yksin asuva) määritellään helposti syrjäytyneiksi. (Juhila 2016, 55-56.)

Helne (2002, 176) korostaa, että syrjäytyminen on relationaalinen, suhteellinen ilmiö. Hänen mukaansa hallitsevan syrjäytymiskeskustelun ongelmana voidaan pitää sitä, että siinä määritellään normaalina ja tavoiteltavana pidettävä elämäntapa ja samalla normaalista poikkeavat ihmiset

sysätään yhteiskunnan reunalle tai jopa ulkopuolelle. Syrjäytyminen hahmottuu tällöin spatiaalisenä, tilallisena ilmiönä, jossa piirretään varsin normatiivisesti väritynyttä karttaa sosiaalisesta todellisuudesta. Näin nähtynä syrjäytyminen ei ole yksilön ominaisuuksista tai resursseista johdettavissa, vaan se kiinnittyy vahvasti yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin. (emt. 172, 176.)

2.2. Osallisuus ja osallistuminen

Raivion ja Karjalaisen (2013, 15) mukaan osallisuudesta puhuttaessa vältellään osittain syrjäytymispuheen syrjäyttävyyttä. He kuitenkin korostavat, että myös osallisuuspuheessa on kyse vallankäytöstä, jossa ihmisiä luokitellaan joko osallisiksi tai osattomiksi – siis syrjäytyneiksi. Raivio ja Karjalainen (2013, 12) pitävät osallisuutta eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä, jonka alle kerääntyy erilaisia muita käsitteitä ja lähestymistapoja. Laajassa mielessä osallisuus voidaan tulkita kuulumisena tai kiinnittymisenä yhteiskuntaan ja erilaisiin yhteisöihin (Kiilakoski, Gretschel & Nivala 2012, 16; Bäcklund, Häkli & Schulman 2002, 7). Kiinnittymisen kohteena voi olla laajempi tai pienempi yhteisö, johon kuulumisen lisää ihmisen elämän mielekkyyttä, kuten esimerkiksi kunta, perhe, päiväkotiryhmä, kaveriporukka tai työyhteisö. Yleinen lähtöoletus on, että osallisuuden lisääminen kasvattaa yksilön hyvinvointia, mikä puolestaan edistää luottamusta ja yhteiskunnan kiinteyttä (Raivio & Karjalainen 2013, 12, 14). Osallisuus ei ole staattinen tila, vaan prosessi, jonka määrä ja laatu voi vaihdella yksilöllä elämäntilanteesta ja paikasta toiseen (emt. 14).

Kiilakoski ym. (2012, 16) jakavat Thomasiin (2007, 206-207) viitaten osallisuuden edistämisen kahteen osaan: sosiaalisiin suhteisiin vaikuttamiseen ja poliittisiin suhteisiin vaikuttamiseen. Sosiaalisiin suhteisiin vaikuttamisella he tarkoittavat sitä, että vahvistetaan ihmisten tunnetta kuulumisesta erilaisiin yhteisöihin. Tätä osallisuuden sosiaalista perustaa vahvistaa myös se, että ihmisten kohtaamiseen erilaisten palveluiden piirissä kiinnitetään huomiota. Poliittisiin suhteisiin vaikuttaminen taas viittaa siihen, että ihmisille annetaan mahdollisuus osallistua päätöksentekoon omissa asioissaan. Osallisuuden poliittinen ulottuvuus viittaa siten vallan jakamiseen. Osallisuus voidaan näin ollen ymmärtää sekä sosiaalisena että poliittisena toimintana. (Kiilakoski ym. 2012, 16-17.)

Raivion ja Karjalaisen (2013, 14) mukaan osallisuus ja yhteiskunnallinen osallistuminen sekoitetaan helposti toisiinsa. Bäcklund ym. (2012, 7) viittaavat *osallistumisen* (participation) käsitteellä osallisuutta rajatumminkin kansalaisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin suhteessa heitä ja heidän lähipiiriään koskevaan päätöksentekoon. Näin ymmärrettynä osallistuminen on osallisuutta konkreettisempaa toimimista itselle tärkeiden asioiden eteen. Osallisuus voidaan kuitenkin nähdä osallistumisen edellytyksenä, koska ilman tunnetta kuulumisesta yhteisöön tai yhteiskuntaan ei voi myöskään syntyä halua vaikuttaa konkreettisiin asioihin (Närhi, Kokkonen & Matthies 2013, 116).

Raivio ja Karjalainen (2013, 16) ovat jakaneet osallisuuden perusedellytykset kolmeen osaan Allardtia (1976, 88-94) mukaillen. Allardt (emt.) kiteytti hyvinvoinnin ulottuvuudet sanoihin *having*, *loving* ja *being*. *Having* viittaa materiaaliseen hyvinvointiin, kuten toimeentuloon, asumiseen, terveyteen ja koulutukseen. *Loving* viittaa ihmisen yhteisöllisyyden tarpeeseen ja perheeseen, ystäväpiiriin ja muihin yhteisöihin kuulumiseen. *Being* taas viittaa tarpeeseen integroitua yhteiskuntaan aktiivisen ja merkityksellisen osallistumisen kautta. (Raivio ja Karjalainen (2013, 16.)

Raivion ja Karjalaisen (2013, 16-17) kolmijaossa ensimmäinen osallisuuden laji on *taloudellinen osallisuus* (*having*), johon sisältyy riittävä toimeentulo, riittävät hyvinvointipalvelut ja turvallisuus. Toinen osallisuuden laji on *toiminnallinen osallisuus* (*acting*), joka viittaa toimijuuteen ja valtaisuuteen, mahdollisuuteen osallistua ja vaikuttaa. Kolmas osallisuuden laji puolestaan on *yhteisöllinen osallisuus* (*belonging*), joka tarkoittaa yhteisöihin kuulumista ja jäsenyyttä. (Raivio ja Karjalainen 2013, 16-17).

Jokaisella osallisuuden ulottuvuudella on myös vastakohtansa, syrjäytymisen ulottuvuus. Taloudellisen osallisuuden vastakohta on taloudellinen huono-osaisuus ja turvattomuus. Toiminnallisen osallisuuden vastakohta on vieraantumisen ja objektiivisuuden osallisuuden vastakohta on vetäytyminen ja osattomuus. (Raivio & Karjalainen 2013, 17.)

Leemann ja Hämäläinen (2016, 589) taas puhuvat *sosiaalisesta osallisuudesta* korostaen osallisuuden sosiaalista luonnetta. He erottelevat kaksi lähestymistapaa sosiaaliseen osallisuuteen: 1) osallisuus yhteiskuntapoliittisena käsitteenä ja sosiaalipoliittisina toimina ja 2) osallisuus yksilön kokemuksellisenä tunteena.

Ensimmäinen näkökulma korostaa ihmisten yhdenvertaisia oikeuksia, mahdollisuuksia ja resursseja osallistua hyvinvointia ylläpitävään taloudelliseen, poliittiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen toimintaan ja instituutioihin. Sosiaalinen osallisuus hahmottuu liittymisenä tai pääsemisenä erilaisten sosiaalisten suhteiden piiriin. Leemann ja Hämäläinen (2016, 592) luokittelevat neljä sosiaalisten suhteiden lajia:

- markkinat (erityisesti työmarkkinat, myös asunto- ja lainamarkkinat)
- instituutiot (esim. politiikka, päätöksenteko, koulutusjärjestelmä)
- palvelut (perus- ja erikoispalvelut, esim. sosiaali- ja terveysterveyst, kulttuuripalvelut)
- sosiaaliset verkostot (ihmissuhteet, esim. perhe, ystävät, kerhot, harrastukset)

Yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan tehtävänä on edistää ihmisten osallisuutta edellä mainittujen sosiaalisten suhteiden piirissä, mutta osallistumisesta voidaan puhua vasta, kun yksilö hyödyntää hänelle tarjottuja mahdollisuuksia. Osallistuminen synnyttää tunteen osallisuudesta eli subjektiivisen kokemuksen kuulumisesta ja mahdollisuudesta olla osallisena itselle tärkeissä ja merkityksellisissä asioissa. (Leemann & Hämäläinen 2016, 590.)

Isola, Kaartinen, Leemann ym. (2017, 23) ovat edelleen hahmotelleet osallisuuden viitekehystä. Heidän mallissaan on kolme osallisuuden osa-alueita: 1) *osallisuus omassa elämässä*, 2) *osallisuus vaikuttamisena ja vaikuttumisena* sekä 3) *paikallinen osallisuus*. Ihmisen osallisuutta omassa elämässä voidaan Isolan ym. (2017, 25) mukaan lisätä kohtuullisen toimeentulon ja tarpeisiin vastaavien palveluiden avulla sekä luomalla ihmiselle mahdollisuuksia luoda yhteyksiä muiden ihmisten kanssa. Osallisuus omassa elämässä sisältää myös ajatuksen yksilön autonomiasta ja elämän ennakoitavuudesta sekä ihmisen kokemuksen elämänsä arvokkuudesta ja merkityksellisyydestä. Osallisuus vaikuttamisena ja vaikuttumisena (Isola ym. 2017, 29) sisältää kokemuksen siitä, että voi vaikuttaa omaan elämäänsä. Vaikuttaminen voi ulottua monenlaisesta yhteisöllisestä ja omaehtoisesta tekemisestä poliittiseen toimintaan, jonka tavoitteena on yhteiskunnallisten rakenteiden muuttaminen. Paikallinen osallisuus sen sijaan viittaa sellaisten olosuhteiden rakentamiseen, jotka edistävät yhteistä hyvää ruohonjuuritasolla ihmisten arkisissa yhteisöissä.

2.3. Asiakkaan osallisuus hyvinvointipalveluissa

Kaikkein heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat kansalaiset ovat usein riippuvaisia julkisista sosiaali- ja terveyspalveluista. Nämä hyvinvointipalvelut muodostavat siten heille tärkeän kohtaamispiinnan, jossa he ovat vuorovaikutuksessa yhteiskunnan instituutioiden, normien ja arvojen kanssa. Se, kuinka nämä ihmiset kohdataan hyvinvointipalveluiden käytännöissä, vaikuttaa siihen, millaiseksi heidän kuvansa yhteiskunnasta muodostuu ja siihen, millaiseksi he kokevat vaikutusmahdollisuutensa. Siksi hyvinvointipalveluita on tärkeää kehittää sellaisiksi, että ne palvelevat paremmin niiden käyttäjiä ja lisäävät heidän osallisuuttaan. (Närhi, Kokkonen, & Matthies 2013, 113-114.)

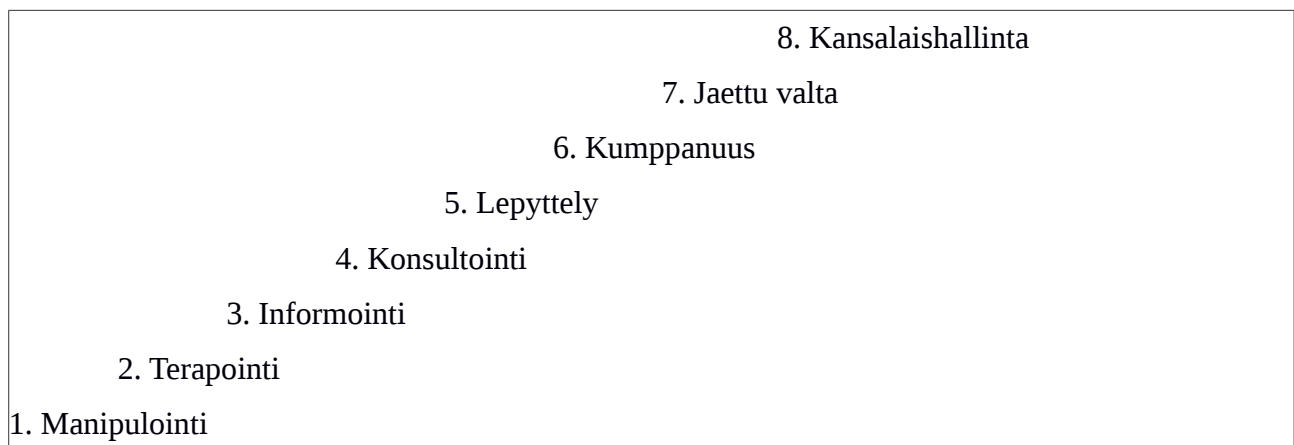
Niiranen (2002, 67-70) on hahmotellut kolme erilaista roolia, jonka kansalaiset voivat saada suhteessa julkiseen palvelujärjestelmään. Nämä ovat kohdeasiakkuus, kuluttaja-asiakkuus ja palveluasiakkuus. *Kohdeasiakkuudessa* on kyse siitä, että palveluiden asiakas on toimenpiteiden kohteena ilman että hänellä on mahdollisuuksia vaikuttaa niihin tai tuoda omaa näkökulmaansa esille. Kohdeasiakkuus voidaan liittää vahvaan valtiokeskeiseen sosiaalipolitiikkaan ja palvelujärjestelmään. *Kuluttaja-asiakkuuteen* on sisäänrakennettu oletus asiakkaan maksuvalmiudesta ja siitä, että hän haluaa valita palvelun, jossa hän saa parasta vastinetta rahoilleen. Tämä edellyttää myös tietoa markkinoilla esiintyvistä vaihtoehtoista. *Palveluasiakkuudessa* asiakkaalla taas on kohdeasiakkuutta aktiivisempi rooli. Häntä pidetään täysivaltaisena kansalaisena, jolla on oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa palveluiden laatuun ja siihen, kuinka verovaroja käytetään palvelujärjestelmään. (emt. 67-70.)

Hyvinvointipalveluiden asiakkaiden osallisuuteen viitataan englannin kielessä useimmiten käsitteillä *user involvement* tai *customer involvement*. Leemann ja Hämäläinen (2016, 588-589) ovat tarkastelleet erilaisia asiakasosallisuuden lajeja. *Tieto-osallisuus* viittaa asiakkaan oikeuteen saada tietoa palveluista. Tämä on perusedellytys asiakasosallisuuden rakentumiseksi. Tieto-osallisuuden toteutuminen edellyttää esimerkiksi toimivaa palveluohjausta ja puhelinpalveluita sekä helppokäyttöistä internetasiointia. *Suunnitteluosallisuus* tarkoittaa sitä, että asiakkaalla on mahdollisuus osallistua palveluiden suunnitteluun ja että tätä varten on kehitetty valmiita ja toimivia menetelmiä. Myös tuettu osallistuminen esimerkiksi tulkin välityksellä on mahdollista. Suunnitteluosallisuus edellyttää, että ammattilaiset luottavat asiakkaaseen ja kohtaavat hänet

vastavuoroisesti. *Päätösosallisuus* tarkoittaa sitä, että asiakkaalla on päätösvaltaa palveluiden tuottamisessa joko itselleen tai laajemmalle käyttäjäkunnalle. *Toimintaosallisuus* tarkoittaa sitä, että asiakkaalla on mahdollisuus toimia omassa elinympäristössään. Tämä edellyttää esimerkiksi esteettömyyden huomioimista, jotta kokemus osallisuudesta tulee mahdolliseksi jokaiselle. *Arviointiosallisuus* mahdollistaa palautteen antamisen ja sen huomioimisen palveluita suunniteltaessa ja niistä päätettäessä. (emt. 588-589.)

Arnstein hahmotteli jo vuonna 1969 artikkelissaan *Ladders of citizen participation* osallistumisen portaat, joiden kahdeksan askelmaa kuvaavat osallistumisen eri tasoja ja kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa heitä koskevissa asioissa.

Kuvio 1. Osallistumisen portaat.

Osallistumisen kaksi alinta alinta porrasta eivät Arnsteinin (1969, 217) mukaan edusta osallistumista ollenkaan. Manipulointia edustaa esimerkiksi hallinnon yksisuuntainen viestintä kansalaisille, jossa pyritään saamaan heidät vakuuttumaan omista päämääristään ja arvoistaan. Tällainen valistuksellinen toiminta kuitenkin naamioidaan osallistumista edistäväksi. Arnstein (emt.) näkee myös sosiaalisten ongelmien käsittelemisen yksilö- tai ryhmäterapian keinoin kyseenalaisina, koska tällöin rakenteelliset oikeudenmukaisuuskysymykset voidaan häivyttää näkyvistä ja muuntaa psyykkisiksi ongelmiksi. Portaat kolme, neljä ja viisi kuvaavat näennäisosallistumisen eri muotoja. Kansalaisille annetaan informaatiota asioista ja mahdollisuus kertoa mielipiteensä sekä toimia neuvonantajina. Heidän kriittisyyttään lepytellään antamalla mahdollisuus kuulluksi tulemiseen ja keskustelemiseen, mutta päätöksentekovalta asioista säilyy

kuitenkin instituutioilla ja viranomaisilla. Kolme ylintä porrasta kuvaavat vahvistuvaa kansalaisten valtaa. Portailla kuusi ja seisemän kansalaiset nähdään viranomaisten rinnalla tasaveroisina kumppaneina, joiden kanssa valtaa jaetaan tasaisesti. Portaista ylimmällä on lopulta kyse suvereenista kansalaishallinnasta, jossa kansalaisilla on valta määrittellä heille tärkeät asiat, osallistua niihin haluamallaan tavalla ja hallita niitä parhaaksi katsomallaan tavalla. (Arnstein 1969, 217-219.)

Vaikka Arnstein (1969) on tarkastellut ilmiötä laajemman kansalaisosallistumisen näkökulmasta, soveltuu porrasmalli mielestäni myös hyvinvointipalveluiden asiakkaan osallisuuden jäsentämiseen, koska asiakkaat ovat kansalaisia myös hyvinvointipalveluita käyttäessään. Julkunen ja Heikkilä (2007, 90) ovat hahmotelleet neljä asiakkaan osallistumisen muotoa hieman samansuuntaisesti:

1. asiakashallinta (user management)
 - asiakkaat johtavat, määrittelevät ja muotoilevat palveluiden lähtökohtia
2. asiakasvaikuttaminen (user influence)
 - asiakkaat itsenäisiä ja kompetentteja yksilöitä tai ryhmiä kehittämässä palveluita
3. asiakasosallistuminen (user involvement)
 - asiakkaat mukana vaikuttamassa palveluihin
4. asiakasnäkökulma (user participation)
 - asiakkaat palautteenantajina

Julkusen ja Heikkilän (emt.) mallissa asiakasnäkökulma näyttäytyy asiakkaan osallisuuden vaatimattomimpana muotona, jossa pyritään lähinnä varmistamaan, että asiakkaat ovat saaneet ilmaista mielipiteensä palveluista. Osallisuuden korkein muoto asiakashallinta taas rinnastuu mielestäni Arnsteinin kansalaishallinnan käsitteeseen hyvinvointipalveluiden kontekstissa. Sitä voitaneen pitää asiakasosallisuuden huipentumana.

Beresfordin (2001, 496-497) mukaan hyvinvointipalveluiden käyttäjillä on perinteisesti ollut varsin vähän omistajuutta suhteessa käyttämiinsä palveluihin. Hänen mukaansa nykyisen osallisuuspolitiikan keskeinen ongelma on, että ne, joiden osallisuutta halutaan lisätä, on suljettu ulos keskustelun piiristä (Beresford 2013). Asiantuntijat määrittelevät, ketkä ovat syrjäytyneitä ja

millä keinoin heidät tulisi saattaa uudelleen osalliseksi yhteiskunnasta. Hyvinvointipalveluiden asiakkaiden näkemysten väheksyminen on Beresfordin (2001) mukaan perustunut käsitykseen ihmisistä itsekkäinä oman edun tavoittelijoina. Tällöin hyvinvointipalveluiden käyttäjät näyttäytyvät järjestelmän hyväksikäyttäjinä, joita tulee kontrolloida heidän osallistamisensa sijaan. Tämä heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevien ihmisten leimaaminen epärehellisiksi alemman luokan kansalaisiksi on vahvistanut heidän toiseuden kokemustaan ja edistänyt entisestään heidän marginalisoitumistaan ja syrjäytymistään. Asiakkaiden toiseuttaminen perustuu Beresfordin (emt.) mukaan myös virheelliseen vastakkainasetteluun palveluiden käyttäjien (user) tai asiakkaiden (customer) ja kansalaisten (citizen) välillä. Käyttäjiä pidetään kulueränä, joiden niskaan on oikeutettua säilyttää yhä enemmän vastuuta ja velvollisuuksia, kun taas kansalaisia pidetään kuuliaisina veronmaksajina ja palveluiden rahoittajina, joille käyttäjien katsotaan olevan tilivelvollisia. Tämä vastakkainasettelu heikentää käyttäjien tai asiakkaiden statusta tasavertaisina kansalaisina, joilla on velvollisuuksiensa lisäksi myös oikeuksia.

Beresfordin ja Croftin (2004) mukaan palkkatyötä on pidetty keskeisenä osallisuuden lähteenä ja siksi asiakkaiden työllistämistä on tullut sosiaalipolitiikan keskeinen tavoite. Myös sosiaalityöntekijät ja sosiaalityön tutkimus ovat heidän mukaansa olleet pitkään osa asiakkaiden ulossulkemisen ja toiseuttamisen prosessia. Jotta sosiaalityöntekijät voisivat löytää uudelleen roolinsa asiakkaiden subjektivoitumisen ja voimaantumisen edistäjinä, heidän tulisi ajaa asiakkaiden vahvempaa osallisuutta käyttämiinsä palveluihin ja tehdä yhteistyötä asiakkaiden oikeuksia ajavien liikkeiden kanssa. Beresfordin (2013) mukaan asiakkaat tulisi osallistaa myös osallisuutta koskeviin tutkimuksiin. Heillä on ensi käden kokemustietoa hyvinvointipalveluiden käyttämisestä ja siksi heidän äänensä tulisi kuulua myös tutkimuksia toteutettaessa.

Evers (2006, 268-271) kuvaa kansalaisosallistumisen kulttuuria (participationism), jossa korostetaan asiakkaiden suoraa osallistumista hyvinvointipalveluiden järjestämiseen. Siinä kansalaislähtöiset, paikallisesti tuotetut ja monimuotoiset palveluratkaisut ovat vastareaktio keskitetyille tuotteille massapalveluille. Tällöin olennaisia toimijoita ovat kansalaisjärjestöt, yhdistykset sekä esimerkiksi vapaaehtoispuhjalta toimivat vertais- ja oma-apuryhmät. Lisäksi asiakkaiden kokemustieto on tärkeässä roolissa palveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Oman tutkimuksen tehtävänasettelussa on olennaista tarkastella osallisuutta laajana ilmiönä, jonka luonteesta vallitsee erilaisia tulkintoja. Yksi näkökulma on nähdä osallisuus liittymisenä erilaisiin elämän ja yhteiskunnan osa-alueisiin kuten palkkatyöhön, sosiaaliseen verkostoon tai hyvinvointipalveluihin. Toisaalta osallisuus voidaan nähdä prosessina, jossa osallisuus kasvaa sitä mukaa, mitä enemmän ihmisille annetaan osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Sosiaalityön näkökulmasta olennainen osallisuuden areena ovat julkiset hyvinvointipalvelut, joiden asiakkaiden osallisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Samalla on hyvä muistaa, että hyvinvointipalveluiden konteksissakin asiakas on samanaikaisesti aina myös kansalainen.

3. KANSALAISYHTEISKUNTA HYVINVOINNIN TUOTTAJANA

Asiakkaiden osallisuus hyvinvointipalveluissa nivoutuu osaksi laajempaa kansalaisuudesta, kansalaisosallistumisesta ja kansalaisyhteiskunnasta käytävää keskustelua. Kansalaisten aktiivinen osallistuminen hyvinvointipalveluista käytävään keskusteluun ja niiden järjestämiseen on yksi tärkeä osallisuuden muoto. Tutkimukseni kontekstina ovat Euroopan Unionin rahoittamat osallisuushankkeet. Niiden toteuttajat ovat useimmiten erilaisia järjestöjä tai yhdistyksiä, joihin viitataan *kolmannen sektorin* tai *kansalaisyhteiskunnan* käsitteellä. Tässä luvussa käyn läpi erilaisia näkökulmia kansalaisyhteiskuntaan ja sen merkitykseen hyvinvoinnin tuottamisessa.

3.1. Kansalaisyhteiskunnan määrittelyä

Kansalaisyhteiskunnan (civil society) käsitteellä on juurensa antiikin Roomassa ja Kreikassa, jossa sillä ymmärrettiin sivistynyttä yhteiselämää barbaarisuuden vastakohtana. Uuden ajan Euroopassa käsite viittasi valtion pakkovallassa vapaaseen elämänalueeseen ja myöhemmin se sulki sisäänsä myös taloudellisen toiminnan markkinoiden piirissä. Valistusaikana kansalaisyhteiskunta sai uusia merkityksiä, kun alettiin kiinnittää huomiota valtion ja markkinoiden ulkopuolella ilmeneviin kansalaisten välisiin assosiatiivisiin suhteisiin eli ihmisten vapaaehtoisiiin yhteenliittymiin ja yhdistystoiminnan merkitykseen. Nykyisin kansalaisyhteiskunnalla viitataan useimmiten juuri tähän valtion ja markkinoiden ulkopuolella olevaan ”kolmanteen” yhteiskunnan osa-alueeseen, jonka toimintaan liitetään sellaisia ideaaleja kuin keskustelevuus, omaehtoisuus, yleishyödyllisyys ja yhteisöllisyys. Lisäksi perheen ja yksityiselämän piiri rajataan usein ulos kansalaisyhteiskunnasta. (Konttinen 2018.)

Toisinaan yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin ohella määritellään myös yhteiskunnan neljäs sektori. Oikeusministeriön asettaman Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan mukaan ”... neljännellä sektorilla tarkoitetaan yleensä kansalaisia, kansalaisten epävirallisia yhteenliittymiä ja löyhiä sosiaalisia verkostoja sekä kotitalouksia. Kolmas ja neljäs sektori ovat keskinäisriippuvaisia, sillä kansalaistoiminnan ytimessä ovat neljänteen sektoriin kuuluvat ihmiset.” (Oikeusministeriö 2017, 14)”. Näin nähtynä kolmas sektorin eroaa neljännestä sektorista ennen kaikkea sen organisoituneisuuden perusteella.

Evers (2013) hahmottelee kolme tapaa ymmärtää kansalaisyhteiskunta (civil society). Ensimmäisessä näkökulmassa kansalaisyhteiskunta samaistetaan kolmannen sektorin käsitteen kanssa ja sillä viitataan edellä mainittuun yhdistyselämään ja vapaaehtoistoimintaan, mutta myös järjestöjen palveluntuotantoon. Toisessa näkökulmassa kansalaisyhteiskuntaa ei pidetä omana sektorinaan, vaan sen ydinmerkitys piilee julkisessa tilassa tapahtuvassa kansalaisosallistumisessa. Toimiva kansalaisyhteiskunta on julkisen sektorin ja kansalaisten yhteenliittymien yhteisvaikutusta, koska se edellyttää sekä aktiivisia kansalaisia että valtion turvaamaa vapaata julkista tilaa ja keskustelevaa neuvotteluyhteyttä julkisten instituutioiden kanssa. (Evers 2013, 151-155.)

Kolmas näkökulma on edellisiä abstraktimpi ja ymmärrän sen analyttisena apuvälineenä kansalaisyhteiskunnan tarkastelussa. Siinä kansalaisyhteiskuntaa eritellään termien *civility* ja *civiness* avulla.¹ Civility kuvaa yhteiskunnan sivistyneisyyttä siinä mielessä, kuinka siellä sallitaan moniarvoisuutta ja erilaisten näkökulmien vuoropuhelua, kuinka siellä ratkaistaan konflikteja ja samalla pyritään yhteisiin ratkaisuihin. Perinteisesti sivistyneisyyttä on pidetty yksilön tavoiteltavana hyvenä, jota on ruokittu kasvatuksen keinoin perheissä ja koulutusinstituutioissa ja on ajateltu, että suvaitsevat, vastuulliset ja muita kunnioittavat yksilöt tukevat yhteiskunnan sivistyneisyyttä sen kaikilla tasoilla. Kuitenkin myös yhteiskunnan instituutiota kuten julkisia hyvinvointipalveluita tai markkinoita voidaan arvioida sen perusteella, kuinka niiden piirissä harjoitetut toimintatavat tukevat sivistyneen yhteiselämän periaatteita kunnioittamisen ja vastavuoroisuuden välityksellä. Siten sivistyneisyys on kaikki yhteiskunnan tasot läpäisevä määre, jota ei voi rajata yksinomaan yksityiseen tai julkiseen tilaan. (Evers 2009, 241-242; 2013, 158.)

Civiness taas viittaa rajatummin kansalaisuuteen ja kansalaisten osallistumiseen julkisessa tilassa. Sitä määrittävät yhtäältä kansalaisten yksilölliset, poliittiset ja sosiaaliset oikeudet ja toisaalta ideaali aktiivisesta, osallistuvasta kansalaisesta. Kansalaisuuden toteutuminen ja toteuttaminen kuitenkin heijastaa osaltaan käsitystä yhteiskunnan sivistyneisyydestä. Eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden kontekstsissa on perusteltua odottaa, että julkiset instituutiot edistävät sivistynyttä yhteiselämää turvaamalla kansalaisilleen tiettyjä oikeuksia. Vastavuoroisesti odotusarvona on, että kansalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen kanavoituu sivistyneen yhteiselämän periaatteiden mukaisesti. (Evers 2009, 241-242.)

1 Käsitteiden suomentamisessa olen hyödyntänyt Aila-Leena Matthiesin (2014 b) artikkelia Sosiaalihuollon ja kansalaisyhteiskunnan suhde sivistyneen yhteiskunnan peilinä.

Näin ollen kaikkia yhteiskunnallisia käytäntöjä tulisi Eversin (2013, 158-159) mukaan tarkastella kriittisesti suhteessa siihen, kuinka ne vahvistavat tai heikentävät yhteiskunnan sivistyneisyyttä, kansalaisuutta ja kansalaisosallistumista. Sivistyneisyyden ja kansalaisuuden käsitteet muuttuvat ajassa ja niillä on vahva eettinen ja normatiivinen ulottuvuutensa. Siksi onkin olennaista kysyä, mitä niillä tarkoitetaan eri konteksteissa. Tämä ehkäisee kansalaisyhteiskunnan käsitteen tyhjenemistä arvoisällöstään ja samalla kritiikitöntä suhtautumista kansalaisyhteiskunnasta käytävään keskusteluun.

3.2. Kansalaisyhteiskunnan toimijat

Kansalaisten kollektiivinen toiminta voi saada erilaisia muotoja. Perinteisesti Suomessa kansalaistoiminta on kanavoitunut rekisteröityneiden yhdistysten kautta ja niillä on edelleen suuri merkitys. Käsitteitä yhdistys ja järjestö pidetään usein toistensa synonyymeina, vaikka järjestöiksi luetaan toisinaan myös muita kuin yhdistysmuotoisia toimijoita. Kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kirjo on kuitenkin huomattavasti yhdistyskenttää laajempi ja heterogeenisempi kokonaisuus, johon kuuluu esimerkiksi erilaisia yhteiskunnallisia liikkeitä, kansalaisten omaehtoisia ja epämuodollisia yhteenliittymiä, harrastuskerhoja, ammattiliittoja, osuustoimintaa, säätiöitä ja internet-pohjaista yhteisöllisyyttä. (Siisiäinen & Kankainen 2009, 91-92).

Stranius (2009, 139) jakaa kansalaistoiminnan muodolliseen ja epämuodolliseen kansalaistoimintaan. Muodollinen kansalaistoiminta kanavoituu puolueiden, rekisteröityneiden yhdistysten ja järjestöjen kautta. Epämuodollinen toiminta taas on niistä riippumatonta. Kansalaisyhteiskunnan toimintaympäristö on muuttunut ja erityisesti nuorten kansalaisaktiivisuus ei enää kanavoidu yhtä paljon yhdistysten kautta kuin aikaisemmillä sukupolvilla. Uutta kansalaistoimintaa voi kuvata määreillä henkilökohtaisuus, projektimaisuus, verkostomaisuus ja performatiivisuus. Yksilöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa lyhytkestoinen kevytaktivismi on suositumpaa kuin pitkäjänteinen sitoutuminen yhteen aatteeseen tai yhdistykseen. (Stranius 2009, 141, 158.)

Kansalaisyhteiskuntaa voi tarkastella myös yhteiskunnan välitasona, joka sijaitsee markkinoiden, julkisen sektorin ja kotitalouksien muodostaman kolmion muodostamassa välitilassa. Välitason organisaatiot ja yhteenliittymät ovat joustavasti vuorovaikutuksessa eri sektoreiden kanssa ja saavat

monenlaisia muotoja riippuen vuorovaikutuksen laadusta. Kolmion keskiössä sijaitsee organisoitu kansalais- ja vapaaehtoistoiminta yhdistyksissä. Lähimmäksi kotitalouksia paikantuvat naapuriapu, kylä- ja korttelitoiminta sekä erilaiset spontaanit ja organisoitumattomat verkostot. Markkinoita lähestyvät järjestöjen ostopalvelut ja julkista sektoria lähellä taas ovat erilaiset asiakasosallistumisen muodot ja julkisen sektorin ja järjestöjen yhteistyömuodot. Etäällä kotitalouksista sijaitsevat suuret järjestöorganisaatiot, ammattiliitot, säätiöt ja kirkolliset järjestöt. (Matthies 1994, 23; 1996, 23-24; 2006, 37.)

3.3. Kansalaisyhteiskunta hyvinvoinnin sekataloudessa

Yhdysvaltalaislähtöisessä kolmannen sektorin tutkimuksessa katsotaan usein, että kolmas sektori on kehittynyt vastauksena markkinoiden ja valtion epäonnistumiseen hyvinvoinnin turvaamisessa. Eurooppalaisessa tutkimuksessa sen sijaan korostetaan kolmannen ja julkisen sektorin yhteenkietoutuneisuutta ja katsotaan, että kansalaislähtöisellä toiminnalla on ollut suuri vaikutus hyvinvointivaltion muotoutumisessa. (Matthies 2006, 36.) Siisiäinen (1996, 47) toteaaakin, että “suomalainen hyvinvointivaltio on kehittynyt yhteiskunnallisten liikkeiden, yhdistysten ja valtion instituutioiden välisessä vuorovaikutuksessa.” Osa palveluista on saanut syntynsä kansalaisten omaehtoisena toimintana, mutta myöhemmin järjestöt ovat ajaneet niiden vakiinnuttamista osaksi julkista sektoria (Matthies 2014 b, 50-51).

Eversin (2006 a) mukaan kaikkialla Euroopassa on nähtävissä siirtymä julkisesti tuotetuista hyvinvointipalveluista kohti monimuotoisempaa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välistä työnjakoa. Julkusen (2006, 105) mukaan tässä hyvinvointipluralismissa tai -sekoituksessa (welfare mix) on kyse halusta vähentää julkisen sektorin vastuuta hyvinvoinnin tuottamisessa. Yhdistykset tuottavatkin yhä enemmän palveluita, jotka täydentävät tai jopa korvaavat julkista vastuuta. Erityisesti tämä näkyy kaikkein marginalisoituneimpien väestöryhmien, kuten vähemmistöjen, päihteidenkäyttäjien tai pitkäaikaistyöttömien kohdalla, joista vastuuta halutaan säilyttää yhä enemmän kansalaisyhteiskunnan ja myös kirkon harteille. (Korkiamäki ym. 2008; Matthies 2006, 84).

Hyvinvoinnin sekataloutta ja julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyötä pidetään toisinaan myös edellytyksenä julkisten palveluiden säilymiselle. Uusien joustavien monituottajamallien uskotaan

vastaavan paremmin muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin. Tällainen hyvinvointipluralismi asettaa kuitenkin haasteensa kansalaisyhteiskunnan toimijoille. Niiltä odotetaan yhä enemmän toimintojen muovaamista markkinoilla myytäviksi palvelutuotteiksi, jotka voivat selviytyä kilpailutuksissa yksityisten yritysten kanssa. Samalla vapaaehtoisuuteen perustuvat toiminnot ja yhdistysten omaleimaisuus hyvinvoinnin tuottamisessa alkaa kärsiä. Tämän seurauksena järjestöt tekevät erilaisia valintoja: osa toimijoista erikoistuu palveluntuotantoon, osa jakautuu kahtia eriyttäen palveluntuotantofunktionsa ja yleishyödyllisen, vapaaehtoisuuteen perustuvan toimintansa ja osa vetäytyy markkinapelistä autonomiansa säilyttääkseen. (Matthies 2006, 84, 97-99; Siisiäinen 2009, 122.)

Kansalaisyhteiskunnan tarjoamien hyvinvointipalveluiden uskotaan lisäävän yhteisöllisyyttä ja kansalaisten osallisuutta yhteiskunnassa. Yhteisöllistäminen ja osallistaminen liittyvät kuitenkin mielenkiintoisella tavalla markkinoistamis- ja yksityistämiskehitykseen. Hyvinvointipalveluiden kentälle on syntynyt uusi "sumeaa toimintasektori", jossa markkinaehtoisuus, kansalaislähtöisyys ja hämärtyvä julkinen vastuu nivoutuvat toisiinsa. Sumeaan sektorin toimintaa leimaa epävarma ja muuttuva institutionaalinen kehys, rahoituksen katkonaisuus ja toiminnan määräaikaisuus sekä projektiluontoisuus. (Matthies 2008, 71-72; Evers 2006 b, 379-380.)

Tutkimukseni aineistona ovat Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeet. Tulkitseen EU-rahoitteiset osallisuushankkeet välineiksi, joiden avulla erilaisten kansalaisyhteiskunnan toimijoiden odotetaan parantavan heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevien kansalaisten osallisuutta. Hanketoimintaa voi tarkastella myös yhtenä hyvinvoinnin sekatalouden ilmenemismuotona, jossa kansalaisyhteiskunnan toimijat ottavat yhä enemmän vastuuta hyvinvoinnin tuottamisesta. Samalla sen voi nähdä osana hyvinvointipalveluiden "sumeaa sektoria" (Matthies 2008, 71-72).

Tutkimukseni tarkoituksena on analysoida, millaisena ilmiönä osallisuus hankekontekstissa näyttäytyy ja minkälainen kuva kansalaisyhteiskunnasta aineistostani hahmottuu. Olen kiinnostunut siitä, jäsenyykö kansalaisyhteiskunta ennen kaikkea kolmannen sektorin palveluntuotantona vai hahmottuuko aineistossa myös kuva kansalaisyhteiskunnasta ihmisten omaehtoisesta osallistumisesta ja vaikuttamisesta paikkana, joka mahdollistaa monenlaisia osallisuuden muotoja.

4. EU:N OSALLISUUSHANKKEET

Tutkimukseni aineistona ovat Euroopan sosiaalirahaston Suomessa toteuttamien osallisuushankkeiden loppuraportit. Tässä luvussa avaan tarkemmin tutkimukseni kontekstia kertomalla Euroopan sosiaalirahastosta ja sen hanketoiminnasta.

4.1. Euroopan sosiaalirahasto

Euroopan sosiaalirahasto (ESR) perustettiin vuonna 1957. Sen päätavoitteena on ollut alusta asti lisätä ihmisten työllistymistä. Työllisyyden lisäksi ESR:n toimintaa ohjaa kolme muuta teemaa: sosiaalinen osallisuus, koulutus ja julkiset palvelut. Erityistä huomiota halutaan kiinnittää vähäosaisten ja sosiaalisesti syrjäytyneiden aseman parantamiseen. Rahasto tukee ihmisten uudelleen koulutautumista muuttuvan työelämän tarpeisiin ja haluaa lisätä koulutusmahdollisuuksia. Lisäksi se tukee julkisten palveluiden tehostamista, minkä tavoitteena on julkishallinnon avoimuuden ja käytettävyyden parantaminen. (European commission 2007, 4; Euroopan komissio 2016, 3.)

Euroopan sosiaalirahaston toimintaa ohjaa kolme periaatetta: kumppanuus, jaettu hallinnointi ja yhteinen rahoitus. Kumppanuudella tarkoitetaan sitä, että Euroopan komissio, jäsenvaltiot, työmarkkinaosapuolet ja kansalaisyhteiskunta tekevät yhteistyötä ESR:n tavoitteiden saavuttamiseksi. Jaettu hallinnointi viittaa siihen, että Euroopan komissio vastaa suurista linjoista, mutta hankeohjelmien hallinnointi kuuluu kansallisille hallituksille ja aluehallinnoille. Suomessa ESR kanavoi rahoituksensa hanketoimijoille alueellisten elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskukset) sekä maakuntien liittojen kautta. Yhteinen rahoitus taas tarkoittaa sitä, että hankkeiden rahoituksesta 50-95 % tulee Euroopan Unionilta ja loput on kansallista, eri tahoilta tulevaa rahaa. (Euroopan komissio 2016, 4-5.)

Suomi liittyi Euroopan sosiaalirahastoon vuonna 1995, kun siitä tuli Euroopan Unionin jäsenvaltio. Tällä hetkellä on meneillään Euroopan sosiaalirahaston ohjelmakausi vuosille 2014-2020. Edellisellä ohjelmakaudella 2007-2013 Euroopan sosiaalirahaston kokonaisbudjetti oli 115 miljardia euroa, josta 76 miljardia tuli EU:lta, 35 miljardia kansallisilta hallituksilta ja neljä miljardia yksityisiltä tahoilta. ESR:n toimenpiteisiin osallistui 2007-2013 kaudella 99 miljoonaa

ihmistä. Vuosille 2014-2020 ESR:n kokonaisbudjetti on 125 miljardia euroa, josta Suomen osuus on 1,03 miljardia euroa. Tästä EU:lta tulee 515,4 miljoonaa euroa ja Suomen oma osuus rahoituksesta on 515,4 miljoonaa euroa. Vähintään 20 prosenttia ESR:n rahoituksesta on käytettävä köyhyyden poistamiseen ja syrjäytyneiden työllistymiseen. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen ja nuorisotyöttömyyden kitkeminen ovat edellisten ohella erityisiä painopistealueita. (Euroopan komissio 2016; 18, 20.)

Euroopan sosiaalirahaston lisäksi Suomi saa tukea myös Euroopan aluekehitysrahastosta (EAKR), jonka tavoitteena on työllistämisen ohella alueiden kilpailukyvyyn ja elinvoiman lisääminen (Mitä rakennerahastot ovat? 2018). Näiden molempien niin sanottujen rakennerahastojen toimintaa ohjaa Suomessa nykyisellä rahoituskaudella “Kestävää kasvua ja työtä 2014-2020 – ohjelma”. Ohjelmassa on viisi toimintalinjaa, joista jokaisella on omat erityistavoitteensa. Näistä kolme viimeisintä ohjaavat Euroopan sosiaalirahaston hanketoimintaa Suomessa:

3. Työllisyys ja työvoiman liikkuvuus

- Nuorten ja muiden heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistymisen edistäminen
- Tuottavuuden ja työhyvinvoinnin parantaminen
- Työ- ja koulutusurien sukupuolenmukaisen eriytymisen lieventäminen

4. Koulutus, ammattitaito ja elinikäinen oppiminen

- Siirtymävaiheita ja koulutuksellista tasa-arvoa tukevien palveluiden parantaminen
- Kasvu- ja rakennemuutosalojen koulutuksen tarjonnan ja laadun parantaminen

5. Sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta

- Työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakyvyn parantaminen

(Mitkä ovat ohjelman toimintalinjat ja erityistavoitteet? 2018)

Tavoitteista ilmenee hyvin työelämänäkökulman ensisijaisuus Euroopan sosiaalirahaston hanketoiminnassa. Vain viimeisissä, viidennen toimintalinjan hankkeissa on otsikkotasolla esillä vahvemmin sosiaalinen näkökulma (sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta). Senkin alaisessa erityistavoitteessa työllistymisnäkökulma tulee esille, koska siinä painotetaan työkykyä toimintakyvyn ohella. Tämän tutkimuksen aineistona ovat yksinomaan 5. toimintalinjaan sisältyvät hankkeet, joihin viitataan jäljempänä usein osallisuushankkeiden nimellä.

Osallisuushankkeiden työllistymispainotuksesta voi tulkita yhtymäkohtia yleisempään työttömien aktivointiin tähtäävään politiikkaan. Julkunen (2013) pitää aktivointia hyvinvointivaltion yleiseurooppalaisena paradigman muutoksena, joka on tapahtunut vähittäin 1990-luvulta alkaen. Aktivoinnin keskeisenä tavoitteena voidaan pitää sitä, että työttömäksi jääneet ihmiset saataisiin mahdollisimman pian palkkatyön piiriin ja siten heidän riippuvuutensa sosiaaliturvasta vähenisi. Samalla on lisätty työttömien velvollisuuksia ja työttömyysturvan vastikkeellisuutta. Keskitalon ja Karjalaisen (2013, 13-14) mukaan ilmiöön viitataan myös aktiivisen sosiaalipolitiikan nimellä, koska työllistymisestä on tullut sosiaalipolitiikan keskeinen tavoite. Heidän mukaansa aktivointipolitiikasta voi tunnistaa kaksi eri lähestymistapaa: ”kovempi” työkeskeinen lähestymistapa ja ”pehmeämpi”, inhimillistä pääomaa korostava lähestymistapa. Ensimmäisen tavoitteena on ennen kaikkea etuusriippuvuuden torjunta, kun taas jälkimmäisessä pidetään tärkeänä päämääränä myös syrjäytymisen torjuntaa ja sosiaalisen integraation edistämistä. Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden tavoitteenasettelussa jälkimmäinen lähestymistapa näyttää painottuvan. Karjalainen (2013, 221) nimeääkin Euroopan sosiaalirahaston yhdeksi keskeiseksi aktivointipolitiikan toteuttajaksi työvoima- ja elinkeinohallinnon, kuntien ja Kelan ohella.

4.2. Osallisuushankkeet ja niiden tutkimus Suomessa

Rakennerahastot.fi – sivustolla osallisuushankkeiden tavoitteita täsmennetään seuraavasti:

Erityistavoitteella parannetaan toimenpiteisiin osallistuvien työ- ja toimintakykyä ja edistetään siten heidän etenemistään työllisyyspoluilla. Toimilla kehitetään sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluita, sektorirajat ylittävää yhteistyötä ja palvelujen asiakaslähtöisyyttä. Lisäksi vahvistetaan kolmannen sektorin roolia syrjäytymisen ehkäisyssä sekä yhteisöllisyyttä. Toiminnan kohteena ovat väestöryhmät, joiden sosiaalinen osallisuus on uhatuin ja joita köyhyys- ja syrjäytymisriski koskettavat keskimääräistä enemmän (esim. romanit, vammaiset henkilöt, tietyt maahanmuuttajaryhmät sekä muut syrjintää ja ennakkoluuloja työelämään pyrkiessään kohtaavat ihmiset). Toiminnassa painotetaan ennaltaehkäiseviä palveluita ja toimintatapoja. Toimenpiteillä tuetaan syrjäytymisvaarassa oleville suunnattuja palveluita, joihin sisältyvät palvelusuhteen luominen esim. etsivän sosiaalityön kautta, palvelutarpeen yksilöllinen arviointi, räätälöidyn kuntoutus-, koulutus- ja työllisyyspolun rakentaminen, peruspalvelujen tuki elämäntilanteisiin liittyvissä ongelmissa. Toimenpiteillä tuetaan omien voimavarojen vahvistamista myös vertaistuen tai omaehtoisen toiminnan kautta. Lisäksi hyödynnetään uusia teknologiaratkaisuja ottaen huomioon harvaan asuttujen alueiden tarpeet.

(Sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta 2018)

Ensimmäisenä tavoitteena mainitaan “työllistymispolulla eteneminen”. Tämän jälkeen viitataan kuitenkin osallisuutta tukeviin välineisiin, kuten hyvinvointipalveluihin, joita ei tässä yhteydessä kytketä suoraan työllistymistavoitteeseen. Kenties laadukkaiden ja asiakaslähtöisten palveluiden nähdään pitkällä tähtäimellä tukevan myös työelämään siirtymistä. Hanketoiminnan yhdeksi tavoitteeksi määritellään sektorirajat ylittävän yhteistyön kehittäminen, mikä istuu hyvin hyvinvoinnin sekataloudeksi nimitettyyn kehityssuuntaan, jossa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyömuodot ovat varsin monimuotoisia. Sitaatista välittyy hyvin myös se tosiasia, että yksi hanketoiminnan tarkoitus on julkisten peruspalveluiden kehittäminen. Toisaalta myös omaehtoisen toiminnan ja vertaistuen merkitys osallisuuden vahvistamisessa nostetaan esille, minkä voi tulkita viittauksena palveluverkoston ulkopuolella ilmenevään yhteisöllisyyteen. Tavoitteissa ladataan odotuksia kolmannen sektorin toimijoita kohtaan syrjäytymisen ehkäisemisessä ja yhteisöllisyyden vahvistamisessa.

Euroopan sosiaalirahaston hankkeille on laadittu myös valintaperusteet, jotka hankkeen tulee täyttää rahoitusta saadakseen. Alla ovat toimintalinja viiden alaisuudessa olevien hankkeiden erityiset valintaperusteet, jotka avaavat omalta osaltaan sitä, minkälaisia hankkeita ohjelmaan voidaan hyväksyä:

Eryytavoite 10.1: Työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakyvyn parantaminen

- Hankkeen toimenpiteillä edistetään osallistujien etenemistä kohti työelämää.
- Hankkeessa kehitetään uudenlaisia ratkaisuja tai tuotetaan erityistä lisäarvoa olemassa oleviin työ- ja toimintakykyä lisääviin palveluihin ja/tai toimintamalleihin.
- Hanke edistää toimijoiden yhteistyötä ja/tai monialaisten palvelujen hyödyntämistä koordinoitusti.
- Hanke kohdistuu erityisesti ryhmiin, joiden sosiaalinen osallisuus on uhatuin.
- Hanke vahvistaa kansalaistoimijälähtöisiä toimintatapoja.
- Hanke tukee sukupuolten välistä tasa-arvoa.
- Hanke tukee yhdenvertaisuutta.
- Hanke tukee kestävän kehityksen periaatteita.
- Hanke tukee EU:n Itämeren alueen strategiaa.

(Hankkeiden yleiset ja erityiset valintaperusteet 2017)

Valintaperusteissakin on ensimmäisenä mainittu “eteneminen kohti työelämää”. Tämän jälkeen mainitaan erilaisia varsin laajoja ja moniselitteisiä arvoja tai painotuksia, joiden halutaan ohjaavan hanketoimintaa kuten monialainen yhteistyö, kansalaistoimijälähtöisyys, tasa-arvo, yhdenvertaisuus

ja kestävä kehitys. Viidennen toimintalinjan hankkeiden erityistavoitteista ja valintaperusteista tulee sellainen vaikutelma, että työelämään osallistuminen näyttyy ensisijaisena ja tavoiteltavimpana osallisuuden muotona. Muita osallisuuden muotoja ei kuitenkaan haluta sulkea ulos, mutta niihin viitataan vasta työllistämistavoitteen mainitsemisen jälkeen.

Kaikki Suomessa toteutettavat ESR-hankkeet löytyvät EU:n Rakennerahastotietokannasta. 30.10.2018 tekemäni haun mukaan toimintalinja viiden hankkeita on Suomessa ohjelmakaudella 2014-2020 yhteensä 296 kappaletta. (Rakennerahastotietopalvelu 2018.)

Kaikkia Euroopan sosiaalirahaston 5. toimintalinjan hankkeita hallinnoi Suomessa Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Sen toteuttajaorganisaatiot ovat Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak). Koordinaatiohanke ulottuu aikavälille 1.10.2014 – 30.9.2020. Sokra:n tavoitteena on lisätä osallisuushankkeiden toteuttajatahojen välistä verkostoitumista ja nostaa esille osallisuutta tukevia hyviä käytäntöjä. Se antaa myös tukea ja arviointiapua hanketoimijoille. Samalla tarkoituksena on syventää ymmärrystä osallisuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä välittää niistä tietoa päätöksenteon ja lainsäädännön tueksi. Sokra:n toiminta jakautuu kolmeen osaan: tutkimustiedon keruuseen ja analysointiin, viestintään ja koordinointiin. (Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra 2018.)

Sokra-hankkeessa on tuotettu useita julkaisuja, joissa näkyy hankkeen tutkijoiden tutkimus- ja kehitystyö osallisuuden teeman ympärillä. Leemann ja Hämäläinen (2016) ovat esimerkiksi tarkastelleet sosiaalisen osallisuuden, asiakasosallisuuden sekä osallisuutta edistävien matalan kynnyksen palveluiden erityispiirteitä. Isola, Kaartinen, Leemann ym. (2017) taas ovat luonnostelleet osallisuuden kolmiosaisen viitekehyksen, jota voidaan käyttää kokoavana näkökulmana osallisuushankkeiden tarkastelussa. Olen viitannut kyseisiin tutkimuksiin tämän tutkielman osallisuutta ja asiakasosallisuutta käsittelevissä luvuissa 2.2 ja 2.3.

Koivisto, Isola ja Lyytikäinen (2018) ovat myös julkaisseet analyysin osallisuutta edistävästä toimintamalleista, joita on kehitetty osallisuushankkeissa. Lisäksi Sokra:ssa on toteutettu kyselytutkimus työvoiman ulkopuolella oleville, osallisuushankkeiden toimintaan osallistuneille ihmisille. Tutkimuksen tavoitteina on 1) lisätä tietoa heikoimmassa asemassa olevien työikäisten

osallisuudesta ja koetusta hyvinvoinnista, 2) tutkia, miten osallisuuden ulottuvuudet liittyvät toisiinsa ja muokkaavat kokemusta osallisuudesta ja 3) tarkastella, millaisiin ilmiöihin osallisuuden kokemukset liittyvät (Kyselytutkimus osallisuudesta 2018).

Tutkimuksen alustavien tulosten (Leemann, Isola, Kukkonen ym. 2018, 51) mukaan taloudelliset haasteet olivat vastaajien keskuudessa yleisiä ja lähes 60 prosenttia vastaajista koki vaikeaksi kotitalouden perusmenojen kattamisen. Ongelmat tulojen riittävyydessä vaikeuttivat elämän suunnittelua ja yli puolet vastaajista sanoi suunnittelevansa elämäänsä vain päivän kerrallaan. Yli kahdella kolmasosalla vastaajista oli pitkäaikaissairaus tai muu pitkäaikainen terveysongelma. Psykkinen kuormittuneisuus oli yli kolme kertaa yleisempää, kun sitä verrattiin koko Suomen väestöön. Lähes joka neljäs vastaajista koki yksinäisyyttä.

Kyselytutkimukseen vastanneet kokivat instituutioiden ja ihmisten luottavan heihin enemmän kuin he luottavat instituutioihin tai muihin ihmisiin. Luottamus instituutioita kohtaan oli yhtä suurta tai jopa suurempaa kuin koko väestön mittakaavassa. Lähes puolet vastaajista koki, että heidät otetaan mukaan päätöksentekoon terveyspalveluissa. Sosiaalipalveluissa luku oli 40 % ja työllisyyspalveluissa 48 %. 53 prosenttia vastaajista koki, että he voivat osallistua aktivointitoimia ja kuntoutusta koskeviin päätöksiin. Yli 80 % vastaajista koki osallisuushankkeisiin osallistumisen hyödyllisenä ja 87 % koki niihin osallistumisen vapaaehtoisena. Äänestysaktiivisuus vaaleissa oli vastaajien keskuudessa huomattavasti koko väestöä alhaisempaa, mutta he olivat aktiivisia osallistujia erilaisissa kerhoissa, harrastusryhmissä ja yhdistyksissä eikä aktiivisuus tässä suhteessa poikennut koko Suomen väestöstä. (Leemann, Isola, Kukkonen ym. 2018, 51-52.)

Sokra-hankkeen piirissä tullaan lähivuosina tekemään laajasti osallisuutta koskevaa tutkimusta mm. ryhmähaastatteluita, käytäntötutkimusta ja vaikuttavuustutkimusta hyödyntämällä. Tutkimusten tavoitteena on lisätä ymmärrystä laaja-alaisesti hyvinvoinnin taustatekijöistä ja osallisuuden kytköksistä luottamukseen, toimeentuloon, elämän merkityksellisyyden kokemukseen ja yhteiskunnalliseen ja poliittiseen osallistumiseen. (Leemann, Isola, Kukkonen ym. 2018, 52.)

Tällainen laaja-alainen lähestymistapa osallisuuteen on mielestäni erittäin tärkeää, koska se mahdollistaa kriittisen etäisyyden ottamisen työllisyyspainotteiseen osallisuuspuheeseen, joka on kytköksissä aktivointipolitiikkaan. Onkin ilahduttavaa huomata, että nimenomaan Euroopan

sosiaalirahaston osallisuushankkeiden koordinoituvuudessa pyritään tällaiseen laaja-alaisuuteen. Sokra:han on itse yksi ESR:n hankkeista. Tarkoittaako tämä sitä, että vaikka ESR:n julkilausutuissa tavoitteissa työllistymistyminen näyttäytyy ensisijaisena tavoitteena, voidaan hanketoiminnan piirissä kuitenkin suhtautua osallisuuteen monimuotoisena ilmiönä, jota ei voi pelkistää yksinomaan pääsemisenä palkkatyön piiriin. Tämä kysymys minun on hyvä pitää mielessä aineistoa analysoidessani.

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kuvaan tutkimustehtäväni, tutkimusmetelmäni ja aineistoni sekä pohdin tutkimukseeni liittyviä eettisiä kysymyksiä.

5.1. Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen teoria- ja taustaluvuissa olen jäsentänyt osallisuudesta ja kansalaisyhteiskunnasta käytävää keskustelua ja tutustuttanut lukijan Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeisiin. Osallisuushankkeiden toteuttajat ovat useimmiten erilaisia järjestöjä tai yhdistyksiä, joiden voi katsoa edustavan kansalaisyhteiskuntaa. Siksi kiinnostukseni kohdistuu siihen, *minkälainen kuva osallisuudesta ja kansalaisyhteiskunnan tehtävästä osallisuuden edistäjänä hahmottuu Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden loppuraporttien perusteella?*

Tutkimustehtävästäni olen johtanut kolme tutkimuskysymystä, joihin vastaan tässä tutkimuksessa:

- 1. Minkälaista osallisuutta hankeraporteissa kuvataan?*
- 2. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy hankkeen kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa?*
- 3. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämisessä?*

Koska osallisuus on niin laaja ja monitulkintainen ilmiö, haluan selvittää, minkälaisena sitä kuvataan juuri osallisuushankkeiden viitekehysessä. Olen kiinnostunut siitä, mitä asioita pidetään tärkeänä osallisuuden kannalta ja minkälaisia osallisuuden osa-alueita raporteissa kuvataan. Koska asiakasosallisuus on yksi tärkeä osallisuuden muoto, olen kiinnostunut myös siitä, miten raporteissa kuvataan niihin osallistuneiden ihmisten eli hankkeen ”kohderyhmän” (ilmaisu otettu hankkeiden loppuraporttien määrämuotoisista kysymyksistä) tai ”asiakkaiden” osallisuutta hankkeen toiminnassa.

Kuten luvussa kolme olen esittänyt, myös keskustelu kansalaisyhteiskunnasta on varsin laajaa ja moniulotteista. Hyvinvointipalveluista käytävässä keskustelussa kansalaisyhteiskunnan käsite typistetään helposti kolmanteen sektoriin ja sen järjestötoimijoihin. Siksi olen kiinnostunut siitä, onko osallisuushankkeiden loppuraportissa nähtävissä myös muita tapoja jäsentää kansalaisyhteiskuntaa ja sen tehtävää osallisuuden edistämässä. Kolmas tutkimuskysymykseni on kaksiosainen. Mainitsen siinä sekä kansalaisyhteiskunnan luonteen että roolin. Luonteeseen viitatessani kysyn, minkälaiselta kansalaisyhteiskunnan olemus aineiston valossa näyttää. Rooliin viitatessani sen sijaan kysyn, mikä on kansalaisyhteiskunnan tehtävä osallisuuden edistämässä. Nämä kaksi ulottuvuutta nivoutuvat toisiinsa, koska se, minkälaisena kansalaisyhteiskunnan luonne nähdään, voi vaikuttaa siihen, minkälaisia tehtäviä se pystyy täyttämään. Aineistoa tulkitessani hyödynnän osallisuutta ja kansalaisyhteiskuntaa koskevaa teoreettista viitekehystäni. Tutkimukseni analyysissa on siten sekä aineistolähtöisen että teoriasidonnaisen analyysin piirteitä.

5.2. Tutkimusmenetelmä

Tämän tutkimuksen analyysimenetelmä on laadullinen sisällönanalyysi. Tuomen ja Sarajärven (2018, 103) mukaan se on perusanalyysimenetelmä, joka soveltuu kaikkeen laadulliseen tutkimukseen. Heidän mukaansa laadullisen tutkimuksen analyysia on karkeasti ottaen kahdenlaista. Ensimmäiseen ryhmään kuuluu analyysi, jota määrittää sitoutuminen tietynlaisiin teoreettisiin tai tieto-opillisiin lähtökohtiin kuten fenomenologis-hermeneuttinen analyysi tai grounded theory. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat sellaiset analyysimenetelmät, joita voidaan soveltaa suhteellisen vapaasti tutkimuksen teoreettisista tai epistemologisista sitoumuksista riippumatta. Tuomi ja Sarajärvi (emt.) katsovat sisällönanalyysin kuuluvan jälkimmäiseen ryhmään.

Eskola (2007, 162-163) jakaa laadullisen sisällönanalyysin kolmeen luokkaan: aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin. *Aineistolähtöisessä analyysissa* pyritään Tuomen ja Sarajärven (2018, 108-109) rakentamaan aineistosta teoreettisesti jäsentynyt kokonaisuus siten, että teoria muodostetaan aineistosta. Ajatuksena on, että aikaisemmat teoriat ja ennakkokäsitykset tutkittavasta ilmiöstä eivät ohjaa analyysin kulkua, vaan ne on siirretty syrjään analyysin ajaksi.

Teoriasidonnaisessa analyysissa, jota Tuomi ja Sarajärvi (2018, 109-110) kutsuvat myös *teoriaohjaavaksi analyysiksi* käytetään teoriaa analyysin apuna. Analyysissa on nähtävissä

aikaisemman tiedon vaikutus , mutta tarkoitus ei ole testata tietyn teorian pätevyyttä kyseisessä aineistossa vaan katsoa, mitä uutta aineistosta voidaan löytää teoriaa hyödyntämällä. Eskolan (2007, 164) mukaan analyysi voi alkaa aineistolähtöisesti, mutta erilaiset teoriat ja käsitteet toimivat analyysiprosessin aikana tulkintakehyksenä, joiden avulla tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan.

Sisällönanalyysin kolmannessa tyypissä, *teorialähtöisessä analyysissä* määritellään jo ennalta analyysin kohteena oleva ilmiö tiettyyn teoriaan tukeutuen. Analyysia ohjaavat tutkimuskysymykset muotoillaan tämän teoreettisen jäsenyyksen pohjalta ja analyysi toteutetaan niiden mukaisesti. Tarkoituksena on usein testata teoriaa uudessa kontekstissa ja katsoa, miten uusi aineisto istuu jo valmiiseen teoreettiseen malliin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 110-111.)

Sisällönanalyysin eri lajeihin liittyvää päättelyprosessia voi jäsentää jaolla induktiiviseen, abduktiiviseen ja deduktiiviseen logiikkaan. Aineistolähtöinen analyysi rinnastetaan induktiiviseen päättelyyn, jossa pyritään muodostamaan yksittäistapauksista yleisempi kuva tutkittavasta ilmiöstä. Ajatus “puhtaan” induktiivisesta logiikasta on kuitenkin kyseenalainen, koska yleisesti tunnustetaan, että ennakkokäsitykset vaikuttavat havaintoihimme. Teorialähtöisen analyysin taas katsotaan noudattavan deduktiivista logiikkaa, jossa edetään yleisestä kohti yksittäistä eli pyritään säilyttämään teoreettinen jäsenyys asiasta yksittäistapauksia tarkasteltaessa. Abduktiivisen päättelyn mukaan teorianmuodostus on sen sijaan mahdollista vain silloin, jos havaintoja on ohjaamassa jokin tulkintakehys. Abduktiivinen logiikka sijoittuu siten induktiivisen ja deduktiivisen logiikan väliin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107.)

Teoriaohjaava analyysi asetetaan Tuomen ja Sarajärven (2018, 112-113) mukaan toisinaan deduktiivisen päättelyn alaluokaksi, koska siinäkin teoriaa käytetään havaintojen tulkinnassa. Toisaalta teoriaohjaavassa analyysissä voidaan heidän mukaansa nähdä elementtejä myös induktiivisesta päättelystä. Analyysin alkuvaiheessa tarkastellaan yksittäistapauksia induktiivisesti ja sen myöhemmässä vaiheessa tuodaan teoriaa tulkinnan tueksi, jolloin päättelyn logiikka muuttuu deduktiivisemmäksi.

Omassa tutkimuksessani olen käyttänyt sekä aineistolähtöistä että teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Analyysini alkuvaiheessa painottuu aineistolähtöisyys, mutta sen myöhemmässä vaiheessa teoreettinen tulkinta astuu vahvasti mukaan kuvaan. Olen hyödyntänyt soveltuvien osien

lähestymistapaa, jota Tuomi ja Sarajärvi (2018, 114) kutsuvat Milesiin ja Hubermaniin (1994) viitaten aineistolähtöisen sisällönanalyysin yhdysvaltalaiseksi perinteeksi. Miles ja Huberman (emt.; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122) jakavat aineistolähtöisen analyysiprosessin kolmeen osaan:

- 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen
- 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely
- 3) aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen

Ennen varsinaisen analyysin aloittamista pitää määrittää analyysiyksikkö. Se voi Tuomen ja Sarajärven (2018, 122) mukaan olla sana, lause tai useiden lauseiden kokonaisuus. Omassa analyysissäni analyysiyksikköinä toimivat useimmiten kokonaiset lauseet tai virkkeet, joskus myös lauseen osat.

Analyysi alkaa sillä, että aineistosta etsitään ilmaisuja, jotka kytkeytyvät tutkimuskysymyksiin ja merkitään ne. Sitten aineisto pelkistetään eli alkuperäisessä muodossaan olevat ilmaisut tiivistetään analyysin kannalta käyttökelpoisempaan muotoon. Tämän jälkeen pelkistetyt ilmaisut listataan allekkain taulukkoon. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123).

Aineiston pelkistäminen luo Tuomen ja Sarajärven (2018, 124-125) mukaan pohjan sen ryhmittelylle. Ryhmittelyssä pelkistetyistä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia ja samaa ilmiötä kuvaavat ilmaisut ryhmitellään eri luokiksi. Näin muodostuvat alaluokat. Alaluokat nimetään niiden sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Tässä luokitteluprosessissa aineistoa tiivistetään ja muodostetaan alustavaa kuvaa tutkittavasta ilmiöstä.

Luokittelu on jo osa aineiston käsitteellistämisen prosessia eli sisällönanalyysin kolmatta vaihetta. Alaluokkia yhdistämällä voidaan tarvittaessa vielä luoda yläluokkia ja pääluokkia ja lopulta yhdistävä luokka, joka on yhteydessä tutkimustehtävään. Luokkia kuvaavat käsitteet jäsentävät aineistoa ja niiden yhdistäminen edelleen auttaa tiivistämään aineiston olennaista sisältöä. Vastaus tutkimustehtävään löytyy tässä aineiston tiivistymisprosessissa, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä. Tutkimuksen tuloksina voi olla esimerkiksi "aineistosta muodostettu malli, käsitejärjestelmä, käsitteet tai aineistoa kuvaavat teemat". (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125-127.)

Käsitteellistämisprosessia on syytä Tuomen ja Sarajärven (2018, 125) mukaan jatkaa niin kauan kuin se on aineiston sisällön puolesta mahdollista ja tutkimustehtävän kannalta tarkoituksenmukaista. Analyysiprosessissa on tärkeää säilyttää koko ajan esteetön kulku alkuperäisaineistosta niistä tiivistettyihin käsitteisiin ja niistä takaisin päin kohti aineistoa.

Tuomen ja Sarajärven (2018, 132) esimerkissä teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä alaluokat muodostetaan aineistolähtöisesti, mutta yläluokat sen sijaan tuodaan valmiina teoriasta kehystämään aineistoa. Jäljittelen heidän esimerkkiään, mutta omassa analyysissäni yläluokat eivät aina edusta valmiita, teorioista poimittuja malleja, vaan ovat usein tulos erilaisten teoreettisten näkökulmien yhdistämisestä tulkinnan tueksi.

5.3. Aineisto

Käytän aineistonani Euroopan sosiaalirahaston (ESR) ohjelmakaudella 2014-2020 Suomessa rahoittamien osallisuushankkeiden loppuraportteja. Hankkeet kuuluvat ESR:n toimintalinja viiteen, jossa tavoitteena on edistää sosiaalista osallisuutta ja torjua köyhyyttä. Hankkeiden alatavoitteena on työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakyvyn parantaminen. Seuraavaksi kuvaan aineistoni hankkimista, sen ominaisuuksia ja sen rajaamista lopulliseen laajuuteensa tutkimukseni käyttöön.

5.3.1. Osallisuushankkeiden loppuraportit

Kaikki Euroopan sosiaalirahaston ohjelmakauden 2014-2020 hankkeet ovat nähtävissä EU:n rakennerahastotietokannassa (Rakennerahastotietopalvelu 2017). Hain tietokannasta 20.10.2017 meneillään olevan ohjelmakauden hankkeita ja sain tulokseksi 277 hanketta. Niistä yhteensä 42 oli 20.10.2017 päättyneet ja raportoitu. Nämä hankkeet valikoituivat alustavaksi aineistokseni.

Rakennerahastotietokannasta on saatavissa jokaisen hankkeen lyhyt kuvaus, joka sisältää mm. perustiedot hankkeesta ja sen toteuttajasta, hankkeen tavoitteet, sen kohderyhmän ja kohdealueen. Lisäksi tietokannasta ilmenee hankkeen rahoitus ja sieltä löytyy hankkeen loppuraportin tiivistelmä. Kävin läpi loppuraporttien tiivistelmät, mutta koska ne olivat varsin suppeita (keskimäärin yksi A4-

sivu hanketta kohden), halusin saada käsiini hankkeiden kokonaiset loppuraportit, joissa hanketoteuttajat raportoivat ELY-keskuksille jo päättyneistä hankkeista.

Suomessa ESR:n hanketoimintaa hallinnoivat elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset eli ELY-keskukset. ESR:n rahoittamien hankkeiden loppuraportit ovat julkisia asiakirjoja, joten kenellä tahansa on oikeus tutustua niihin. Siksi pyysin ELY-keskusten yhteyshenkilöiltä niiden hallinnoimien ESR-hankkeiden loppuraportit 15.11.2017. ELY-keskusten työntekijät suhtautuivat myönteisesti raporttien luovuttamiseen, mutta he halusivat vielä käydä ne läpi ja tarkistaa, ettei niihin ollut jäänyt mitään hankkeiden toteutuksessa mukana olleisiin henkilöihin liittyvää salassa pidettävää tietoa. Tarkistuksen seurauksena parista raportista poistettiin hankkeisiin osallistuneiden henkilöiden nimiä ja yhtä raporttia ei luovutettu, koska se sisälsi yrityskohtaista salassapidettävää tietoa. 30.11.2017 mennessä olin saanut käsiini alustavan aineistoni, yhteensä 41 hankeraporttia.

Euroopan sosiaalirahaston loppuraportin pituus on useimmiten 5-10 A4-liuskaa. Sen rakenne on määrämuotoinen ja sen sisältö rakentuu seuraavista luvuista ja alaluvuista:

1. Hankkeen perustiedot
2. Tuensaajan perustiedot
3. Tiivistelmä
 - 3.1. Hankkeen toiminnan ja tulosten tiivistelmä
 - 3.2. Hankkeen toiminnan ja tulosten englanninkielinen tiivistelmä
4. Hankkeen tarve, toteutus ja tulokset
 - 4.1. Miten hanke onnistui vastaamaan kehittämistarpeeseen ja kuinka hankkeen tavoitteet toteutuivat?
 - 4.2. Mitä välittömiä tuloksia hankkeella saatiin aikaan? Mitä vaikutuksia tuloksilla on?
 - 4.3. Miten hakemuksen kohteena olevaa toimintaa jatketaan ja tuloksia sekä kokemuksia hyödynnetään hankkeen päättymisen jälkeen?
 - 4.4. Toteutuiko hanke aiotulla maantieteellisellä alueella tai kuinka alue mahdollisesti muuttui? Saavutettiin suunniteltu kohderyhmä vai tuliko siihen muutoksia? Oliko toteutukseen liittyviä muutoksia?
5. Seurantatiedot
 - 5.1. Päästiinkö toteutuksessa hakemuksessa esitettyihin numeerisiin tavoitteisiin? Mistä mahdolliset erot johtuvat?
 - 5.2. Miten asetetut numeeriset tavoitteet palvelivat hankkeen toteutusta? Mitkä indikaattorit olisivat tukeneet paremmin toteutusta? Mitä mahdollisia omia seurantatietoja tai indikaattoreita toteutuksessa hyödynnettiin?
6. Hakijan osaaminen, hankkeen riskiarviointi ja ohjausryhmä
 - 6.1. Miten hanke kartutti tuensaajan hanketyöosaamista ja hankkeen sisällön mukaista osaamista?
 - 6.2. Toteutuiko hankkeen aikana ennakoituja tai muita riskejä ja kuinka niihin reagoitiin?
 - 6.3. Miten ohjausryhmä tuki hankkeen toteutusta? Miten ohjausryhmä luonnehti hankkeen onnistumista?
 - 6.4. Miten kohderyhmä koki hankkeen? Millaista palautetta kohderyhmältä on saatu?
7. Horisontaaliset tavoitteet

- 7.1. Sukupuolten tasa-arvo
- 7.2. Kestävä kehitys
- 8. Julkisuus, tiedottaminen ja yhteydet muihin hankkeisiin
 - 8.1. Miten hanke näkyi julkisuudessa? Miten hankkeesta tiedotettiin?
 - 8.2. Mihin hankkeisiin tai hankekokonaisuuksiin hanke toiminnallisesti tai muuten liittyi ja miten?
- 9. Aineiston säilytys
 - 9.1. Missä hankkeen aineisto säilytetään tai arkistoidaan? Yhteys henkilön yhteystiedot.
- 10. Liitteet ja allekirjoitus

Raporttien laatu on vaihteleva. Osaan on tyydytty kirjaamaan vain vähimmäismäärä informaatiota rahoittajan tarpeisiin, osassa taas kieli on hyvin kuvailevaa ja hankkeen toimintaa reflektoidaan vuolaasti ja kriittisesti. Tutkimuskysymysten kannalta olennainen informaatio oli useimmiten sisällytetty lukiuihin 3 (Tiivistelmä), 4 (Hankkeen tarve, toteutus ja tulokset) ja alalukuun 6.4 (Miten kohderyhmä koki hankkeen?). Myös horisontaalisia tavoitteita käsittelevästä luvusta 7 löytyi usein viittauksia osallisuuteen ja kansalaisyhteiskunnan rooliin osallisuuden edistämässä.

Alkuvuodesta 2018 selasin kaikki aineistooni sisältyvät osallisuushankkeiden loppuraportit ensin läpi saadakseni yleissilmäyksen hankkeiden aihepiireihin. Samaan aikaan perehdyin osallisuutta koskevaan aikaisempaan tutkimukseen. Lisäksi ryhmittelin hankkeita niiden ominaisuuksien, kuten kohderyhmän, tavoitteenasettelun, maantieteellisen sijainnin ja rahoituksen suuruuden perusteella. Näin minulle alkoi jo muodostua ennakkokäsityksiä osallisuudesta ja osallisuushankkeiden sisällöistä.

5.3.2. Aineiston rajaaminen ja luokittelu

Selattuani loppuraportit kertaalleen läpi, havaitsin, että 41 raporttia on liian laaja ja heterogeeninen aineisto tutkimukseni tarpeisiin. Loppuraporttien pituus oli yhteensä 256 sivua, mikä oli liikaa ottaen huomioon opinnäytetyön vaatimukset ja käytettävissäni oleva aika. Kolme hankkeista oli esiselvityshankkeita, joiden tarkoituksena oli pohjustaa tulevaa varsinaista hanketta. Näiden hankkeiden raportit rajasin saman tien ulos aineistostani, koska niihin ei sisältynyt varsinaista osallisuutta edistävää toimintaa ihmisten kanssa, vaan ainoastaan esiselvitystyötä, kuten kirjallisuuden tutustumista ja hankkeen suunnittelutyötä.

Jäljelle jääneiden 38 hankkeen aihepiiri oli kuitenkin varsin laaja ja niiden kohderyhmä heterogeeninen. Hankkeita oli suunnattu muun muassa pitkäaikaistyöttömille, lapsiperheille,

vammaisille, ala- ja yläkouluikäisille nuorille, työvoiman ja koulutuksen ulkopuolella oleville nuorille aikuisille, asunnottomille, maahanmuuttajille, mielenterveys- ja päihdekuntoutujille ja neurologista sairauksista toipuville. Osa hankkeista oli suunnattu useammalle kohderyhmälle ja usein osallistujat myös edustivat useampaa eri viiteryhmiä.

Aluksi harkitsin aineiston rajaamista vain sellaisiin hankkeisiin, joiden kohderyhmänä olisivat pitkäaikaistyöttömät aikuiset. Tällöin voisin muokata tutkimusasetelmaani siten, että tarkastelin osallisuuden ilmiötä suhteessa aikuissosiaalityön ja aktivoinnin ajankohtaisiin kysymyksiin. Toisaalta aineiston heterogeenisyys viehätti minua, koska sen avulla voisi olla mahdollista saada laajempaa kuvaa osallisuudesta. Niinpä aloin ryhmitellä loppuraportteja niiden aihepiirin mukaan ja sain muodostettua hankkeista yhdeksän ryhmää.

Taulukko 1. Alustava aineisto

Hankeryhmä	Hankkeiden määrä (kpl)
Kotoutuminen	4
Vapaa-aika ja nuorisotyö	6
Kansalaisvaikuttaminen	6
Terveysten edistäminen	4
Palveluohjaus ja valmennus	7
Työllistyminen	2
Sosiaalinen kuntoutus ja työtoiminta	5
Yhteisö- ja aluetyö	2
Muu	2
Yht.	38

Kotoutumishankkeiden (4 kpl) ryhmään kuului esimerkiksi monikielisen palveluneuvonnan hanke ja hanke, jossa koulutettiin jo pitkään Suomessa asuneita maahanmuuttajia vertaisohjaajiksi vasta Suomeen muuttaneille. *Vapaa-aika- ja nuorisotyöhankkeisiin* (6 kpl) lukeutui esimerkiksi nuorten musiikkiharrastusta tukeva hanke, perheille maksutonta yhteisliikuntaa tarjoava hanke sekä ala- ja yläkouluikäisten nuorisotyötä kehittävä hanke. *Kansalaisvaikuttamisen hankkeissa* (6 kpl) edistettiin mm. asukaslähtöistä kaupunkisuunnittelua ja ehkäistiin asunnottomuutta luovien asumiskokeilujen keinoin. *Terveysten edistämishankkeissa* (4 kpl) muun muassa motivoitiin perheitä liikkumaan enemmän yhdessä ja edistettiin terveysneuvontaa venäjän kielellä.

Palveluohjaus ja valmennus-ryhmän hankkeissa (7 kpl) pyrittiin saattamaan hankkeeseen osallistujat tarvittavien ja vaikuttavien palveluiden piiriin. Niissä käytettiin työmuotona usein yksilöllistä palveluohjausta, moniammatillista tukea sekä yksilö- ja ryhmävalmennusta, jonka tavoitteena oli lisätä yksilön elämönhallintaa. *Työllistymishankkeet* (2 kpl) tähtäsivät ensisijaisesti osallistujien työelämävalmiuksien parantamiseen työharjoittelujen ja kuntouttavan työtoiminnan avulla ja niiden tähtäimenä oli työpaikka avoimilla työmarkkinoilla. On syytä huomioda, että myös monissa muissa hankeryhmissä työelämävalmiuksien kehittäminen mainittiin yhtenä tavoitteena, mutta se ei näyttäytynyt ensisijaisena tavoitteena, koska ajankohtaisempaa oli esimerkiksi osallistujien kielitaidon, elämönhallintataitojen ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen tai heidän saattaminen riittävien sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin. Näin ollen voidaan huomata, että vaikka työllistämistä voidaan pitää yleisesti ottaen Euroopan sosiaalirahaston hanketoiminnan tärkeimpänä tavoitteena (ks. luku 4), ei se alustavan aineistoni valossa näyttänyt useinkaan ajankohtaiselta tai yhden hankkeen puitteissa saavutettavissa olevalta päämäärältä.

Sosiaalisen kuntoutuksen ja työtoiminnan hankeryhmässä (5 kpl) korostuivat elämönhallintataitojen ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen, joskin osa hankkeista tapahtui kuntouttavan työtoiminnan toimintaympäristössä. Hankeryhmässä kehitettiin muun muassa sosiaalista kuntoutusta työvalmennusympäristössä ja järjestettiin kynnyksetöntä päivätoimintaa asunnottomille, tukiasunnoissa asuville sekä mielenterveys- ja päihdekuntoutujille. *Yhteisö- ja aluetyön hankkeissa* (2 kpl) kehitettiin pienen kunnan aikuissosiaalityötä yhteisöllisyyttä vahvistavaan suuntaan sekä rakennettiin matalan kynnyksen palvelupiste ja avoin kohtaamispaikka lähiöön. *Muiden hankkeiden ryhmään* (2 kpl) sijoitin kaksi hanketta, jotka eivät sopineet mihinkään edellisistä ryhmistä. Toisessa hankkeista kehitettiin yhdessä nuorten kanssa arjenhallintaa tukeva mobiilipeli ja toisessa haluttiin aktivoida maaseudulla asuvaa työvoiman ulkopuolella olevaa aikuisväestöä pohtimaan oman elämänsä suuntaa tietotekniikkaa ja ryhmätoimintaa hyödyntäen vapaan sivistystyön toimintaympäristössä.

Ryhmittelyn tehtyäni aloin rajata aineistoani opinnäytetyöhön sopivaksi. Tutustuin raporteihin tarkemmin ja samalla muokkasin tutkimustehtävääni. Lopullisen aineiston rajasin sillä perusteella, kuinka hedelmällisiltä raportit vaikuttivat tutkimustehtäväni kannalta. Valitsin lopulliseen aineistooni ennen kaikkea ne hankkeet, joissa oli kuvattu monipuolisesti osallisuutta ja

kansalaisyhteiskunnan tehtävää osallisuuden edistämiseksi. Jätin aineiston ulkopuolelle niukkasanisimmat tai sisällöllisesti köyhimmät hankeraportit, koska ne eivät näyttäneet tuovan lisäarvoa analyysiin. Samasta syystä päätin myös rajata ulos aineistostani Muu-ryhmän hankeraportit. Lopulliseen aineistooni valitsin jokaisesta kahdeksasta hankeryhmästä kaksi hankeraporttia, yhteensä 16 raporttia.

5.3.3. Lopullinen aineisto

Taulukkoon 2 olen listannut aineistooni sisältyvien 16 loppuraportin perustiedot. Ajattelen kyseisten hankkeiden edustavan laadullisesti hyvin sitä osallisuustyön kirjoa, joka alkuperäiseen 38 hankkeen joukkoon sisältyy. Määrällisestä edustavuudesta ei tässä yhteydessä voida puhua, koska luomissani hankeryhmissä oli eri määrä hankkeita kussakin (2-7 kpl/ryhmä) ja lopulliseen aineistoon olen valinnut vain kaksi hanketta jokaisesta ryhmästä. 16 hankeraportin pituus on yhteensä 106 sivua, mikä mahdollisti analyysin toteuttamisen tämän tutkimuksen puitteissa.

Taulukossa näkyvät hankkeiden kohderyhmät olen poiminut sellaisinaan hankehakemuksista. Ne ovat varsin tuttuja sosiaalityön asiakaskunnasta. Kaikki hankkeet eivät kuitenkaan kohdistu pelkästään huono-osaisimpiin väestöryhmiin, koska niitä on suunnattu myös laajemmin eri kansalaisryhmille (Avoimet tilat-hanke), maahanmuuttajille (Info Gloria-hanke), ala- ja yläkouluikäisille nuorille (NuoriZaaristo-hanke) ja neurologisille kuntoutujille (Verkkopalvelupohjainen etäkuntoutushanke). Yleisesti ottaen Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja viiden osallisuushankkeet on kuitenkin suunnattu sellaisille ihmisille, joilla katsotaan olevan merkittävä riski syrjäytyä yhteiskunnan keskeisinä pidetyiltä osallisuuden areenoilta kuten palkkatyöstä, koulutuksesta tai palvelujärjestelmästä. Siksi aineistoni soveltuu mielestäni hyvin juuri sosiaalityön pro gradu – tutkielmaan.

Taulukko 2. Lopullinen aineisto

Hankeryhmä	Tunnus	Nimi	Toteuttaja	Kohderyhmä
Kotoutuminen	S20489	Naapuriäiti-toimintamallin kehittäminen	Vantaan Nicehearts ry	Erityisessä syrjäytymisvaarassa olevat, eri etnisen taustan omaavien vähemmistöyhteisöjen naiset
	S20573	Info Gloria – maahanmuuttajaneuvonnan kehittämishanke	Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry	Maahanmuuttajat
Vapaa-aika ja nuorisotyö	S20476	Hanaa – Erityistä tukea tarvitsevien nuorten vapaa-ajan hanke	TATU ry	Erityistä tukea tarvitsevat vammaiset nuoret (16-29 v)
	S20292	Kuopion Saaristokaupungin nuoret kansalaiset - NuoriZaaristo	Suomen Humanistinen ammattikorkeakoulu Oy	Ala- ja yläkouluikäiset nuoret
Kansalaisvaikuttaminen	S20293	Avoimet tilat	ANTI – Contemporary Art Festival yhdistys ry	Nuoret, työttömät, eläkeläiset, pienyrittäjät, organisoitumattomat yhteisöt
	S20131	Oman muotoinen koti	Helsingin kaupunki	Alle 25-vuotiaat asunnottomat nuoret
Terveyden edistäminen	S20475	Reipas Aamu	Kuopion Reippaan Voimistelijat ry	Työelämän ulkopuolella olevat aikuiset ja nuoret sekä lapsiperheet
	S20028	Verkkopalvelupohjainen etäkuntoutus	Suomen aivotutkimus- ja kuntoutussäätiö	Neurologiset kuntoutujat
Palveluohjaus ja valmennus	S20216	Volume +6dB	Keravan kaupunki	Syrjäytyneet tai syrjäytymisvaarassa olevat 17 -29 -vuotiaat nuoret
	S20211	SARASTE	Mikkelin kaupunki	Päihdeongelmaiset nuoret aikuiset
Työllistyminen	S20141	Luonnollisesti töissä	Porin kaupunki	Kaikkein heikoimmassa työmarkkina-asemassa tai työmarkkinoiden ulkopuolella olevat henkilöt ja osatyökykyiset
	S20532	Työelämän avaimet	Mikemet Oy	Alle 30-vuotiaat työvoiman ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret, joilla elämänhallinnan haasteita sekä päihde- ja mielenterveysongelmia
Sosiaalinen kuntoutus ja työtoiminta	S20013	Kunnolla töihin	Sovatek säätiö	Yli vuoden työttömänä olleet, yli 30-vuotiaat työnhakijat, jotka ovat syrjäytyneitä tai vakavan syrjäytymisuhan alaisia
	S20651	PAJALA	Työterapinen yhdistys ry	Työvoiman ulkopuolella olevat mielenterveys- ja päihdekuntoutujat sekä asunnottomat
Yhteisö- ja aluetyö	S20540	Yhteistä ymmärrystä	Puumalan kunta	Pitkäaikaistyöttömät, osatyökykyiset ja muut aikuissosiaalityön asiakkaat
	S20474	Petosen Osallisuushanke	Pitkälahti-Petosen asukasyhdistys ry	Heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevat työikäiset ihmiset

Suurin osa hankkeista oli yhdistysten tai säätiöiden toteuttamia. Seuraavaksi suurin toteuttajataho oli kunta. Myös yksi oppilaitos ja yksi sosiaalinen yritys olivat hankkeiden toteuttajina. Valtaosa hankkeista toteutettiin Itä-Suomessa, joko Pohjois- tai Etelä-Savossa. Hankkeet olivat pääosin kestoaltaan alle vuoden mittaisia ja niiden julkinen rahoitus asettui useimmiten 25 000 – 100 000 euron välille.

Taulukko 3. Hankkeiden toteuttaja, sijainti, kesto ja rahoitus

		Kpl
Toteuttaja	yhdistys tai säätiö kunta oppilaitos sosiaalinen yritys	9 5 1 1 Yht. 16
Sijainti	Etelä-Savo Pohjois-Savo Keski-Suomi Satakunta Uusimaa	3 7 2 1 3 Yht. 16
Kesto (v)	0-1 yli 1-2 yli 2-3	8 7 1 Yht. 16
Julkinen rahoitus (e)	25 000 – 100 000 yli 100 000 – 250 000 yli 250 000 – 450 000	8 5 3 Yht. 16

5.4. Tutkimuksen etiikka

Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2018, 152-153) mukaan laadullisen tutkimuksen eri perinteissä on eroja siinä, kuinka tutkimuseettisiä kysymyksiä lähestytään. Yhdessä ääripäässä tutkimusetiikkaa pidetään teknis-metodologisena kysymyksenä, jolloin eettinen pohdinta koskee tutkimuksen metodologisia valintoja. Silloin huomio kohdistuu esimerkiksi siihen, kuinka aineisto on kerätty, kuinka tutkimukseen osallistuvia henkilöitä on informoitu ja kuinka tutkittavien anonymiteettisuojasta on huolehdittu. Myös tutkimusmenetelmien luotettavuus ja tulosten esittämistapa on eettisen pohdinnan aiheena. Laadullisen tutkimuksen perinteiden toisella laidalla kaikkia tutkijan tekemiä valintoja pidetään eettisinä kysymyksinä. Silloin olennaista on myös

tarkastella sitä, miksi tutkimusaihe on valittu, mikä on oma tutkijapositio ja millaisia valintoja tehdään tutkimuksen kuluessa. (emt. 152-153.)

Ajattelen, että ensimmäinen eettisen pohdinnan aihe liittyy tutkimusaiheeseen. Miksi olen kiinnostunut siitä, *minkälainen kuva osallisuudesta ja kansalaisyhteiskunnan tehtävästä osallisuuden edistäjänä hahmottuu Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden loppuraporttien perusteella?* Ensimmäinen vastaus tähän kysymykseen nousee siitä tosiasiasta, että osallisuuden edistäminen on yksi sosiaalityötä ohjaavista arvoista. Siksi tutkimusaiheeni on relevantti sosiaalityön pro gradu – tutkielmaksi. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian (2017) julkaisemissa sosiaalialan ammattihenkilön eettisissä ohjeissa on lueteltu seuraavat sosiaalialaa ohjaavat arvot: ihmisarvo ja ihmisoikeudet, itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, osallisuuden edistäminen, henkilön kokonaisvaltainen huomioiminen ja voimavarat sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Kaikki mainitut arvot ovat sellaisia, että niistä on useimmilla ihmisillä jokin ennakkokäsitys, mutta koska ne ovat niin yleisluonteisia, niiden sisältö vaatii täsmentämistä.

Olen edellä luvussa kaksi esittänyt, että syrjäytyminen ja osallisuus ovat monitulkintaisia käsitteitä, eikä niiden sisällöstä vallitse yksimielisyyttä. Ihmisen osallisuuden edistäminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen on kuitenkin valittu keskeiseksi arvoksi, jota Euroopan sosiaalirahaston (ESR) hanketoiminnassa halutaan edistää. ESR:n tavoitteissa ja hankkeiden valintaperusteissa osallisuus kytketään vahvasti palkkatyöhön. Kun ensisijaisena osallisuuden lähteenä pidetään työelämäosallisuutta, näyttäytyy työelämän ulkopuolella oleminen helposti osattomuutena ja syrjäytymisenä. Silloin on myös helpompaa oikeuttaa monenlaiset toimenpiteet, joilla työttömiä pyritään aktivoimaan työelämään. Tällöin ei välttämättä muisteta kysyä, minkälaista osallisuutta työelämän ulkopuolella olevilla ihmisillä jo on elämässään eikä sitä, minkälainen aktivointi lisäisi parhaalla tavalla heidän osallisuuttaan. Lisäksi saatetaan unohtaa, että kaikki työnteko ei välttämättä vahvista yksilön osallisuuden kokemusta. Osallisuuden käsite tyhjenee näin helposti arvosisällöstään eikä siihen enää suhtauduta kriittisesti arvona, jonka merkitys voi vaihdella kontekstista toiseen. Osallisuudesta uhkaa tulla yksiulotteinen käsite, jolla oikeutetaan yksisilmäistä osallisuuspolitiikkaa.

Sama koskee kansalaisyhteiskunnan käsitettä. Mikäli se samaistetaan kolmannen sektorin käsitteen kanssa ja kansalaisyhteiskunnan ensisijaisena funktiona osallisuuden edistämässä nähdään järjestöjen osallisuuspalveluiden tuotanto (ks. luku 3.3.), näyttää kansalaisyhteiskunta typistyvän ainoastaan yhdeksi markkinoiden toteuttamisen välineeksi. Silloin ei enää kiinnitetä huomiota siihen, mikä on kansalaisyhteiskunnan rooli demokraattisen yhteiskuntaelämän perustana tai mitä sellaisia hyvinvoinnin tuottamisen muotoja sen piirissä on, jotka eivät taivu kaupallistettaviksi.

Näin ollen, jos sekä osallisuuden että kansalaisyhteiskunnan käsitteisiin suhtaudutaan yhtä kriittikittömästi, on riskinä että pian viljellään ainoastaan puhetta järjestöjen palveluntuotannosta, jonka tavoitteena on saattaa syrjäytyneitä palkkatyön piiriin. Jotta näin ei tapahtuisi, on olennaista tutkia, millaisia merkityksiä osallisuus ja kansalaisyhteiskunta saavat eri yhteyksissä ja kuinka käsitteisiin saadaan avarampia näköaloja, jotka palvelevat ja ylläpitävät moniarvoisempaa yhteiskuntaa ja avointa kansalaiskeskustelua. Tällä tutkimuksella palvelen yhdeltä osin tätä tavoitetta. Tutkijana ja sosiaalityöntekijänä koen myös, että on olennaista avata osallisuudesta ja kansalaisyhteiskunnasta käytävää keskustelua sellaiseen suuntaan, että se tukee sosiaalialan ammattietiikan toteutumista. Osallisuuden nimissä kun voidaan yhtä hyvin toimia niin ihmisoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta vastaan kuin niiden puolesta.

Eräs tutkimusaiheeni koskeva eettinen kysymys koskee osallisuuden edistämistä hankkeiden muodossa. Hyvinvointipalveluiden kentällä hanketoiminta usein täydentää ja osin myös korvaa julkista vastuuta. Siksi osallisuushankkeita on tärkeä tarkastella myös suhteessa julkisten hyvinvointipalveluiden kehitykseen ja pysyvien toimintojen hankkeistamiseen. Tämä herättää kysymyksen siitä, kuinka paljon hanketoiminnalla voidaan kompensoida sellaisia osallisuuden vajeita, joita aiheutuu julkisten palveluiden leikkauksista huono-osaisimpien väestöryhmien kohdalla.

Seuraava eettisen reflektoinnin aihe koskee omaa tutkijapositioniani suhteessa tutkimusaiheeseen. Olen pian ammattiin valmistuva sosiaalityön opiskelija, jolla on taustaa muun muassa kansalaisjärjestötoiminnassa niin vapaaehtoisena, luottamustehtävissä kuin palkkatyössä. Aikaisempi yhteiskuntatieteellinen koulutukseni on ympäristöpolitiikan alalta. Kansalaisjärjestötaustani on vaikuttanut siihen, että tarkkailen kriittisillä silmilaseilla erilaisia valtionhallinnon politiikkaohjelmia sekä yleistä arvopuhetta, jossa viljellään esimerkiksi

osallisuuden tai kestäväen kehityksen kaltaisia maailmaa syleileviä sanoja ja joilla samalla oikeutetaan monenlaista toimintaa. Järjestötoiminnassa olen oppinut myös paljon kansalaisyhteiskunnan hyvinvointivaikutuksista. Vapaaehtoistyö voi antaa merkittävää sisältöä elämään ja kokemukseni mukaan erilaiset yhdistykset, toimintaryhmät ja epämuodolliset ihmisten yhteenliittymät vahvistavat ihmisten tunnetta kuulumisesta itseä suurempaan kokonaisuuteen.

Aineistoni, Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden loppuraportit ovat julkisia asiakirjoja ja siten ne ovat vapaasti kaikkien kansalaisten luettavissa. Aineiston hankintaan ei siten liity eettisiä haasteita. En ole myöskään joutunut pohtimaan, kuinka informoin tutkimushenkilöitä tutkimuksestani tai kuinka suojaan heidän anonymiteettiään tutkimuksen aikana. Tutkijana minulla on kuitenkin vastuu siitä, kuinka käytän aineistoani. Pro gradu – tutkielma on opinnäytteen luonteestaan huolimatta julkinen julkaisu, jonka tuloksiin ja johtopäätöksiin voidaan viitata ja joka voi muokata sen lukijoiden käsitystä osallisuuden ilmiöstä. Tutkimusaineistonani olevat osallisuushankkeet kohdistuvat ennen kaikkea heikossa yhteiskunnallisessa asemassa oleviin ihmisiin, mikä lisää vastuutani siitä, mitä sanon heidän elämäänsä koskettavista asioista.

Yksi aineistoni erityispiirre on se, että osallisuushankkeiden loppuraporteissa ei kuulu suoraan hankkeisiin osallistuneiden ihmisten ääni. Niissä hankkeiden toteuttajatahot (yhdistykset, kunnat, oppilaitokset, yritykset) raportoivat rahoittajilleen (ELY-keskuksille) siitä, mitä he ovat saamallaan rahalla saaneet aikaan. Raporteissa kysytään hankkeen toiminnasta ja tuloksista sekä hankkeen kohderyhmän kokemuksista. Raportteihin päätyvät kuitenkin hanketoteuttajan tulkinnat. Lisäksi on mahdollista, että raporteissa ei kerrota täysin avoimesti toiminnan epäonnistumisista tai osallistujien kielteisistä kokemuksista, koska toiminnasta halutaan antaa myönteinen kuva rahoituksen jatkuvuuden turvaamiseksi. Saattaa olla houkuttelevampaa välittää voittopuolisesti tietoa onnistumisista ja osallisuuden lisääntymisestä. Myös raporttien rakenteen määrämuotoisuus on haaste, koska niiden formaatti on luotu rahoittajan tiedontarpeita varten. Se ei välttämättä mahdollista kaiken hanketoteuttajan tai hankkeisiin osallistuvien ihmisten näkökulmasta tärkeän informaation välittämistä eteenpäin.

Lienee kuitenkin syytä korostaa, että en selvitä tutkimuksessani, mitä hankkeissa todella tapahtui, mitä niissä saatiin aikaan tai kuinka vaikuttavia hankkeet olivat osallisuuden näkökulmasta. Tutkimuskysymykseni mukaisesti selvitän laadullisen sisällönanalyysin keinoin 1) minkälaisia

osallisuutta hankeraporteissa *kuvataan*, 2) minkälaisena *näyttäytyy* kohderyhmän osallisuus ja 3) minkälaisena *näyttäytyy* kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä? Analyysini tuloksena esitän oman tulkintani raporttien sisällöstä, joka on jo kertaalleen tehty tulkinta hankkeen toiminnasta. Oman tulkintani tukena hyödynnän aikaisempaa osallisuutta koskevaa tutkimuskirjallisuutta.

Koska teen tulkintoja osallisuudesta, on minun tärkeää perustella tekemäni metodologiset ratkaisut hyvin. Siksi tutkimukseni eettiset kysymyksenasettelut nivoutuvat monelta osin tutkimukseni luottavuuteen. Tekemäni valinnat aineiston rajaamisessa ja analyysissä sekä tulosten tulkinnassa ja raportoinnissa vaikuttavat siihen, mitä pystyn sanomaan tutkimusaiheestani ja siihen, kuinka uskottavalta se kuulostaa. Jotta tutkimuksestani välittyisi kokonaisuutena luotettava kuva, minun tulee antaa lukijalle riittävästi tietoa siitä, kuinka olen toteuttanut tutkimukseni. Tämän haluan varmistaa pitkin matkaa tutkimukseni raportoinnissa.

6. AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa kuvaan aineistoni analyysin eri vaiheet eli 1) alkuperäisilmaisujen pelkistämisen, 2) pelkistettyjen ilmaisujen ryhmittelyn ja alaluokkien muodostamisen sekä 3) alaluokkien ryhmittelyn ja yhdistämisen yläluokiksi ja yhdistäväksi luokaksi.

6.1. Alkuperäisilmaisujen pelkistäminen

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa etsin jokaisesta hankeraportista analyysiyksilöt, jotka viittasivat tutkimuskysymyksiini. Sitten listasin kuhunkin tutkimuskysymykseen viittavat ilmaiset allekkain omiin taulukoihinsa alkuperäisessä muodossaan. Tämän jälkeen pelkistin alkuperäisilmaisut tiiviimpään muotoon. Taulukossa 4 olen kuvannut tämän analyysin ensimmäisen vaiheen yhden hankkeen kohdalla suhteessa ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni.

Taulukko 4. Alkuperäisilmaisujen pelkistäminen

Alkuperäisilmaisu	Pelkistetty ilmaisu
Kolme mukana olleista työllistyi palkkatuen avulla, yksi työllistyi osaaikaisesti avoimille työmarkkinoille, neljä oli mukana kuntouttavassa työtoiminnassa, yksi lähti opiskelemaan.	Työllistyminen Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen Opiskelemaan lähteminen
Lähes kaikki osallistuivat jollakin tavoin vapaaehtoistoimintaan.	Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen
Kylätupa toimi myymälöineen kuntalaisten olohuoneena ja yhteisöllisen työn keskuspaikkana.	Kylätupa kuntalaisten olohuoneena Yhteisöllinen työ
Sosiaalityö edistää ja tukee lähiyhteisöä omapohjaiseen toimintaan, joka mahdollistaa erilaisten ihmisten osallistumiskanavat, vaikuttamismahdollisuudet ja yhteisölliset voimavarat yksilön toimintakyvyn edistämiseksi.	Lähiyhteisön omapohjainen toiminta Erilaiset osallistumiskanavat Vaikuttamismahdollisuudet Yhteisölliset voimavarat

Olen poiminut hankkeen raportista ilmaisuja, jotka mielestäni viittaavat tavalla tai toisella osallisuuteen. Raportissa on esimerkiksi kuvattu, kuinka jotkut hankkeeseen osallistuneista työllistyivät, yksi pääsi opiskelemaan ja lähes kaikki heistä osallistuivat vapaaehtoistoimintaan. Samalla tuodaan esille, että kuntalaisten yhteinen kokoontumispaikka on lisännyt ihmisten kohtaamisia ja mahdollistanut monenlaista toimintaa. Lisäksi raportissa on hahmoteltu sosiaalityön roolia paikallisyhteisön vahvistajana ja vaikuttamiseen kannustajana.

Kävin läpi jokaisen raportin samaan tapaan suhteessa jokaiseen kolmeen tutkimuskysymykseen. Näin sain suuren joukon pelkistettyjä ilmaisia, joita aloin ryhmitellä keskenään.

6.2. Pelkistettyjen ilmaisujen ryhmittely ja alaluokkien muodostaminen

Analyysin toisessa vaiheessa ryhmittelin pelkistämäni ilmaiset niiden erojen ja yhtäläisyyksien mukaan ja muodostin niistä alaluokkia. Tämä tapahtui aineistolähtöisesti eli en tuonut tietoisesti mitään teoreettista viitekehystä luokitteluni tueksi. Toteutin ryhmittelyn ja alaluokkien muodostamisen erikseen kussakin kahdeksassa hankeryhmässä, joista kukin sisältää kaksi osallisuushanketta. Näin sain alaluokkien muodostamiseen enemmän materiaalia kuin jos olisin muodostanut ne vain yhden hankeraportin ilmaisuista. Taulukkoon 5 olen kuvannut yhteisö- ja aluetyön ryhmään kuuluvien hankeraporttien kohdalla tämän ryhmittely- ja luokitteluprosessin suhteessa ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni.

Taulukon eri riveille olen ryhmitellyt samaan ilmiöön viittaavia alkuperäisilmaisuja ja pelkistettyjä ilmaisia. Sitten olen muodostanut kustakin rivistä alaluokan sen sisältämien yhteisten piirteiden mukaan. Taulukon ylimmälle riville olen ryhmitellyt yksinäisyyteen, ihmisten kohtaamiseen ja yhteistyöhön liittyviä ilmaisia, joista olen muodostanut alaluokan nimeltä ”Yhteisöllisyys”. Tässä hankeryhmässä yhteisöllisyys näyttää olevan yksi olennainen osallisuutta tukeva tekijä. Sen sijaan elämänhallinta ei nouse yhtä vahvasti esille yhtenä osallisuuden vahvistajana, koska siihen viitataan vain yhdessä alkuperäisilmaisussa. Tämä voi johtua näkökulmaerosta. Yhteisö- ja aluetyön hankeryhmässä keskiössä on ennen kaikkea yhteisön tukeminen, minkä uskotaan hyödyttävän myös yksilön elämäntilannetta. Sen sijaan työllistymiseen ja kouluttautumiseen viitataan useamman kerran, mikä nostaa ne yhdeksi merkittäväksi osallisuuden osa-alueeksi. Samoin useammat ilmaiset viittaavat yhteiskunnan palvelujärjestelmään yhtenä tärkeänä osallisuuden alueena. Hankkeiden yhdeksi tehtäväksi määrittyy asiakkaiden auttaminen palvelujärjestelmän hyödyntämisessä, minkä vuoksi olen muodostanut alaluokan ”Palvelujärjestelmän piiriin pääseminen tai sen ulkopuolelle jääminen”. Osallistuminen palvelujärjestelmän toimintaan taas ei näytä olevan mahdollista, mikäli asiakkaalla ei ole riittävästi tietoa palveluista ja laajemmin oikeuksistaan kuntalaisena ja kansalaisena. Lisäksi koska tämän hankeryhmän hankkeet keskittyvät yhteisösosiaalityöhön, niissä nousee vahvasti esille kuntalaisten omaehtoisen, kansalaislähtöisen toiminnan mahdollistaminen. Siksi olen muodostanut oman osallistumista ja vaikuttamista kuvaavan alaluokan.

Taulukko 5. Ilmaisujen ryhmittely ja alaluokkien muodostaminen

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
<p>Lähion asukkaat tapaavat toisiaan ja vierauden tunne erilaisten ihmisten välillä vähenee.</p> <p>Toimintatapamme on vähentänyt yksinäisyyden ja sosiaalisen eristäytymisen ongelmia alueen asukkaiden keskuudessa.</p> <p>Kylätupa toimi myymälöineen kuntalaisten olohuoneena ja yhteisöllisen työn keskuspaikkana.</p>	<p>Muiden ihmisten tapaaminen Vierauden tunteen väheneminen</p> <p>Yksinäisyyden väheneminen</p> <p>Kylätupa kuntalaisten olohuoneena Yhteisöllinen työ</p>	Yhteisöllisyys
<p>Asiakkaiden elämäntilanteiden selkiytyminen ja kohentumiset.</p>	Elämäntilanteen kohentuminen	Elämänhallinta
<p>Kolme mukana olleista työllistyi palkkatuen avulla, yksi työllistyi osa-aikaisesti avoimille työmarkkinoille, neljä oli mukana kuntouttavassa työtoiminnassa, yksi lähti opiskelemaan.</p>	<p>Työllistyminen Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen Opiskelemaan lähteminen</p>	Työllistyminen ja kouluttautuminen
<p>18 pitkäaikaisasiakkaamme sijoittuminen edelleenohjauksen kautta tarvitsemiinsa palveluihin.</p> <p>Avustamme monimutkaisen palvelujärjestelmän hyödyntämisessä.</p> <p>Ihmisen syrjäytymisen ja osattomuuden aste on ollut selkeästi suhteessa yksilölliseen kykyyn omaksua palveluista ja palveluissa tarjottu tietoa.</p> <p>Useimmat heistä tiesivät jonkin verran oikeuksistaan ja olivat tältä osin edelleen osallisia yhteiskunnasta, mutta oikeuksien konkreettinen toteutuminen estyi (palvelujen pirstoutuneisuus ja vastuun jakautuminen moniin eri toimipisteisiin...)</p>	<p>Sijoittuminen palveluihin</p> <p>Palvelujärjestelmän hyödyntäminen</p> <p>Kyky omaksua tietoa palveluista</p> <p>Tieto omista oikeuksista Osallisuus yhteiskunnassa Oikeudet eivät toteudu palveluiden heikon saavutettavuuden vuoksi</p>	Palveluiden piiriin pääseminen tai niiden ulkopuolelle jääminen
<p>Sosiaalityö edistää ja tukee lähiyhteisöä omapohjaiseen toimintaan, joka mahdollistaa erilaisten ihmisten osallistumiskanavat, vaikuttamismahdollisuudet ja yhteisölliset voimavarat yksilön toimintakyvyn edistämiseksi.</p> <p>Lähes kaikki osallistuivat jollakin tavoin vapaaehtoistoimintaan.</p>	<p>Lähiyhteisön omapohjainen toiminta Erilaiset osallistumiskanavat Vaikuttamismahdollisuudet Yhteisölliset voimavarat</p> <p>Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen</p>	Omaehtoinen osallistuminen ja vaikuttaminen kansalaisyhteiskunnassa

Alaluokkien muodostaminen on olennainen vaihe analyysissäni, koska tässä luokittelutyössä tekemäni tulkinnat vaikuttavat ratkaisevasti siihen, millaisia yläluokkia pystyn aineistosta muodostamaan. Alaluokissa ovat jo jossain määrin oraalla yläluokissa myöhemmin nähtävät ainekset. Olen sisällyttänyt tämän analyysini toisen työvaiheen yksityiskohtaiset analyysitaulukot tutkielmani liitteeseen 1 niiden suuren tilavuuden vuoksi (yhteensä 20 A4-sivua). Sieltä lukija pystyy halutessaan tarkistamaan, minkälaisia valintoja olen tehnyt alaluokkia muodostaessani.

6.3. Alaluokkien ryhmittely ja yhdistäminen yläluokiksi ja yhdistäväksi luokaksi

Analyysini kolmannessa ja viimeisessä vaiheessa kokosin kaikista hankeryhmistä muodostetut alaluokat samaan taulukkoon ja aloitin niiden tarkastelun kokonaisuutena. Ensin ryhmittelin alaluokkia niiden yhteisten ja eriävien piirteiden mukaan. Sitten yhdistelin alaluokkia yläluokiksi. Tässä vaiheessa aineistolähtöisesti alkanut analyysini muuttui teoriaohjaavaksi. Tulkitsin alaluokkia aikaisemman osallisuustutkimuksen näkökulmasta, mikä auttoi minua näkemään niiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä. Halusin hahmottaa, mitä olennaista kussakin alaluokkien ryhmässä kerrotaan osallisuudesta ja tämän perusteella yhdistin alaluokkia yläluokiksi. Luvussa 7 avaan tarkemmin tätä analyysini viimeistä vaihetta ja tekemääni tulkintatyötä.

Analyysitaulukkojeni viimeinen sarake on nimeltään yhdistävä luokka. Siihen olen kirjannut tutkimuskysymyksen olennaisen sisällön. Tämän tarkoitus on osoittaa, että yhdistämällä yläluokkiin tiivistämäni tulokset saadaan vastaus tutkimuskysymyksiini. Näin ollen olen edennyt aineistoni yksittäistapauksista (alkuperäisilmaisut) ryhmittelyn (alaluokat) kautta yleistyksiin (yläluokat), jotka auttavat minua vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Luvussa 7 käsittelen luomiani yläluokkia aineistositaattien ja tutkimuskirjallisuuden valossa.

7. OSALLISUUS JA KANSALAISYHTEISKUNTA HANKERAPORTEISSA

Tässä luvussa vastaan kolmeen tutkimuskysymykseeni. Luvussa 7.1 avaan aineistosta esille nostamiani osallisuuden osa-alueita, luvussa 7.2 jäsenmän kohderyhmän osallisuutta hankkeiden toiminnassa ja luvussa 7.3 teen tulkintani kansalaisyhteiskunnan luonteesta ja roolista osallisuushankkeiden loppuraporteissa.

7.1. Osallisuuden osa-alueet

Taulukossa 6 näkyvät osallisuuden osa-alueet, jotka olen muodostanut yhdistämällä koko aineistosta ensimmäistä tutkimuskysymystäni koskevat alaluokat yläluokiksi.

Analyysissani ensimmäisenä osallisuuden osa-alueena hahmottuu *osallisuus omassa elämässä* (ks. esim. Isola, Kaartinen, Leemann ym. 2017, 23). Osallisuus omassa elämässä viittaa aineistossani muun muassa sellaisiin käsitteisiin kuin hyvinvointi, elämänlaatu, hyvä toimintakyky ja elämäntilanne. Lisäksi se pitää sisällään itsetuntemuksen ja -luottamuksen ja uskon tulevaisuuteen. Ilman näitä elämän perustekijöitä on vaikea tavoitella osallisuutta muilla elämän tai yhteiskunnan osa-alueilla. Olen sisällyttänyt myös oman kodin ja kyvyn itsenäiseen elämään tähän osallisuuden luokkaan. Asunnottomalle oman kodin puute vaikeuttaa ratkaisevasti elämän hallintaa ja ihmissuhteiden ylläpitämistä kuten myös osallistumisesta koulutusjärjestelmän tai työmarkkinoiden toimintaan.

Työvoiman ja koulutuksen ulkopuolella oleville nuorille suunnatussa Keravan kaupungin Volume +6dB – hankkeessa (S20216) yhtenä tavoitteena oli “nuorten perustoimintakyvyn vahvistaminen”. Hankkeen lopuraportin mukaan “nuorten elämäntilannetta vahvistettiin, heidän terveydellisiin ja elämäntilannellisiin ongelmiin päästiin puuttumaan nopeasti intensiivisen, säännöllisen valmennuksen avulla, jota toteutettiin viitenä päivänä viikossa.” Tällaista yksilöllistä valmennusta pidettiin tärkeänä keinona elämäntilannan lisäämiseksi erityisesti Palveluohjaus ja valmennus - hankeryhmässä.

Toisaalta myös esimerkiksi tiedon lisääminen yhteiskunnan palvelu- ja etuusjärjestelmästä – niin sanottu tieto-osallisuus (Leemann ja Hämäläinen (2016, 588-589) voi lisätä elämäntilannetta.

Taulukko 6. Osallisuuden osa-alueet

Alaluokat	Yläluokka	Yhdistävä luokka
Hyvinvointi Elämänlaatu Hyvä toimintakyky Fyysinen toimintakyky Terveys Voimaantuminen Motivaatio toimia Usko tulevaisuuteen Rohkeus Itsetuntemus ja -luottamus Elämänhallinta Elämänlaadun ja -hallinnan paraneminen Asunto elämän perustarpeena Oma koti Itsenäinen elämä Harrastaminen Mielekäs omaehtoinen tekeminen	Osallisuus omassa elämässä	Osallisuuden osa-alueet
Yhteisöllisyys Yhteisö Sosiaalinen verkosto Sosiaalinen osallistuminen Yhdessä tekeminen Perheen yhdessä tekeminen Yhteistyö Verkostoituminen Ystävät Vertaistuki Sosiaaliset taidot	Osallisuus yhteisössä	
Palveluiden piiriin pääseminen tai niiden ulkopuolelle jääminen Hyvinvointipalveluihin ohjautuminen Pääsy työllistymistä edistäviin palveluihin Etuus- ja palvelujärjestelmän ymmärtäminen Palveluiden piiriin pääseminen ja niiden järkevä hyödyntäminen Palvelusuunnitelma Osallisuus työllistymistä edistävässä palvelussa	Osallisuus palvelujärjestelmässä	
Työllistyminen Opiskelu Työllistyminen ja kouluttautuminen Työelämään tai opiskelemaan pääseminen Työelämävalmiudet Opiskelusuunnitelmat Ammatillinen kasvu Osallistuminen yhteiskunnassa työn kautta Avoimet työmarkkinat	Osallisuus työmarkkinoilla ja koulutusjärjestelmässä	
Omaehtoinen osallistuminen ja vaikuttaminen kansalaisyhteiskunnassa Vaikuttaminen Kansalaisvaikuttaminen Yhteiskunnallinen osallistuminen Alueellinen osallistuminen	Omaehtoinen osallistuminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen	

Jyväskyläläisessä maahanmuuttajaneuvonnan kehittämishankkeessa (Info Gloria, S20573) todettiin, että

...oikea-aikainen neuvontatyö ja sitä kautta asioiden hoitaminen ennaltaehkäisevät muun muassa asioiden kasaantumista ja ongelmien syntymistä. Neuvontapisteessä saatu tuki oli kasvattanut joidenkin asiakkaiden elämänlaatua, koska he olivat saaneet lisää itseluottamusta omien asioiden hoitamiseen.

Osallisuutta omassa elämässä voi mielestäni tarkastella sekä itseisarvoisesta että välineellisestä näkökulmasta. Osallisuus omassa elämässä on hyvinvoinnin perusta, jonka soisi jokaiselle yhteiskunnallisesta asemasta ja elämäntilanteesta riippumatta. Toisaalta ihmissuhteiden, rahankäytön ja esimerkiksi päihteidenkäytön parempi hallinta vapauttaa yksilön tavoittelemaan esimerkiksi koulutusta ja palkkatyötä (Juhila 2016, 61-62). Kansalaisten toiminta- ja työkyvyn ylläpitäminen ja parantaminen voidaan siten katsoa myös kannattavaksi sosiaalisiksi investoinniksi, johon hyvinvointipalveluissa kannattaa panostaa (Evers 2009, 254-255).

Isolan ym. (2017, 25) mukaan kohtuullisen toimeentulon avulla voidaan lisätä elämän ennakoitavuutta ja yksilön autonomiaa. Siten osallisuus omassa elämässä kytkeytyy myös aineellisiin resursseihin. Mitä vähemmän yksilöllä on taloudellista liikkumavaraa, sitä heikommat edellytykset hänellä on vastata perustarpeisiinsa, mikä vaikeuttaa oman elämän hallintaa.

Osallisuus yhteisössä kuvautuu varsin keskeisenä osallisuuden osa-alueena lähes kaikissa hankkeissa. Ilman yhteyttä muihin ihmisiin ei ole mahdollisuutta kokea elämän merkityksellisyyttä saati nähdä ulospääsyä haastavasta elämäntilanteesta. Muut hankkeeseen osallistuvat ihmiset voivat toimia paitsi vertaistukena samassa elämäntilanteessa olevien ihmisten kesken, myös vaikuttamisen kanavana kuten on laita esimerkiksi kehittäjäasiakasryhmissä, jotka pyrkivät vaikuttamaan palveluiden järjestämisen muotoihin ja periaatteisiin. Yhteisöllisyyden merkitys osallisuuden kannalta on laajasti tunnustettu (esim. Raivio & Karjalainen 2013, 16-17; Leemann ja Hämäläinen 2016, 592).

Aineistoni kuopiolaisessa Petosen osallisuushankkeessa (S20474) vuokrattiin lähiön kerrostalosta huoneisto, johon rakennettiin kaikille avoin oleskelutila, joka toimi samalla matalan kynnyksen sosiaalipalvelupisteenä. Hankkeen loppuraportissa todetaan, että "olemassaolomme ja

toimintatapamme on myös vähentänyt yksinäisyyden ja sosiaalisen eristytymisen ongelmia alueen asukkaiden keskuudessa.” Hankkeen loppuraportin mukaan tilaan oli mahdollisuus tulla vain pistäytymään ja vaikkapa lukemaan päivän lehteä, mutta halutessaan oli mahdollisuus saada myös intensiivisempää tukea omaan elämäntilanteeseen. Erityistä tukea tarvitsevien nuorten Hanaa! - vapaa-ajanhankkeessa (S20476) taas mainitaan, että uusien harrastusmahdollisuuksien kautta “nuoret pääsivät osallisiksi ryhmää ja mukavaa tekemistä...” sekä “...tutustuivat muihin nuoriin ja löysivät uusia kavereita.” Molempien hankeraporttien sitaattit kielivät siitä, että yhteisöllä on tärkeä merkitys ihmisen osallisuuden kokemuksen vahvistumisen kannalta.

Osallisuus palvelujärjestelmässä nousee esille kolmantena tärkeänä osallisuuden muotona. Useissa aineistoni hankkeissa keskeisenä tavoitteena on saattaa palvelujärjestelmän ulkopuolella olevia ihmisiä palveluiden piiriin tai tukea heitä palvelujärjestelmän paremmassa hyödyntämisessä. Keskeisenä välineenä tässä pidetään yksilöllistä palveluohjausta, jonka katsotaan säästävän järjestelmän resursseja ja turhia kontakteja, kun asiakas pääsee oikeisiin palveluihin oikeaan aikaan. Asiakkaan oikeuksien toteutumisen kannalta olennaista on myös monimutkaisen etuus- ja palvelujärjestelmän ymmärtäminen. Asiakkaan saattamista palveluiden piiriin voidaan mielestäni pitää palvelujärjestelmäosallisuuden alimpana tasona. Tämän jälkeen on kuitenkin olennaista, kuinka hänet palveluiden piirissä kohdataan, miten hänen näkemyksensä huomioidaan ja kuinka hänen toimijuuttaan tuetaan.

Mikkelin kaupungin toteuttamassa haasteellisen palveluohjauksen SARASTE – kehittämishankkeessa (S20211) “...tarkoituksena oli toteuttaa vahvaa palveluohjausta, jossa päihdeongelmaiset asiakkaat ohjattaisiin palveluverkoston piiriin.” Tavoitetta edistettiin varsin konkreettisesti. Hankkeen loppuraportin mukaan “...jalkautuvassa palveluohjauksessa toimittiin asiakkaan kuljettajana ja saattajana palveluihin hänen niin toivoessaan sekä “...etsittiin asiakkaan tarpeisiin vastaavia palveluja ja yhdessä asiakkaan kanssa tutustuttiin näihin palveluihin.” Hankkeessa tällainen kädestä pitäen ohjaaminen koettiin hyvin tulokselliseksi.

Suomen aivotutkimus- ja kuntoutussäätiön verkkopalvelupohjaisessa etäkuntoutushankkeessa (S20028) lähestymistapa oli toinen, koska hankkeen kohderyhmään kuuluvat neurologisista sairauksista kuntoutujat asuivat haja-asutusalueella. Heidät pyrittiin pitämään kuntoutusjärjestelmän piirissä räätälöimällä heille yksilöllinen kuntoutusohjelma, jota toteuttiin

verkon kautta. Hankeraportin mukaan “tavoitteena oli lisätä kuntoutuksen saavutettavuutta asuinpaikasta riippumatta ja siten edistää tasavertaisuuden periaatetta”.

Osallisuus työmarkkinoilla ja koulutusjärjestelmässä nousee esille jokaisen hankkeen loppuraportissa. Se näyttäytyy usein tavoiteltavana lopputilana, mutta samalla hankkeisiin osallistuvien ihmisten elämäntilanteet ovat usein sen verran haasteelliset, että tie tavoitteen toteutumiseen on pitkä. Työelämäosallisuus on mainittu tavoitteista ensimmäisenä Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden valintaperusteissa (Hankkeiden yleiset ja erityiset valintaperusteet 2017), joten on ymmärrettävää, että se näkyy myös hankkeiden loppuraporteissa, kun hanketoteuttajat raportoivat hankkeiden saavutuksista rahoittajalleen.

EU-lähtöisessä osallisuuskeskustelussa työllistyminen onkin nähty keskeisenä välineenä syrjäytyneisyydestä eroon pääsemiseksi. Tätä asennoitumista kuvaa englannin kielessä käsite *workfare*, joka kuvaa työtä hyvinvoinnin perustana erotuksena perinteisemmästä *welfare*-käsitteestä. (Juhila 2016, 57, 61-62.) Raivion ja Karjalaisen (2013, 12) mukaan 2010-luvun osallisuutta koskevilla poliittisilla tavoiteohjelmissa työnteko näyttäytyy keskeisenä tavoiteltavan yhteiskunnallisen osallisuuden muotona. Kiinnittymisen työmarkkinoille nähdään mahdollistavan myös muunlaiset yhteiskunnallisen osallisuuden ja hyvinvoinnin muodot. Samalla tavoiteohjelmissa kuitenkin tunnustetaan, että osalla työikäisestä väestöstä on merkittäviä haasteita työmarkkinoille pääsemisessä. Närhi ja Kokkonen (2014, 101-106) ovat tehneet saman havainnon Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) ja Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) strategiapapereita analysoidessaan. TEM:n strategioissa kansalaisten tuottavuutta korostetaan, koska työmarkkinoille osallistuminen nähdään keskeisenä taloudellisen kilpailukyvyn ylläpitämisessä. Myös STM:n strategioissa työelämäosallisuuden painotus on vahva, mutta niissä myös kansalaisten muunlaisella aktiivisella osallistumisella nähdään olevan itseisarvoa.

Työllistymishankkeiden ryhmään kuuluvassa Työelämän avaimet – hankkeen (S20532) päämäärä on ilmaistu varsin selkeästi. Hankkeen “tavoitteena oli saada koehenkilöitä ratkaisukeskeisen ohjauksen ja koulutuksellisten lähijaksojen kautta sekä Mikemetillä toteutetun työkokeilun ja laajennetun yritys yhteistyön avulla takaisin koulutukseen tai työelämään avoimille työmarkkinoille.” Loppuraportin mukaan “suurimmalla osalla hankkeeseen osallistuneista heidän työmarkkina-asemansa parani.”

Monessa hankkeessa työllistymisnäkökulmat eivät kuitenkaan olleet yhtä realistisia. Työterapinen yhdistys ry:n toteuttaman PAJALA – hankkeen (S20651) loppuraportissa todetaan jo alussa, että hankkeen kohderyhmän “...työhönkuntoutus, työn kokeileminen ja työhön paluu ovat estyneet ja vaikeutuneet mielenterveys- ja/tai päihdeongelmien tai asunnottomuusasioiden vuoksi.” Lisäksi raportissa haluttiin täsmentää, että “asiakkailta ei voi olettaa kykyä tuottavan työn toteuttamiseen, vaan toiminnassa tulee olla erilaisia muotoja riippuen siitä, mikä asiakkaan vointi kulloinkin on.” Hankkeessa haluttiin järjestää sellaista työtoimintaa, jonka ensisijaisena tavoitteena olisi asiakkaiden hyvinvoinnin lisääminen mielenterveyttä edistämällä ja päihdeettömyyteen kannustamalla.

Viimeisenä osallisuuden lajina nousee esille kansalaisten *omaehtoinen osallistuminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen*. Omaehtoinen osallistuminen voi olla esimerkiksi sellaista toimintaa, jolla ei ensisijaisesti pyritä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, vaan jonka tarkoituksena on lisätä omaa ja yhteisön hyvinvointia. Toisinaan tähän näyttää riittävän se, että ihmisille tarjotaan fyysiset puitteet kokoontumiselle. Kuopiolaisessa Avoimet tilat-hankkeessa (S20293) avattiin määrääjäksi kaikille avoimia pop-up-tiloja kaupungin keskusta-alueelle, joiden tavoitteena oli omaehtoisen toiminnan mahdollistaminen. Hankeraportin mukaan “pop-up-tiloista onnistuttiin tekemään helposti lähestyttäviä huokoisia tiloja, jotka eivät pakottaneet käyttäjiään mihinkään välittömiin toimiin ja antoivat käyttäjiensä määrittellä tilan käytön ehdot.”

Puitteiden luominen ihmisten omaehtoiselle toiminnalle on mielestäni hyvin tärkeä tapa lisätä ihmisten osallisuutta paitsi omassa elämässä, myös yhteisössä ja yhteiskunnassa. Paljon palveluita tarvitsevilla sosiaalityön asiakkailla saattaa olla kielteisiä kokemuksia palvelujärjestelmäkeskeisistä toimintatavoista, joissa asiakkaan tehtävänä on mahtua järjestelmän hänelle tarjoamaan lokeroon. Silloin ihmiseltä viedään mahdollisuus osallisuuteen palveluissa, mutta samalla saatetaan syventää osattomuuden kokemusta myös laajemmin.

Omaehtoinen toiminta voi myös saada näkyvän yhteiskunnallisen vaikuttamisen muotoja. Tällöin voidaan puhua myös toiminnallisesta osallisuudesta (Raivion & Karjalainen 2013, 16-17), osallisuudesta vaikuttamisena ja vaikuttumisena (Isola, Kaartinen, Leemann ym. 2017, 23) tai kansalaisosallistumisesta (Evers 2009, 241-242). Helsingin kaupungin hallinnoimassa Oman muotoinen koti – hankkeessa (S20131) oli lähtökohtana, että asunnottomat nuoret otetaan mukaan

kehittämään ratkaisuja pääkaupunkiseudun asunto-ongelmaan. Hankkeen yhtenä keskeisenä tavoitteena mainittiin “...syrjäytymisvaarassa olevat nuoret aktiivisina toimijoina suunnittelemassa ja vaikuttamassa asumiseen, omaan elämäänsä sekä kaupunkiympäristöön.”

Aineistostani voi päätellä, että osallisuuden kokemukset elämän yhdellä osa-alueella ovat yhteydessä myös muihin osallisuuden muotoihin. Yhdestä näkökulmasta katsottuna osallisuutta omassa elämässä voisi pitää muiden osallisuuden lajien perustana, jonka varaan laajempi osallisuus yhteisöissä, palvelujärjestelmässä ja työelämässä rakentuu. Asiaa voi kuitenkin tarkastella myös niin päin, että muut osallisuuden lajit ylläpitävät ja vahvistavat osallisuutta omassa elämässä. Esimerkiksi Raivion ja Karjalaisen (2013, 16-17) jäsenyksessä taloudelliseen osallisuuteen sisältyvien riittävän toimeentulon ja riittävien hyvinvointipalveluiden voi katsoa vahvistavan osallisuutta omassa elämässä. Elämänhallinnan parantuminen voi siis helpottaa esimerkiksi palvelujärjestelmän hyödyntämistä, mutta yhtä lailla myös syvempi osallisuus palvelujärjestelmässä voi lisätä osallisuutta omassa elämässä. Mahdollisuus osallistua omaehtoiseen toimintaan voi vahvistaa ihmisen itsetuntemusta ja -luottamusta, minkä positiivisena seurauksena voi olla esimerkiksi koulutukseen hakeutuminen. Osallisuus näyttäytyy moniulotteisena ilmiönä ja siksi on syytä tarkastella aihetta monista eri näkökulmista, mikäli ihmisten osallisuutta halutaan lisätä.

7.2. Kohderyhmän osallisuus hankkeessa

Kohderyhmän osallisuus hankkeessa viittaa siihen, miten osallistujat on huomioitu hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa. Olen kiteyttänyt tätä koskevan jäsenykseni taulukon yläluokkiin, jotka olen muodostanut yhdistämällä koko aineistosta muodostamani alaluokat.

Puhuttaessa asiakkaiden osallistumisesta hyvinvointipalveluiden kentällä on ilmiselvää, että kyse on vallasta: siitä, millaiset vaikutusmahdollisuudet asiakkailla on heitä koskevissa palveluissa ja siitä, kuinka valta jakautuu asiakkaiden ja viranomaisten tai instituutioiden välillä. Sama koskee myös hanketoimintaan osallistuvia ihmisiä.

Aineistoni mukaan asiakasosallisuuden perusta luodaan siinä, kuinka heidät kohdataan ihmisinä. Siksi *asiakkaan kunnioittavan ja yksilöllisen kohtelun* tulee olla kaiken lähtökohdana. Nuorten miesten osallisuutta sosiaali- ja työvoimapalveluissa tutkineet Närhi, Kokkonen ja Matthies (2014,

141-144) toteavat, että mitä yksilöllisempää palvelu on ja mitä paremmin se huomioi asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuutena, sitä paremmin se tukee hänen osallisuuttaan palvelujärjestelmässä. Ammattilaisten vuorovaikutuksella on keskeinen merkitys sen kannalta, kokevatko asiakkaat olevansa palveluiden kohteita vai aktiivisesti toimivia subjekteja. Vastaavasti palvelujärjestelmän joustamattomuus ja organisaatiokeskeisyys sekä asiakkaiden epäkunnioittava kohtaaminen lisäävät asiakkaiden osattomuutta ja saattavat syventää siihen kytkeytyviä sosiaalisia ongelmia. Myös asiakkaiden holhoaminen eli asioiden tekeminen heidän puolestaan sekä säännöt ja kontrolli, joita ei selitetä ymmärrettävästi lisäävät asiakkaiden epäluottamusta palvelujärjestelmää kohtaan. (emt.)

Taulukko 7. Kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa

Alaluokat	Yläluokat	Yhdistävä luokka
Tasavertainen kohtelu Kunnioittava kohtaaminen Yksilöllisyys Yksilöllinen palveluohjaus Käytettävyys Saavutettavuus Toiveiden ja tarpeiden huomioiminen Tarpeenmukainen tuki Asiakaslähtöisyys: asiakkaan tarpeet ja vointi toiminnan lähtökohtana Kynnyksettömyys Omaehtoinen toiminta Omaehtoisuus, mahdollisuus itsemäärittelyyn	Asiakkaan kunnioittava ja yksilöllinen kohtelu	Kohderyhmän osallisuus hankkeessa
Mielipidekysely Palautteen kerääminen Näkemyksen kuuleminen	Asiakkaan kuuleminen	
Näkemyksen huomioiminen suunnittelussa Asiakkaiden näkemys suuntaa toimintaa Toiminnan muokkaaminen asiakkaiden näkemysten perusteella Asiakkaiden näkemysten huomioiminen	Asiakkaan näkemysten huomioiminen toiminnassa	
Asiakkaat toiminnan kehittäjinä Nuoret aktiivisina toimijoina ja vaikuttajina Kriittinen arviointi Järjestelmälähtöisyyden vastustaminen	Asiakas kehittäjänä ja vaikuttajana	
Dialogisuus Kumppanuus Asiakas kumppanina Yhdessä suunnittelu Yhteissuunnittelu ja -kehittäminen Keskusteleva arviointi	Asiakas kumppanina	

Taulukossa 7 yhdistän asiakkaiden kunnioittavan ja yksilöllisen kohtaamisen myös sellaisiin arvoihin kuin käytettävyys, saavutettavuus, tarpeenmukaisuus, asiakaslähtöisyys, kynnyksettömyys ja omaehtoisuus. Kaikki nämä arvot viittaavat mielestäni siihen, kuinka tärkeänä asiakkaan yksilöllistä elämäntilannetta ja hänen näkökulmaansa pidetään palveluita tai hanketoimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Niiden vastakohtana hahmottuu järjestelmälähtöisyys ja organisaatiokeskeisyys.

Esimerkiksi Mikkelin kaupungin toteuttamassa päihdeongelmaisten palveluohjauksen SARASTE – kehittämishankkeen (S20211) loppuraportissa todetaan, että “hanketyöntekijät tukivat rinnalla kulkien asiakasta elämän- ja arjen rutiinien hallinnassa, talouden tasapainottamisessa ja kaikissa niissä arjen asioissa, joissa asiakas tukea ja apua toivoi.” Hankkeen työntekijät myös tapasivat asiakkaita heidän toivomassaan paikassa, joka oli usein asiakkaan koti. Mielestäni tällainen yksilöllinen kohtelu on yksi osoitus kunnioituksesta, jota asiakasta kohtaan osoitetaan. Työntekijä laskeutuu järjestelmän tasolta asiakkaan tasolle, jotta hän pystyy näkemään, mikä asiakkaan elämässä on tärkeää.

Kun luottamus on rakennettu hankkeen työntekijöiden ja siihen osallistuvien ihmisten välille, voidaan lähteä tavoittelemaan asiakkaiden syvempää osallisuutta. Arnsteinin (1969) osallistumisen porrasmallissa kansalaisosallistuminen kuvautuu hierarkkisena ja asteittain etenevänä prosessina, jonka alimmalla tasolla osallisuutta on vähän jos ollenkaan ja ylimmällä tasolla osallisuus saavuttaa täyden mittansa. Sama koskee Julkusen ja Heikkilän (2007) jäsenystä asiakasosallisuuden eri tasoista. Omaakin analyysiani voi lukea hierarkkisena mallina, mutta mielestäni asiakasosallisuuden ilmiön moniulotteisuudelle tekee enemmän oikeutta se, että erilaiset osallisuuden muodot nähdään hierarkkisuuuden ohella myös toisiaan täydentävinä ja toisiinsa limittyvinä.

Aineistossani asiakkaiden osallistumisen vaatimattomimpana muotona näyttäytyy *asiakkaan kuuleminen*. Asiakkaille on järjestetty mahdollisuus antaa palautetta eri muodoissa, mutta varmoja takeita ei aina ole siitä, miten heidän näkemyksensä vaikuttavat toimintaan. Tämä vastaa Julkusen ja Heikkilän (2007, 90) jäsenyksessä asiakasnäkökulmaa. Palautetta annettiin hankkeissa sekä suullisessa että kirjallisessa muodossa. Asiakkaan kuuleminen ja palautteen kerääminen voi kuitenkin olla myös yksi asiakasosallisuuden muoto, joka täydentää muita vaikuttavampia

osallistumistapoja. Esimerkiksi jyvaskyläläisessä Sovatek-säätiön toteuttamassa Kunnolla töihin – hankkeessa (S20013) työvalmennusyksikön asiakkaista muodostettiin ensin kehittäjäasiakasryhmä, joka suunnitteli ja toteutti itse asiakastytyväisyys- ja palautekyselyn. On mahdollista, että kehittäjäasiakkaiden luomassa palautekyselyssä osataan kysyä sellaisia kysymyksiä, joihin vastaamalla voidaan välittää olennaista informaatiota siitä, mihin suuntaa toimintaa tulee kehittää. Se, että kehittäjäasiakkaat ovat panostaneet kyselyn laatimiseen, velvoittaa myös toiminnan toteuttajia ottamaan palautteen vakavissaan.

Seuraavana osallisuuden asteena voidaan pitää sitä, että *asiakkaan näkemykset huomioidaan toiminnassa*. Useissa hankeraporteissa tuodaan painokkaasti esille, että hankkeen aikana sen toimintaa on muokattu siihen osallistuneiden ihmisten mielipiteiden pohjalta. Esimerkiksi Keravan kaupungin Volume +6dB – hankkeen (S20216) loppuraportissa todetaan seuraavasti:

Nuoret arvioivat toimintaa erilaisilla toiminnallisilla menetelmillä, kirjallisilla palautteilla, keskustelujen yhteydessä sekä loppuarvioinnilla. Nuorten arviot on otettu toiminnassa huomioon ja he ovat olleet keskiössä toimintaa suunniteltaessa.

Myös toiminnan jatkosuunnittelussa kohderyhmän näkemyksillä voi olla tärkeä merkitys. Pääkaupunkiseudulla ja Lappeenrannassa toteutetun Naapuriäidit – hankkeen (S20489) loppuraportin mukaan “...naapuriäideille on järjestetty ideapajoja ja lisäksi he ovat osallistuneet monella eri tavalla suunnitteluun, mm. antamalla palautetta, esittämällä toiveita ja ehdotuksia hankkeen jatkotoiminnoille.” Tällainen asiakkaiden näkemysten huomioiminen rinnastuu Julkusen ja Heikkilän (2007, 90) analyysissä esitettyyn asiakasosallistumiseen.

Seuraavana asiakasosallisuuden muotona olen hahmottanut *asiakkaan kehittäjänä ja vaikuttajana*. Kehittäminen ja vaikuttaminen voi kohdistua ensisijaisesti kyseiseen hankkeeseen tai tiettyyn hyvinvointipalveluun, mutta se voi samalla liittyä myös laajempaan yhteiskunnalliseen kysymykseen. Yksi kehittämisen muoto aineistossani on organisoitu kehittäjäasiakastoiminta. Sosiaaliseen kuntoutukseen ja työtoimintaan keskittyvässä Kunnolla töihin – hankkeessa (S20013) muodostettiin kaksi kehittäjäasiakasryhmää, jotka mm. järjestivät kehittäjäasiakaspäivän ja osallistuivat työvalmennusmessujen organisoimiseen. Lisäksi asiakkailta oli tärkeä tehtävä yhteistyössä työntekijöiden kanssa sosiaalisen kuntoutuksen uusien muotojen kehittämisessä, he

osallistuivat yksikön tiimipalaveriin ja järjestivät viikottaista luovaa ryhmätoimintaa työvalmennusyksikön asiakkaille.

Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen toteuttamassa Oman muotoinen koti – hankkeessa (S20131) taas pyrittiin vaikuttamaan laajemminkin nuorten heikkoon asuntotilanteeseen Helsingissä. Hankkeen loppuraportissa “...nostettiin esille vaikeassakin tilanteessa olevien nuorten kyvykkyyttä ja osaamista uhriuttamisen sijaan.” Asunnottomat nuoret otettiin mukaan kehittämään luovia asumiskokeiluja kuten vanhusten ja nuorten yhteisasumista, kimppa-asumista ja kesäajan kausiasumista, joiden avulla nuorten asunnottomuutta saataisiin helpotettua. Hankkeessa todetaan, että sen “keskeisimpänä välittömänä tuloksena oli nuorten itsensä äänen tuominen asumisasioiden kehittämiseen.”

Jos hankkeisiin osallistuvilla annetaan kehittäjän ja vaikuttajan asema, on pystyttävä ottamaan vastaan myös kriittistä palautetta ja eriäviä mielipiteitä. Aineistossani tämä tulee hyvin esille Puumalan kunnan Yhteistä ymmärrystä – hankkeessa (S20540), jossa kehitettiin yhdessä asiakkaiden kanssa paremmin toimivaa aikuissosiaalityötä. Hankkeen loppuraportissa todetaan, että “...asiakkaat eivät toivo enää yhtään uutta lomaketta tai kysymyspatteristoa. He toivovat sitä, että sosiaalityö voi tunnistaa ja tutkia sitä, mitä ihminen itse tuottaa, ei valmiiksi kategorisoituja asioita.” Ilmaisun voi tulkita selkeäksi järjestelmälähtöisen sosiaalityön kritiikiksi, jonka voi katsoa velvoittavan hankkeen toteuttajia kehittämään toimintatapoja, jotka mahdollistavat asiakkaan äänen paremman kuulumisen palvelujärjestelmässä.

Hankkeisiin osallistuneiden ihmisten pitämistä kehittäjinä ja vaikuttajina voi Julkusen ja Heikkilän (2007, 90) sanoin nimittää asiakasvaikuttamiseksi. Tällöin asiakkaita pidetään itsenäisinä ja kyvykkäinä osallistujina passiivisten sivustakatsojien sijaan. Kehittämisen ja vaikuttamistyössä on joidenkin hankeraporttien mukaan myös tasavertaisen *kumppanuuden* piirteitä. Toimintaa voidaan tällöin kuvata esimerkiksi yhteiseksi tutkimiseksi, yhteissuunnitteluksi tai dialogiseksi vuorovaikutukseksi. Suomen Humanistisen ammattikorkeakoulun toteuttamassa NuoriZaaristo – hankkeessa (S20292) selvitettiin, millaista nuorisotyötä olisi tarpeen järjestää uudella Kuopion Saaristokaupungin asuinalueella, jolta puuttui nuorisotalo ja yläkoulu. Hankkeen loppuraportissa kumppanuuden idea tulee hyvin esille ilmaisussa, jonka mukaan “... nuorisotyön lähtökohta ja erityisyys suhteessa muihin toimialoihin on toiminta yhdessä nuorten kanssa, ei nuorille.”

Hankkeen toteuttajat osoittavat selvästi arvostavansa nuoria "... ottamalla nuoret mukaan vaikuttamaan ja rakentamaan yhteisöään sekä osallistumaan uudenlaisten nuorisotoiminnan muotojen kehittämiseen."

Jullkusen ja Heikkilän (2007, 90) jäsenyyksessä korkeimpana asiakasosallisuuden muotona näyttäytyy asiakashallinta, jossa asiakkaat johtavat, määrittelevät ja muotoilevat palveluiden lähtökohtia. Asiakashallinnan piirteitä on nähtävissä aineistossani sellaisessa hanketoiminnassa, jossa asiakkaisiin suhtaudutaan kehittäjinä, vaikuttajina ja kumppaneina. Mielestäni mikään aineistoni hankkeista ei kuitenkaan edusta suvereenia asiakashallintaa. Sen toteutuminen vaatisi kenties sitä, että hankkeisiin osallistuneet ihmiset olisivat hankkeen alusta asti olleet mukana hankkeiden suunnittelussa ja rahoituksen hankkimisessa. Silloin he eivät olisi lainkaan kohderyhmän asemassa, vaan ennemminkin hankkeiden toteuttajia ja hallinnoijia. Erityisesti kansalaisvaikuttamisen hankeryhmään kuuluvissa hankkeissa osallistujilla oli kuitenkin usein varsin itsenäinen rooli, koska he eivät mielestäni asemoituneet ensisijaisesti palveluiden asiakkaiksi tai hankkeiden kohderyhmäksi, vaan aktiivisiksi kansalaisiksi. Heidänkään kohdalla ei kuitenkaan ehkä voi puhua varsinaisesta kansalaishallinnasta Arnsteinin (1969, 217) sanoin, koska he eivät olleet johtamassa hanketta. Sen sijaan voitaneen hyvinkin puhua jaetusta vallasta, joka on Arnsteinin (emt.) porrasmallissa toiseksi korkein osallistumisen muoto.

7.3. Kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli

Tässä alaluvussa keskityn kolmanteen tutkimuskysymykseeni eli siihen, millaisena näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä. Olen kiteyttänyt alla olevan taulukon yläluokkiin analyysini tuloksen kolmannen tutkimuskysymyksen osalta. Yläluokat olen muodostanut ryhmittelemällä ja yhdistämällä koko aineistoni alaluokat.

Kuten luvussa 5.1 olen tuonut esille, kolmas tutkimuskysymykseni on kaksiosainen; viittaa siinä sekä kansalaisyhteiskunnan luonteeseen että rooliin. Luonteesta puhuessani kysyn, millainen on kansalaisyhteiskunnan olemus. Roolista puhuessani kysyn sitä vastoin, minkälaisena hahmottuu kansalaisyhteiskunnan tehtävä osallisuuden edistämässä. Nämä ulottuvuudet kietoutuvat toisiinsa, koska se, millaiseksi kansalaisyhteiskunta mielletään voi vaikuttaa siihen, millaisia toimimisen mahdollisuuksia se tarjoaa osallisuuden edistämässä.

Taulukko 8. Kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä

Alaluokat	Yläluokat	Yhdistävä luokka
Kolmannen sektorin palveluntuotanto Palveluntuotanto Liiketoiminta Toiminnan tuotteistaminen	Kolmas sektori palveluntuottajana	Kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä
Kolmannen sektorin kumppanuus muiden sektoreiden kanssa Julkisen sektorin täydentäminen, paikkaaminen ja yhteistyö. Kolmas sektori kumppanina Järjestön kumppanuus julkisen sektorin kanssa	Kolmas sektori julkisen sektorin yhteistyötahona	
Aktiivinen yhdistystoiminta Yhdistystoiminta Vapaaehtoistyö	Organisoitunut järjestötoiminta	
Omaehtoinen toiminta Asiakkaiden omaehtoinen ryhmätoiminta Omaehtoinen, yhteisöllinen ja monimuotoinen osallistuminen ja vaikuttaminen	Omaehtoinen toiminta järjestöjen ulkopuolella	
Tarpeenmukainen tuki Yksilöllinen palveluohjaus Yhteiskunnallisen osallisuuden ja osallistumisen mahdollistaminen ilman kynnystä Hanketoiminta kansalaisten kohtaamisen edistäjänä Kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet	Asiakkaan kansalaisuuden tukeminen palvelujärjestelmässä	
Asiakkaat kriittisinä palveluiden kehittäjinä ja tutkijoina Asiakkaan näkeminen tasavertaisena osallistujana	Sivistynyt vuoropuhelu yhteiskunnallisen kehityksen suunnasta	
Aktiivinen kansalaisvaikuttaminen Aktiivinen mielipidevaikuttaminen yhteiskunnallisiin epäkohtiin Nuorten yhteisöllinen kansalaisvaikuttaminen Kansalaisvaikuttaminen virallisissa kanavissa	Aktiivinen kansalaisvaikuttaminen	

Analyysissäni kansalaisyhteiskunnan yksinkertaisimpana funktiona näyttäytyy *kolmannen sektorin palveluntuotanto*. Siinä kansalaisyhteiskunta rinnastetaan niin sanotun kolmannen sektorin organisoituneisiin toimijoihin, kuten järjestöihin, yhdistyksiin tai säätiöihin. Tämän kolmannen sektorin ensisijaisena tehtävänä näyttäytyy hyvinvointipalveluiden tuottaminen ostopalveluina julkiselle sektorille. Itse osallisuushankkeet eivät kuitenkaan edusta ostopalvelua, vaan EU-rahoitteista hanketoimintaa, koska rahoittajana toimii Euroopan Sosiaalirahasto. Useat hankkeiden toteuttajista ovat kuitenkin tottuneet toimimaan palveluiden tuotteistamisen viitekehyksessä tai ne

parhaillaan opettelevat kyseisen kentän pelisääntöjä. Useissa aineistooni kuuluvissa osallisuushankkeissa kehitettiin uudenlaisia toiminnan muotoja, joita oli tarkoitus hankkeen jälkeen tarjota julkiselle sektorille ostopalveluna.

Esimerkiksi sosiaalista työllistämistä edistävän Porin kaupungin toteuttaman Luonnollisesti töissä – hankkeen (S20141) tavoitteenasettelussa todetaan, että “...hankkeen lähtökohtana oli tarkoitus edistää työllistämistä tukevien Green Care -menetelmien käyttöönottamista kunnallisessa työllistämisessä sekä työllistämis- ja kuntoutuspalveluja tuottavissa järjestöissä että yrityksissä”. Keskeisenä tavoitteena näyttäytyy siis uusien palvelutuotteiden kehittäminen. Suomen aivotutkimus- ja kuntoutussäätiön toteuttamassa hankkeessa (S20028) taas kehitettiin etäyhteyteen perustuvaa kuntoutusta neurologisille kuntoutujille. Hankkeen loppuraportissa todetaan, että toimintaa jatketaan “...tarjoamalla etäkuntoutuspalveluita sekä yksityishenkilöille että julkisille maksajatahoille kuten kunnille ja sairaanhoitopiireille”. Molemmat sitaattit kertovat toiminnan jäsentämistä ensisijaisesti palveluntuotantona.

Vaikka palveluntuotanto näyttäytyy aineistossani yhtenä kansalaisyhteiskunnan ilmenemismuotona, niin sanotun kolmannen sektorin roolin voi nähdä myös laajemmin *julkisen sektorin yhteistyötahona*. Kuopiolaisessa Petosen lähiössä toteutetussa Petosen osallisuushankkeessa (S20474) järjestettiin lähiötuvalla matalan kynnyksen neuvontaa sosiaaliturva-asioissa sekä yksilöllistä palveluohjausta. Samalla lähiötupa toimi ihmisten kohtaamispaikkana. Hankkeen loppuraportissa todetaan seuraavasti:

Työmme merkitys ja tavoitteiden saavuttaminen tulee paremmin esille niissä erityisissä ja hankalissa asiakastilanteissa, joihin ei vielä ole nopeaa ja toimivaa työmuotoa kunnan tai valtion palvelujärjestelmissä.

Haasteena hankkeessa koettiin myös “...edelleenohjauksen vaikeudet toisten palvelujen järjestäjien resurssien vähäisyyden vuoksi.” Sitaateissa on selvästi nähtävissä, että järjestöjen toiminta ei ole aina pelkästään julkista sektoria täydentävää, vaan se jo selvästi korvaa julkisten palveluiden aukkoja. Julkinen sosiaalihuolto kyllä ohjaa mielellään hankkeisiin asiakkaitaan – mitä voidaan pitää yhtenä yhteistyön muotona - mutta toiseen suuntaan ohjaussuhde ei aina toimi.

Kun osallisuushankkeet korvaavat julkista vastuuta, voidaan myös kriittisesti kysyä, mikä niiden todellinen vaikutus on kansalaisten osallisuuden lisäämisessä. Julkisten palveluiden leikkaukset heikentävät ihmisten osallisuutta palvelujärjestelmässä, mikä usein syventää myös yhteiskunnallista osattomuutta laajemmin. On kyseenalaista, voidaanko lyhytkestoisilla hankkeilla korvata tällaisia menetyksiä heikossa yhteiskunnallisessa asemassa olevien ihmisten elämässä.

Kansalaisyhteiskunnan luonnetta voi lähestyä myös jäsentämällä osallisuushankkeiden toimintaa sen eri muotojen perusteella. Osallisuushankkeiden loppuraporteissa hahmottuu jako *organisoituneen järjestötoiminnan ja järjestöjen ulkopuolella tapahtuvan omaehtoisen toiminnan* välille. Yhtä hyvin voitaisiin tehdä jako muodollisen ja epämuodollisen kansalaistoiminnan (Stranius 2009, 139) tai kolmannen ja neljännen sektorin välille (Oikeusministeriö 2017, 14). Oikeusministeriön alaisuudessa toimivan Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan mukaan järjestäytyneen yhdistystoiminnan rinnalle on tullut yhä enemmän lyhytkestoista, projektimuotoista ja usein verkkovälitteistä kansalaistoimintaa, joka haastaa perinteisempiä toimintatapoja uudistumaan. Uudet toimintatavat auttavat kanavoimaan erityisesti nuorten demokraattista osallistumista. Toisaalta ne luovat myös haasteita toiminnan jatkuvuudelle, koska perinteisempi yhdistysmuotoinen kansalaistoiminta on auttanut ylläpitämään institutionaalisia rakenteita, joita tarvitaan esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan organisoimiseen. (Oikeusministeriö 2017, 14.)

Hyvinvoinnin sekataloudessa julkisen sektorin pitääkin opetella toimimaan yhä monimuotoisemman kansalaisyhteiskunnan kanssa. Matthies (2014 b, 58-60) nimeää neljä erilaista kansalaisyhteiskunnan ilmenemismuotoa, joilla on erilaiset organisoitumisen tavat ja suhde sosiaalisiin ongelmiin ja julkiseen sosiaalihuoltoon.

Ensimmäisen ryhmän muodostavat *perinteiset järjestöt*, jotka ovat rakenteeltaan kiinteitä, usein yhdistysmuotoisia ja joiden toiminta on suhteellisen ennustettavaa. Julkinen sektori on tottunut toimimaan yhteistyössä tällaisten vakiintuneiden toimijoiden kanssa. Perinteiset järjestöt keskittyvät ennen kaikkea laajojen kansalaispiirien, kuten lapsiperheiden, vanhusten ja vammaisten palveluntuotantoon. Toisen ryhmän muodostavat erilaiset *kumppanuusverkostot, yhteiskunnalliset yritykset ja kristilliset järjestöt*. Ne toimivat usein marginalisoitujen ryhmien parissa ja etsivät ratkaisuja pitkäaikaistyöttömyyden, osattomuuden, köyhyyden, päihteiden ja lähisuhdeväkivallan kaltaisiin ilkeisiin ongelmiin. Kolmas ryhmä koostuu erilaisista *kokemusasiantuntijuuden*

järjestäytyneistä muodoista. Kokemusasiantuntijuus kiinnittyy usein sellaisiin elämäntilanteisiin ja ryhmiin, joiden kohtaaminen vaatii julkiselta sektorilta erityisasiantuntijuutta, kuten harvinaisiin vammaisuuksiin ja sairauksiin tai kulttuuri- ja sukupuolivähemmistöihin. Kokemusasiantuntijat on koulutettu tehtävänsä ja he antavat vertaistukea omalle viiteryhmälleen sekä pyrkivät vaikuttamaan palveluiden laatuun yhteistyössä ammattilaisten kanssa. Neljännen ryhmän muodostaa *suora kansalaisvaikuttaminen ja kansalaisten omaehtoinen toiminta.* Suora toiminta voi kanavoitua niin paikallisina protesteina kuin sosiaalisen median kautta. Omaehtoinen toiminta keskittyy usein paikallisten, kylä- tai korttelitason palveluiden puolustamiseen ja uudelleenjärjestämiseen yhteisölliseltä pohjalta. (Matthies 2014 b, 58-60.)

Aineistooni kuuluvista hankkeista löytyy piirteitä jokaisesta ryhmästä. Varsinaisia suuria järjestöjä hanketoteuttajista ei löydy, mutta lähimmäksi ensimmäisen ryhmän vakiintuneita suuria hanketoimijoita luen Humanistisen ammattikorkeakoulun, joka on kehittänyt palveluntuotantoaan ja hankeosaamistaan varsin pitkälle erityisesti nuorisotyöhön ja kotoutumiseen liittyen (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2018). Toiseen ryhmään kuuluvia pieniä yhdistysmuotoisia hanketoimijoita on aineistooni kuuluvissa hankkeissa runsaasti. Hankkeiden loppuraporttien laatueroista voi tulkita, että toisilla yhdistyksillä on pitkä kokemus EU-rahoitteisesta hanketoiminnasta ja toiset vasta opettelevat raportointikäytäntöjä. Myös kokemus palveluiden tuotteistamisesta näyttää vaihtelevan. Koulutettuja kokemusasiantuntijoita ei sen sijaan aineistostani löydy, mutta hankkeiden sisällä tarjoutuu mahdollisuuksia erilaisille vertaistuen yhteisöllisille muodoille, joissa samassa elämäntilanteessa olevilla ihmisillä on mahdollisuus jakaa kokemuksiaan ja välittää niitä eteenpäin hanketoiminnan ja palvelujärjestelmän kehittämiseksi.

Neljännen ryhmän suoraa kansalaistoimintaa ja omaehtoista toimintaa sen sijaan löytyy erityisesti kansalaisvaikuttamisen ryhmään kuuluvista hankkeista. Esimerkiksi kuopiolaisen ANTI – Contemporary Art Festival yhdistys ry:n Avoimet tilat – hankkeessa (S20293) rakennettiin omaehtoisen tekemisen tiloja Kuopion keskusta-alueelle pop-up-hengessä. Hankkeessa toteutettiin Kuopion keskustassa lyhytaikaisia tilakokeiluja, joissa määräaikaisesti vuokratuista tiloista pyrittiin tekemään monenlaisille käyttäjäryhmille sopivia matalan kynnyksen paikkoja, joissa monenlainen omaehtoinen tekeminen ja harrastaminen olisi mahdollista. Samalla tavoitteena oli lisätä epäkaupallisia, kaikille avoimia tiloja kaupungin keskusta-alueella. Vaikka hankkeen toteuttajana oli yhdistysmuotoinen toimija, hankkeen varsinaisessa toiminnassa on kuitenkin vahvasti

omaehtoisen kansalaistoiminnan piirteitä. Loppuraportissa todetaan lisäksi, että "...hankkeen tuloksena syntyi myös heterogeeninen kaupunkiaktiivien ja luovien alojen toimijoiden verkosto..." Näin ollen hanketoiminnalla voi tukea myös kansalaisten omaehtoista yhteenliittymistä ja aktivoitumista yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Matthiesin (2014b, 61) mukaan kunnallisessa sosiaalihuollossa on tärkeää nähdä erilaisten kriittisten ryhmien omaehtoisen toiminnan merkitys, vaikka ne eivät toimisikaan palveluntuottajien ominaisuudessa. Aineistoni perusteella tällaisilla organisoitumattomilla ryhmillä voi olla tärkeä merkitys omaehtoisen kansalaistoiminnan vahvistamisessa. Samalla kuitenkin voidaan havaita, että omaehtoinenkin toiminta tarvitsee usein ympärilleen organisoidut puitteet, esimerkiksi rekisteröityneen yhdistyksen, joka voi hakea rahoitusta ja vastata hankehallinnon pyörittämisestä.

Seuraavaksi kansalaisyhteiskunnan ilmenemismuodoksi olen aineistossani nimennyt *asiakkaan kansalaisuuden tukemisen palvelujärjestelmässä*. Julkisen sektorin hyvinvointipalvelut muodostavat monille heikossa yhteiskunnallisessa asemassa oleville kansalaisille tärkeän ja ehkä jopa keskeisimmän liittymäpinnan yhteiskuntaan (Matthies 2014 a). Siksi heidän osallisuutensa tukeminen palvelujärjestelmässä tukee samalla myös laajemmin heidän osallisuuttaan yhteiskunnassa. Aineistossani tähän kansalaisyhteiskunnan ilmenemismuotoon liittyvät muun muassa sellaiset ilmaiset kuin tarpeenmukainen tuki, yksilöllinen palveluohjaus ja palveluiden matala kynnyks. Mitä helpommin palvelut ovat ihmisten saavutettavissa ja mitä yksilöllisemmin ne huomioivat ihmisen elämäntilanteen kokonaisuuden, sitä paremmin ne tukevat hänen toimijuuttaan yhteiskunnassa. Palveluiden järjestelmälähtöisyys sen sijaan heikentää merkittävästi asiakkaiden osallisuutta (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014).

Tällainen asiakkaiden tukeminen palvelujärjestelmän hyödyntämisessä voidaan nähdä asianajo- ja huolenpitotyönä (Juhila 2016, 179), jolla varmistetaan, että asiakkaan sosiaaliset oikeudet toteutuvat myös silloin kun hän ei yksin pysty niiden toteutumisesta huolehtimaan. Sosiaalisten oikeuksien kuten riittävien sosiaali- ja terveyspalveluiden tai vähimmäistoimeentulon turvaaminen taas ylläpitää edes jollain tasolla asiakkaan kansalaisuutta ja mahdollisuutta yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Mikkelin kaupungin toteuttaman haasteellisen palveluohjauksen SARASTE-kehittämishankkeen (S20211) tarkoituksena oli “...toteuttaa vahvaa palveluohjausta, jossa päihdeongelmaiset asiakkaat ohjattaisiin palveluverkoston palveluihin”. Palveluohjaajat jalkautuvat asiakkaiden toivomiin paikkoihin, usein heidän koteihinsa. He etsivät yhdessä asiakkaiden kanssa heille sopivia palveluita ja tarvittaessa saattoivat ja kuljettivat heitä palveluihin. Lisäksi he auttoivat etuuksien hakemisessa ja etuuspäätöksien tulkinnassa. Hankkeen loppuraportin mukaan “...jalkautuva palveluohjausmalli on tukenut kumuloituneista ongelmista kärsivien päihdeongelmaisten asiakkaiden elämänhallintaa ja arjessa selviytymistä.”

Myös tiedon lisääminen yhteiskunnasta ja sen palvelujärjestelmästä tukee asiakkaan kansalaisuuden toteutumista. Jyväskyläläisessä Info Gloria – maahanmuuttajaneuvonnan kehittämishankkeessa tarjottiin “...luotettavaa tietoa suomalaisen yhteiskunnan palveluista sekä maahan muuttavan henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista.” Puhe kansalaisoikeuksista ja -velvollisuuksista viittaa kansalaisuuteen asemana, joka mahdollistaa pääsyn esimerkiksi tiettyjen palveluiden ja etuuksien piiriin ja joka samalla edellyttää tiettyjen sääntöjen noudattamista. Kun maahanmuuttajia informoidaan heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan mahdollistetaan samalla se, että he pystyvät hyödyntämään yhteiskunnan tarjoamaa palvelu- ja etuusjärjestelmää, johon he ovat oikeutettuja. Tällaisen informoinnin voi mielestäni katsoa edustavan palvelujärjestelmän sivistyneisyyttä (civility), mitä Evers (2009) pitää yhtenä kansalaisyhteiskunnan olennaisena elementtinä. Kenties pitäisikin ajatella niin, että asiakasosallisuuden lisäämiseen tähtääviä käytäntöjä tulisi tarkastella aina siitä näkökulmasta, kuinka ne vahvistavat asiakkaan toimijuutta täysivaltaisena kansalaisena (Beresford 2001).

Kaksi viimeistä kansalaisyhteiskunnan ilmenemismuotoa aineistossani viittaavat vahvaan asiakasosallisuuteen ja aktiiviseen kansalaisvaikuttamiseen. Kun asiakkaille annetaan hankkeessa rooli kriittisenä kehittäjänä ja tutkijana, mahdollistetaan samalla *sivistynyt vuoropuhelu yhteiskunnallisen kehityksen suunnasta*. Palveluiden kehittäminen ei tapahdu poliittisessa tyhjiössä, vaan siinä on kyse vallan jakautumisesta asiakkaan ja instituutioiden välillä sekä arvoista, joita palveluiden halutaan edustavan. Sekä hyvinvointipalveluiden kehittämistyöhön osallistumista että omaehtoista kansalaistoimintaa voidaan pitää *aktiivisen kansalaisvaikuttamisen* erilaisina muotoina. Aktiivisessa kansalaisvaikuttamisessa on mielestäni parhaimmillaan kyse sivistyneestä ja kunnioittavasta vuoropuhelusta (civility) ja täysipainoisesta osallistuvasta kansalaisuudesta

(civicness) (Evers 2009). Samalla asiakkuuden ja kansalaisuuden rajapinta hämärtyy, koska hyvinvointipalveluiden asiakkaana oleminen ei heikennä mahdollisuuksia kansalaisuuden toteutumiseen, vaan on ennemminkin yksi tapa toteuttaa aktiivista kansalaisuutta.

Aineistossani yksi hyvä esimerkki tällaisesta toiminnasta löytyy Puumalan kunnan toteuttaman Yhteistä ymmärrystä – hankkeen (S20540) loppuraportista. Kyseisessä hankkeessa muodostettiin yhteistyössä aikuissosiaalityön asiakkaiden kanssa sosiaalityön teesit, joissa muun muassa määriteltiin sosiaalityön rooli yhteisön tukemisessa seuraavasti:

Sosiaalityö edistää ja tukee lähiyhteisöä omapohjaiseen toimintaan, joka mahdollistaa erilaisten ihmisten osallistumiskanavat, vaikuttamismahdollisuudet ja yhteisölliset voimavarat yksilön toimintakyvyn edistämiseksi.

Mikäli sosiaalityö pystyy nousemaan tällaiselle tasolle ei mielestäni ole kyse enää vain asiakasosallisuuden edistämisestä, koska kyseinen käsite viittaa niin vahvasti kansalaiseen ensisijaisesti hyvinvointipalveluiden asiakkaina. On kyse siitä, että asiakkaat nähdään asiakkuutta laajemmin kuntalaisina ja kansalaisina, joita halutaan tukea vaikuttamaan heille tärkeisiin asioihin.

8. OSALLISUUTTA HANKE KERRALLAAN?

Tämän tutkimuksen tehtävänä on ollut selvittää, minkälainen kuva osallisuudesta ja kansalaisyhteiskunnan tehtävästä osallisuuden edistäjänä hahmottuu Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeiden loppuraporttien perusteella.

Teorialuvuissani olen kartoittanut osallisuuskeskustelun monitahoisuutta. Olen esittänyt, että osallisuus jäsentyy usein syrjäytymisen vastakohtaksi. Se voidaan mieltää arvotavoitteeksi, mutta myös keinoksi. Osallisuus voi olla liittymistä elämän olennaisiin osa-alueisiin tai resursseihin, mutta sitä voidaan pitää myös yksilön kokemuksellisenä tunteena. Osallisuus on vaikuttamista sekä kansalaisen että asiakkaan asemassa. Osallisuus voidaan myös mieltää prosessiksi, joten sitä voi olla enemmän tai vähemmän ja sitä voidaan vahvistaa tai heikentää eri keinoin. Ja puhe osallisuudesta on syrjäytymispuheen tavoin normatiivista ja kiinnittyy yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin.

Omassa analyysissäni olen nostanut aineistosta esille seuraavia erilaisia osa-alueita, joiden kautta osallisuutta voidaan jäsentää:

- Osallisuus omassa elämässä
- Osallisuus yhteisössä
- Osallisuus palvelujärjestelmässä
- Osallisuus työmarkkinoilla ja koulutuksessa
- Omaehtoinen osallistuminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Olen myös tarkastellut hankkeisiin osallistuvien ihmisten osallisuutta hankkeiden toiminnassa ja tulkinnut hankeraporteista seuraavia asiakasosallisuuden tasoja:

- Asiakkaiden kunnioittava ja yksilöllinen kohtelu
- Asiakkaan kuuleminen
- Asiakkaan näkemysten huomioiminen toiminnassa
- Asiakas kehittäjänä ja vaikuttajana
- Asiakas kumppanina

Myös keskustelu kansalaisyhteiskunnasta on monitahoista, eikä käsitteelle ole yksiselitteistä määritelmää. Oman analyysini tuloksena olen tehnyt seuraavan jäsenyyksen kansalaisyhteiskunnan luonteesta ja roolista osallisuushankkeiden kontekstissa:

Kolmas sektori palveluntuottajana

Kolmas sektori julkisen sektorin yhteistyötahona

Organisoitunut järjestötoiminta

Omaehtoinen toiminta järjestöjen ulkopuolella

Asiakkaan kansalaisuuden tukeminen palvelujärjestelmässä

Sivistynyt vuoropuhelu yhteiskunnallisen kehityksen suunnasta

Aktiivinen kansalaisvaikuttaminen

Tässä luvussa pohdin tekemiäni jäsenyyksiä osallisuuden lupauksen ja petosten sekä kansalaisyhteiskunnan autonomian näkökulmista.

8.1. Osallisuushankkeiden lupaukset ja petokset²

Ottaen huomioon työelämäosallisuuden vahvan painotuksen Euroopan sosiaalirahaston tavoitteissa ja hankkeiden valintaperusteissa, on ollut yllättävää huomata, kuinka monimuotoisena osallisuuden ilmiö hankkeissa näyttäytyy. Työelämäosallisuus mainitaan jokaisessa hankeraportissa, mutta useimmiten muut osallisuuden muodot saavat vahvemman painoarvon. Tästä voisi vetää sen johtopäätöksen, että osallisuushankkeet voivat tarjota kriittisiä näköaloja yleiseen EU-lähtöiseen osallisuuspuheeseen, jonka ensisijaisena tavoitteena näyttäytyy ihmisten aktivoiminen työelämään. On myös ilahduttavaa huomata, että aineistossani hankkeisiin osallistuneiden ihmisten osallisuutta hankkeiden toiminnassa jäsennetään monin tavoin ja toisinaan asiakkaat näyttävät yltävän kehittäjän, vaikuttajan tai kumppanin rooliin.

Toisaalta on myös tärkeää kysyä, kuinka luotettavaa hankeraportteista analysoimani tieto on ja pohtia, mitä raportit eivät kerro. Hankeraportteissa hankkeiden toteuttajat raportoivat rahoittajalleen siitä, mitä he ovat saamallaan rahalla saaneet aikaan. Raportit ovat rakenteeltaan määrämuotoisia ja laadittu rahoittajan tiedontarpeita varten. Tämä ei kuitenkaan näytä estävän sitä, että toisinaan

²Olen lainannut otsikon ilmaisun Matthiesin (2017) artikkelista *Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa*.

raporteissa välitetään myös osallistujien kriittisiä näkemyksiä, kuten olen edellisten lukujen aineistositaateissa tuonut ilmi. Rahoittaja edellyttäneekö hanketoteuttajilta tiettyä avoimuutta, mutta heillä lienee kuitenkin vapauksia siinä, mitä asioita he raportissa ilmaisevat ja mitä jättävät sanomatta.

Siisiäinen (2010, 11; 2014) problematisoi osallisuuskeskustelua erittelemällä neljä osallisuuden alatyyppejä, jotka eroavat toisistaan yksilön aktiivisuuden ja osallistumista motivoivan tekijän suhteen. *Aito osallistuminen* on vapaaehtoista ja lähtee kansalaisen omasta halusta. Myös kieltäytyminen osallistumisesta voidaan tällöin nähdä aktiivisena tekona, mikäli osallistumisen ei katsota palvelevan omia päämääriä. *Mukautuva* tai *suostuva osallisuus* on sellaista osallistumista erilaisiin sosiaalisiin käytäntöihin, jota ei aktiivisesti kyseenalaisteta. Esimerkiksi käy osallisuus perheessä ja naapurustossa tai muodinmukainen pukeutuminen. *Aktivoiva osallistaminen* taas kuvaa prosessia, jossa passiivisiksi katsottuja ihmisiä halutaan aktivoida osallistumaan. Osallistaminen tapahtuu toiminnan ”kohteena” olevien kansalaisten myötävaikutuksella, mutta aloitteen tekijänä ei ole yksilö, vaan organisaatio tai instituutio. *Pakottaminen tai holhoaminen* sen sijaan on esimerkki pakon alla osallistumisesta, joka on leimallista erityisesti totalitaristisille yhteiskunnille. Hienosyisempänä sen eri muotoja voi kuitenkin löytää myös meidän yhteiskuntamme institutionaalisista ja yhteisöllisistä käytännöistä kuten vankiloista tai tiiviistä arvoyhteisöistä. Siisiäisen (emt.) mukaan neljä osallistumisen alatyyppejä ovat ideaaleja, jotka käytännössä liudentuvat toisiinsa monin eri tavoin.

Kuinka aitona hankkeisiin osallistuneiden ihmisten osallistumista voidaan pitää? Onko osallistuminen lähtöisin kansalaisten omasta halusta vai sisältyykö siihen aktivoivan osallistamisen tai holhoamisen elementtejä, joihin kansalaiset joutuvat mukautumaan? Valtaosa aineistoni hankkeiden kohderyhmistä on pitkäaikaistyöttömiä. Osassa hankeraporteista kerrotaan, että hankkeiden osallistujat on tavoitettu esimerkiksi työvoimahallinnon tai sosiaalitoimiston kautta. Onko heillä ollut aito kiinnostus hankkeiden toimintaan vai ovatko he antaneet siihen passiivisen suostumuksensa esimerkiksi osana aktivointisuunnitelmaansa, jonka toteuttaminen on edellytyksenä työttömyysetuuden saamiselle? Alustavan vastauksen tähän kysymykseen voi löytää Leemannin, Isolan ja Kukkoson (2018, 51-52) tuoreen kyselytutkimuksen tuloksista, joiden mukaan 87 % osallisuushankkeisiin osallistuneista ihmisistä koki hankkeisiin osallistumisen vapaaehtoisena ja yli 80 % koki hankkeen hyödylliseksi itselleen.

Arnstein (1969) kuvaa osallistumisen porrasmallissaan erilaisia osallistumisen tasoja näennäisestä tai heikosta osallistumisesta suvereeniin kansalaishallintaan asti. Portaiden alimmilla askelmilla tapahtuva toiminta on naamioitu osallistumiseksi, vaikka kyseessä on hallinnon pyrkimys käyttää valtaa omien tarkoitusperiensä ajamiseksi. Osallisuushankkeiden loppuraporttien analyysissa olen tavoittanut kuitenkin lähes yksinomaan myönteisiä osallisuuden tasoja ja myönteistä puhetta asiakkaiden osallistumishalukkuudesta. Sen sijaan osallistujien kriittisyys koko hankeasetelmaa kohtaan näyttää loistavan poissaolollaan. Suhtautuivatko he siis yksiselitteisen myönteisesti mahdollisuuteen päästä mukaan osallisuushankkeisiin vai eivätkö kriittiset äänet vain välity hankeraportteihin asti? Entä kykenivätkö hankkeiden toteuttajat todella aina näkemään osallistujat autonomisina subjekteina niin kuin vallitseva puhe asiakasosallisuudesta edellyttää?

Yksi hankeraporteista poikkese mielestäni muista siinä, että siinä asiakkaista puhuttiin selvästi enemmän toiminnan kohteina kuin osallisina. Työllistymishankkeiden ryhmään kuuluvassa Porin kaupungin toteuttamassa Luonnollisesti töissä-hankkeessa (S20141) haluttiin parantaa työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakykyä luontolähtöisellä työtoiminnalla. Luontolähtöistä työtoimintaa pidetään yhtenä esimerkkinä niin sanotusta Green Care – toiminnasta, jossa luontoa hyödynnetään hyvinvointipalveluiden keinovalikoimassa. Hankkeessa pitkäaikaistyöttömät osallistuivat mm. ympäristönhoidollisiin töihin ja retkeilyrakenteiden kunnostamiseen retkeilyreitistöillä ja kulttuurimaisemakohteissa. Hankkeen loppuraportissa todetaan seuraavasti:

Päättäjät ja vaikuttajat ovat myös tiedostaneet luonto- ja hyvinvointipalveluiden merkityksen, koska luotu toimintamalli säästää kunnalta sakkoeuroja ja saa pitkäaikaistyöttömät työllisyyttä edistävän toiminnan pariin tekemään Porin kaupungin ympäristönhoidollisia “rästitöitä”. Hyödyt ja kustannustehokas toimintamalli kaupungille ovat niin selkeitä, että toiminnan jatkuminen pitäisi olla itsestäänselvyys.

Sitaatti saa pohtimaan, mitä mieltä työttömät itse ovat hankkeeseen osallistumisesta. Tekstistä tulee vaikutelma, että hanke on suunniteltu ensisijaisesti työvoimahallinnon ja kuntatalouden säästöjen näkökulmasta. Hankkeen budjetti on selvästi aineistoni hankkeista suurin, joten Porissa ollaan todennäköisesti ajateltu, että hankkeeseen sijoitetut varat saadaan takaisin, kun lasketaan hankkeesta koituvat säästöt työttömyyden hoitamisessa.

Viittaako sitaatti siis siihen, että kun pitkäaikaistyöttömät osallistuvat luonnonläheiseen työtoimintaan, Porin kaupunki pystyy siivoamaan heidät pois työttömyystilastoista? Ja samalla se säästää reilusti rahaa siinä, että sen ei tarvitse maksaa osuuttaan pitkäaikaistyöttömien työmarkkinatuesta, mihin se on velvoitettu, jos työttömyys kestää yli 300 päivää. Vuonna 2016 kunnat maksoivatkin näitä “sakkomaksuja” yhteensä 426 miljoonaa euroa, joten summa tekee merkittävän loven niiden talouteen (Aitoaho 2017).

Toisaalta hankkeen loppuraportissa sanotaan myös, että “...pitkäaikaistyöttömät ovat kokeneet luonto- ja pajatyöt mielekkääksi toimintamuodoksi, jota he voivat suositella muille. Raportin mukaan “motivaatiota on nostanut myös se, kun kohderyhmät ovat voineet ottaa osaa toimintakäytänteiden kehittämiseen.”

Matthies (2017) kirjoittaa osallistumisparadigman lupauksista ja petoksista. Hän katsoo, että hyvinvointipalveluiden kentällä osallistumiseen sisältyy kolmen tasoisia lupauksia. Niiden uskotaan johtavan 1) hyvinvointipalveluiden demokratisoitumiseen, 2) palveluiden ja yksilön elämänlaadun paranemiseen ja 3) asiakkaan kuulluksi tulemiseen. Mikäli nämä lupaukset eivät toteudu, voidaan puhua osallistumisen petoksesta. Osallistumisparadigma uhkaa Matthiesin (emt.) mukaan kääntyä itseään vastaan ja muuttua hallinnan välineeksi silloin, kun sillä edistetään ensisijaisesti valtapolitiikkaa, kuten talouden kasvua.

Mielestäni tämä riski on olemassa Euroopan sosiaalirahaston (ESR) osallisuushankkeissa. ESR:n ensisijainen tavoite on työllisyyden edistäminen. Aineistooni kuuluvissa osallisuushankkeissa työllisyystavoitteen painotus kuitenkin vaihtelee suuresti, kuten olen edellä osoittanut. Suurin riski osallistumisen petokselle on mielestäni sellaisissa hankkeissa, joissa osallisuutta tarkastellaan kapea-alaisesti vain työelämäosallisuutena ja muut osallisuuden lajit jäävät taustalle. Riski kasvaa sitä suuremmaksi, mitä heikommin osallistujien ääni kuuluu hankkeen toiminnassa. Sen sijaan ne hankkeet, joissa asiakkailla on valtaa määrittellä, mikä on heille tärkeää osallisuutta, petoksen riski pienenee. Aineistostani löytyykin monia tällaisia hankkeita, jotka voisivat toimia eräänlaisena vallitsevan osallisuuspuheen vastavoimana.

Hanketoimintaan liittyy kuitenkin se yleinen riski, että hankkeen suotuisat vaikutukset loppuvat hankkeen päätyttyä. Matthiesin (2017, 158) mukaan “osallistumishankkeiden uskottavuutta

vähentää se, että yhteiskunnassa samaan aikaan toisaalla kavennetaan demokratiaa, lisätään eriarvoisuutta ja heikennetään hyvinvointipalveluja.” Kriittisesti voitaisiin siis kysyä esimerkiksi, että hyödyttääkö paraskaan hankemuotoinen palveluohjaus, jos palveluiden piiriin pääseminen on yleisesti vaikeutunut palveluihin kohdistuvien leikkausten myötä?

Petollisen potentiaalinsa ohella osallisuushankkeisiin sisältyy mielestäni myös lupauksia. Ensinnäkin, mielestäni ei pidä väheksyä hanketoiminnan mahdollisuuksia niihin osallistuvien ihmisten yleisen hyvinvoinnin lisääjinä. Jos hankkeeseen osallistuja saa sen aikana arkeensa rytmiä tai suuntaa elämälleen ja löytää kavereita edes muutaman kuukauden ajaksi, lienee se kuitenkin parempi kuin jos hanketta ei olisi ollenkaan. Ja voihan olla, että vaikutukset jatkuvat hankkeen jälkeenkin. Lisäksi esimerkiksi onnistuneella palveluohjauksella voi olla kauaskantoisia vaikutuksia, mikäli osallistujat saavuttavat sitä kautta tarvitsemansa terveys- ja sosiaalipalvelut.

Silloin kun hankkeessa tavoiteltava osallisuus kohdistuu omaan elämään tai yhteisöön, ei osallistumishankkeiden petollinen potentiaali näytäkään olevan kovin vahvasti läsnä. Sen sijaan, kun hankkeen pääasiallisena tavoitteena on osallistujien työllistyminen, lupaukset saattavat olla koetuksella. Siksi työelämää kohti eteneminen näyttäytyykin monen hankkeen kohdalla pitkänä prosessina, jota edeltää elämänhallinnan parantaminen ja itselle sopivan koulutuksen löytäminen.

Aineistostani välittyvää osallisuuden ilmiön monimuotoisuutta voikin tarkastella eri tavoin osallistumisen lupauksen ja petosten näkökulmasta. Yhtäältä työelämäosallisuutta “pehmeämpiä” osallisuuden muotoja voi tulkita eräänlaisena hallitsevan osallisuusparadigman vastapuheena. Toisaalta niistä voisi vetää sellaisen johtopäätöksen, että ne ovat ainoita osallisuuden muotoja, joita työelämän ulkopuolella oleville ihmisille voidaan hankekonteiksissa “luvata”. Parempaa elämänhallintaa kun ei välttämättä seuraakaan työpaikka, vaan kasvanut (aineeton) hyvinvointi ja oman osan hyväksyminen normaaleina pidettyjen osallisuuden areenoiden ulkopuolella köyhänä, mutta onnellisena.

Kaikenlainen omaehtoisen toimintaan kannustaminen hankkeen aikana voi myös lisätä yksilön autonomian kokemusta, millä saattaa olla merkitystä hankkeen jälkeen. Kokemus autonomiasta voi rohkaista vastustamaan erilaisia kohteistamisen muotoja muissa yhteyksissä, esimerkiksi julkisten hyvinvointipalveluiden käytännöissä. Omaehtoisesta toiminnasta voi myös kehittyä

yhteiskunnallista vaikuttamista, jossa palveluiden asiakkaista kehkeytyykin aktiivisia kansalaisia. Kenties hankkeilla voi parhaassa tapauksessa olla merkitystä myös eräänlaisina demokratiahautomoina ja kansalaistoiminnan kouluina, joissa harjoitellaan sivistyneen yhteiselämän taitoja.

8.2. Autonomia ja osallisuus kansalaisyhteiskunnassa

Aineistoni osallisuushankkeissa kansalaisyhteiskunta määrittyy varsin moniulotteisena. Tämä on ilahduttava havainto, koska kansalaisyhteiskuntaa pidetään usein synonyymina kansalaisjärjestöille tai kolmannelle sektorille (Evers 2013). Omassa analyysissäni järjestöjen palveluntuotanto ja organisoitunut järjestötoiminta ovat olennaisia kansalaisyhteiskunnan ilmenemismuotoja, mutta aineistosta voi tulkita myös laajempaa näkökulmaa kansalaisyhteiskuntaan sivistyneen yhteiskunnan perustana sekä omaehtoisen toiminnan ja vaikuttamisen paikkana.

Aineistosta analysoimani kansalaisyhteiskunnan ilmenemismuodot ovat pelkistyyksiä, jotka limittyvät monin tavoin toisiinsa. Esimerkiksi sama järjestöorganisaatio saattaa tuottaa palveluita julkiselle sektorille ja organisoida vapaaehtois- ja vertaistoimintaa. Palveluntuotantoon saattaa myös sisältyä monenlaista kansalaisten omaehtoisuutta tukevaa toimintaa. Yhtenä esimerkkinä voin nostaa esille kuopiolaisen Pajala-hankkeen (S20651), jossa kehitettiin asunnottomille sekä asumispalveluiden piirissä asuville mielenterveys- ja päihdekuntoutujille omaehtoisuuteen perustuvaa kynnyksetöntä päivätoimintaa. Hankkeen loppuraportin mukaan toimintaa kehittänyt Työterapinen yhdistys oli tehnyt Kuopion kaupungin kanssa sopimuksen palveluasumisesta ja tehostetusta palveluasumisesta ja oli kiinnostunut tuottamaan myös sosiaaliseen kuntoutukseen perustuvia työtoimintapalveluita kaupungille. Yhdistys ei kuitenkaan pärjännyt kilpailutuksessa, eikä sopimusta kaupungin kanssa näin syntynyt.

Yhdistyksellä on siis hanketoimintansa lisäksi asumispalveluiden tuotantoa kaupungille. Vaikka palveluntuotanto asettuu osaksi julkisten palveluiden ulkoistamis- ja markkinoitumiskehitystä, voi palveluntuotannon tavoitteena kuitenkin olla ihmisten tukeminen heidän omista lähtökohdistaan ja sitä kautta heidän itsemäärämisoikeutensa vahvistaminen ja ihmisarvonsa kunnioittaminen. Tällöin palveluntuotanto voi myös vahvistaa yksilön autonomiaa ja yhteiskunnan sivistyneisyyttä. Näin

voitaneen sanoa myös kaikesta sellaisesta aineistoni hanketoiminnasta, jossa kunnallinen hanketoteuttaja ottaa asiakkaan osallistumisen palvelujärjestelmässä vakavasti.

Vastaavasti aktiivisen kansalaisvaikuttamisen yhteydessä organisoitunut yhdistystoiminta ja epämuodollinen kansalaistoiminta voivat limittyvät toisiinsa. Esimerkiksi Avoimet tilat – hankkeen (S20293) nimellisenä hanketoteuttajana oli rekisteröity yhdistys nimeltä ANTI – Contemporary Art Festival yhdistys ry. Hankkeen saavutuksissa mainitaan kuitenkin, että hanke on muun muassa aktivoinut lähes 2600 käyttäjää kaupungin keskustaan rakennetuissa pop-up-tiloissa sekä työllistänyt 14 taiteilijaa ja 5 luovaa yritystä. Hankeraportin mukaan “pop-up-tilakokeilut ovat myös synnyttäneet yhteisöllistä kansalaisliikehdintää, joka pyrkii vastaavan tilan perustamisen ja toiminnan vakiinnuttamiseen”. Esimerkeissä näkyy hyvin, kuinka erilaiset kansalaisyhteiskunnan ilmenemismuodot limittyvät hankkeissa toisiinsa.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan (Oikeusministeriö 2017, 17) mukaan eräs keskeinen haaste suomalaiselle kansalaisyhteiskunnalle on sen muuttuva rooli suhteessa yksityiseen ja julkiseen sektoriin. Kansalaisyhteiskunnassa joudutaan yhä useammin sopeutumaan muiden sektoreiden pelisääntöihin, kun sen toiminta kytkeytyy läheisesti julkiseen palveluntuotantoon ja markkinoihin. Kansalaisyhteiskunnan omaleimaisuus, autonomia ja moninaisuus on uhattuna, jos sen rooli kapeutuu vain hallinnon päämäärien toteuttamiseen. (Oikeusministeriö 2017, 17.)

Siisiäisen (2009, 121-122) mukaan järjestöjen toimintojen tuotteistaminen markkinoilla myytäväiksi palveluiksi saattaa heikentää järjestöjen potentiaalia kriittisinä poliittisina toimijoina. Markkinalogiikan korostuminen voi myös heikentää luottamusta järjestöjen sisällä, jos palveluntuotantofunktio uhkaa ylittää yhdistysten jäsenistöstä nousevat tarpeet. Tällöin myös järjestöjen merkitys kansalaisten äänitorvina ja demokraattisen vaikuttamisen alustoina heikkenee.

Kansalaisyhteiskunnan moniäänisyydellä on merkitystä myös hyvinvointipalveluiden asiakkaiden kannalta. Beresfordin (2013) mukaan hegemoninen tapa ymmärtää asiakasosallisuutta on mieltää asiakkaat terveystalveluiden kuluttajiksi, joita on tärkeää kuulla palveluiden kehittämiseksi. Tällaisessa lähestymistavassa asiakkaat pyritään saamaan mukaan osallistumaan palveluiden kehittämiseen, mutta aloitteen osallistamiseen tekee organisaatio, eivät ihmiset. Beresford (emt.) korostaa hyvinvointipalveluiden asiakkaiden muodostamien liikkeiden merkitystä

kansalaislähtöisempien palveluiden kehittämisessä. Asiakasliikkeiden toiminta ei kuitenkaan aina istu helposti hallinnon suunnitelmiin. Kun osallistuminen lähtee liikkeiden jäsenten omista tarpeista, se voi saada sekä rakentavan yhteistyön että protestin muotoja.

Kansalaisyhteiskunnan monimuotoisuus ja sen toimijoiden autonomisuus on tärkeää myös osallisuuskeskustelun kannalta. Mitä kapeammin kansalaisyhteiskunnan toimijat keskittyvät palveluntuotantoon ja asemoituvat eräänlaisiksi julkisen sektorin työvälineiksi, sitä epätodennäköisempää lienee, että ne pystyvät samanaikaisesti ylläpitämään kriittistä ja riippumatonta kansalaiskeskustelua, jossa hallinnon päämääriä aktiivisesti kyseenalaistetaan. Ja mitä vähemmän yhdistyksillä on mahdollisuus keskittyä vapaaehtoistoimintaan ja ihmisten omaehtoisen osallistumisen tukemiseen, sitä vähemmän ihmisille tarjoutuu erilaisia osallistumisen ja osallisuuden paikkoja kansalaisyhteiskunnassa. Siksi kansalaisyhteiskunnan toimijoiden suurempi autonomia auttaa ylläpitämään moniarvoisempaa puhetta osallisuudesta.

9. POHDINTA

Tässä tutkimuksessa olen tutkinut osallisuuden rakentumista osallisuushankkeiden viitekehyksessä sekä tarkastellut kansalaisyhteiskunnan tehtävää osallisuuden edistäjänä. Aineistonani on ollut 16 Euroopan sosiaalirahaston osallisuushankkeen loppuraporttia ohjelmakaudelta 2014-2017, joita olen analysoinut aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin. Olen hyödyntänyt osallisuuden ja kansalaisyhteiskunnan teorisointia vapaasti tulkintani tukena sitoutumatta tarkasti yhteen tiettyyn teoreettiseen viitekehykseen.

Tutkimukseni lähestyessä loppuaan koen, että olen saanut selvyyttä osallisuuden ja kansalaisyhteiskunnan moniulotteisiin käsitteisiin hanketoiminnan kontekstissa. Aluksi sekavalta ja ympäröiväältä vaikuttanut osallisuuspuhe on saanut analyysissäni jäsentyneen muodon. Tutkimusprosessini aikana olen kuitenkin myös huomannut tutkimustehtäväni laajuuden ja siihen liittyvät haasteet. Jo pelkästään osallisuuden rajaaminen tutkielmani teoreettiseksi viitekehukseksi olisi ollut riittävän haasteellista, mutta sen lisäksi olen ottanut mukaan myös kansalaisyhteiskunnan käsitteen. Kansalaisyhteiskunnan näkökulman tuominen mukaan osallisuuden tarkasteluun on lisännyt tutkimuksen haasteellisuutta, mutta myös rikastuttanut sitä, koska kansalaisyhteiskunta on olennaisessa roolissa osallisuushankkeiden toteutuksessa. On selvää, että en ole pystynyt kartoittamaan teoreettisen osallisuus- ja kansalaisyhteiskuntakeskustelun koko laajuutta eikä se ole ollut tämän tutkimustehtävän kannalta tarkoituksenmukaistakaan. Olen valikoinut tiettyjä teorioita, jotka ovat olleet hyödyllisiä aineistoni tulkinnassa. Teoreettisessa viitekehyksessäni osallisuus on kuitenkin ollut pääkäsite ja kansalaisyhteiskuntaa koskevia keskusteluita olen hyödyntänyt siinä määrin kuin se on ollut tarpeellista, jotta olen pystynyt paremmin ymmärtämään osallisuuden ilmiötä hankekontekstissa. Se, olenko onnistunut pitämään laajan tutkimusasetelmani eheänä kokonaisuutena, jää lukijan arvioitavaksi.

Laadullinen sisällönanalyysi sopi hyvin tutkimustehtäväni suorittamiseen. Analyysiluvussani olen halunnut avata mahdollisimman selkeästi analyysini kulkua ja lukija voi halutessaan tutustua tarkemmin analyysini vaiheisiin liitteenä olevista analyysitaulukoista (Liite 1). Kuten edellä olen tuonut esille, analyysini alkuvaihe on aineistolähtöinen, mutta loppua kohden sen teoriasidonnaisuus vahvistuu. En kuitenkaan usko puhtaan aineistolähtöisen analyysin mahdollisuuksiin, koska jo analyysia aloittaessani minulla oli ennakkokäsityksiä osallisuuden

ilmiöstä. Tietoisemmin olen kuitenkin ottanut osallisuuden teorioita mukaan vasta muodostaessani ala- ja yläluokkia aineistosta.

Omat haasteensa on ollut myös aineistossani, osallisuushankkeiden loppuraporteissa. Niiden kieli ei yleensä ole kovin rikasta ja usein niihin on tiivistetty vain minimimäärä informaatiota rahoittajan tarpeisiin. Siksi olen joutunut välillä tekemään tulkintaa osallisuudesta ja kansalaisyhteiskunnasta varsin niukasta materiaalista. Lisäksi raporttien näkökulma rajautuu hanketoteuttajien ja hallinnon käsityksiin, eikä niissä kuulu suoraan hankkeisiin osallistuneiden ihmisten ääni. Hankkeisiin osallistujille suunnattu kysely- tai haastattelututkimus olisi ehkä tarjonnut enemmän aineksia osallisuuden ja kansalaisyhteiskunnan analysointiin. Hedelmällistä olisi kenties ollut myös hankkeiden loppuraporttien yhdistäminen muunlaiseen aineistoon. Nyt aineistosta jäi puuttumaan suurempi yhteys osallistujien kokemuksiin osallisuudesta, mitä voidaan pitää rajoitteena ilmiön laajemman ymmärtämisen kannalta. Olen kuitenkin selostanut tutkimuksen viidennessä luvussa avoimesti aineistoni piirteitä ja rajoitteita ja pyrkinyt saamaan mahdollisimman paljon irti siitä materiaalista, joka minulla on ollut käytettävissäni.

Toisaalta, hankkeiden loppuraportit tarjoavat yhden tulokulman osallisuushankkeisiin, eikä niitä ole tietääkseni aikaisemmin käytetty osallisuutta koskevan sosiaalityön tutkimuksen aineistona. Siten tutkimusasetelmani tarjoaa myös uutta tietoa osallisuushankkeista. Se täydentää sitä tutkimustietoa, jota kerätään Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteisessä Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra:ssa. Hankkeen piirissä jatketaan tulevana vuosina osallisuushankkeiden tutkimusta eri menetelmillä ja monipuolisesti erilaisia aineistoja ja teoreettisia viitekehyksiä hyödyntäen. Jatkossa hankkeiden osallisuusvaikutuksista ja laajemmin osallisuuden ilmiöstä tullaan siis saamaan lisää arvokasta tietoa. Tämä onkin ensiarvoisen tärkeää, jotta pystytään paremmin kiinnittämään huomiota osallisuuden kannalta olennaisiin tekijöihin niin hanketoimintaa kuin julkisia hyvinvointipalveluitakin kehitettäessä. Laaja tutkimustieto osallisuudesta auttaa myös kehystämään osallisuuskeskustelua useista näkökulmista ja tarjoaa hyvät edellytykset moniarvoiselle osallisuuskeskustelulle. Koen myös oman tutkimukseni palvelevan tätä tavoitetta.

LÄHTEET

Aitoaho, Silja (2017) Pitkäaikaistyöttömien sakkomaksut kasvussa - Oulu maksoi viime vuonna 23 miljoonaa euroa. Kaleva. 30.8.2017. <https://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/pitkaaikaistyottomien-sakkomaksut-kasvussa-oulu-maksoi-viime-vuonna-23-miljoonaa-euroa/769199/> Viitattu 8.11.2018.

Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Arnstein, Sherry R. (1969) A Ladder Of Citizen Participation. Journal of the American Planning Association, 35: 4, 216-224.

Beresford, Peter (2001) Service users, social policy and the future of welfare. Critical social policy. Vol 21(4): 494-512.

Beresford, Peter (2013) From 'other' to involved: user involvement in research: an emerging paradigm. Nordic Social Work Research, 3:2, 139-148.

Beresford, Peter & Croft, Suzy (2004) Service users and practitioners united: the key component for social work reform. British journal of social work 34, 53-68.

Bäcklund, Piia, Häkli, Jouni & Schulman, Harri (2012) Osallisuuden jäljillä. Teoksessa Pia Bäclund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.) Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Gaudeamus.

Eskola, Jari (2007) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 159-183.

European Commission (2007) European social fund: 50 years investing in people. Luxembourg: Office for official publications of the European communities. <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=3&langId=fi> Viitattu 29.10.2018.

Euroopan komissio (2016) Euroopan sosiaalirahasto. Investoinnit ihmisiin. Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto. <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=3&langId=fi> Viitattu 29.10.2018.

Evers, Adalbert (2006 a) Complementary and conflicting. The different meanings of 'user involvement' in social services. Teoksessa Aila-Leena Matthies (toim.) Nordic civil society organisations and the future of welfare services: a model for Europe? Copenhagen: Nordic council of ministers, 255-276.

Evers, Adalbert (2006 b) Third sector organizations and welfare services. How helpful are the debates on welfare regimes and a European social model. Teoksessa Aila-Leena Matthies (toim.) Nordic civil society organisations and the future of welfare services: a model for Europe? Copenhagen: Nordic council of ministers, 371-384.

Evers, Adalbert (2009) Civicness and civility: their meanings for social services. *Voluntas* 20, 239-259.

Evers, Adalbert (2010) Observations on incivility: blind spots in third sector research and policy. *Voluntary Sector Review* 2010:1, 113-117.

Evers, Adalbert (2013) The concept of 'civil society': different understandings and their implications for third sector policies. *Voluntary Sector Review* vol 4:2, 149-164.

Hankkeiden yleiset ja erityiset valintaperusteet (2017) Rakennerahastot.fi. <https://www.rakennerahastot.fi/documents/10179/43217/Hankkeiden+yleiset+ja+erityiset+valintaperusteet.pdf/bd89c630-f48c-4f38-82e9-b9a706604bce>. Viitattu 16.11.2017

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes. Tutkimuksia 123.

Humanistinen ammattikorkeakoulu (2018) Innovaatiopalvelut. <https://www.humak.fi/innovaatiopalvelut/> Viitattu 26.9.2018

Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi Reija, Schneider, Taina, Valtari, Sala & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäpaperi 33/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 30.10.2018.

Juhila, Kirsi (2016) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Ilse & Heikkilä, Matti (2007) User involvement in personal social services. Teoksessa van Berkel, Rik & Valkenburg, Ben (toim.): Making it personal. Individualising activation services in the EU. Bristol: Policy Press, 87–103.

Julkunen, Raija (2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.

Julkunen, Raija (2013) Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo Elsa (toim.) 2013, Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino, 21-44.

Karjalainen, Vappu (2013) Aktivointipolitiikan ajankohtaisuus. Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo Elsa (toim.) 2013, Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino, 207-224.

Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (2013) Mitä on aktivointi ja aktiivipolitiikka? Teoksessa Karjalainen, Vappu & Keskitalo Elsa (toim.) 2013, Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino, 7-18.

Kiilakoski, Tomi, Gretschel, Anu & Nivala, Elina (2012) Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Anu Gretschel ja Tomi Kiilakoski (toim.) Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta

2010-luvun alussa. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 9-33.

Koivisto, Juha, Isola, Anna-Mari & Lyytikäinen, Merja (2018) Osallisuus kuuluu kaikille: Innokylän innovaatiokatsaus. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136074/URN_ISBN_978-952-343-077-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 30.10.2018.

Kontinen, Esa (2018) Kansalaisyhteiskunta. Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali.

<http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/kansalaisyhteiskunta> Viitattu 18.10.2018.

Korkiamäki, Riikka, Nylund, Marianne, Raitakari, Suvi & Roivainen, Irene (2008)

Yhteisösoseaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa. Teoksessa Riikka Korkiamäki, Marianne Nylund, Suvi Raitakari & Irene Roivainen (toim.) Yhteisöt ja soseaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla. Jyväskylä: PS-kustannus.

Köyhyyden ja soseaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma 2003-2005 (2003) Helsinki: Soseaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:23.

Leemann, Lars & Hämäläinen, Riitta-Maija (2016) Asiakasosallisuus, soseaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka 81:5.

Leemann, Lars, Isola, Anna-Maria, Kukkonen, Minna, Puromäki, Henna, Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2018) Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136551/URN_ISBN_978-952-343-119-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 30.10.2018.

Matthies, Aila-Leena (1994) Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden tarkastelua. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 110. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Matthies, Aila-Leena (1996) Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Tampere: Vastapaino, 11-29.

Matthies, Aila-Leena (toim.) (2006) Nordic civil society organizations and the future of welfare services. Copenhagen: Nordic council of ministers.

Matthies, Aila-Leena (2014 a) How participation, marginalization and welfare services are connected. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Lars Uggerhøj (toim.) Participation, marginalization and welfare services. Concepts, politics and practices across European countries. Farnham: Ashgate, 3-18.

Matthies, Aila-Leena (2014 b) Sosiaalihuollon ja kansalaisyhteiskunnan suhde sivistyneen demokratian peilinä. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuparinen ja Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 42-61.

Matthies, Aila-Leena (2017) Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa. Sosiologia 2/2017, 149-165.

Miles, M. B & Huberman, A. M. (1994) Qualitative data analysis (2. ed.) California: Sage.

Mitä rakennerahastot ovat? (2018) Rakennerahastot.fi. <https://www.rakennerahastot.fi/mita-rakennerahastot-ovat> Viitattu 29.10.2018

Mitkä ovat ohjelman toimintalinjat ja erityistavoitteet? (2018) Rakennerahastot.fi. <https://www.rakennerahastot.fi/kestavaa-kasvua-ja-tyota-2014-2020-ohjelma> Viitattu 29.10.2018.

Niiranen, Vuokko (2002) Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: SoPhi, 63-80.

Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo (2014) Transformation of participation politics and social citizenship in Finnish welfare governance. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Lars Uggerhøj (toim.) Participation, marginalization and welfare services. Concepts, politics and practices across European countries. Farnham: Ashgate, 95-111.

Närhi, Kati, Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2013) Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehtoja sosiaali- ja työvoimapalveluissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 113-145.

Närhi, Kati, Kokkonen, Tuomo & Matthies Aila-Leena (2014) Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. Janus vol. 22 (3), 227-244.

Oikeusministeriö (2017) Kohti autonomista ja elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan toimintasuunnitelma 2017-2021. Oikeusministeriön julkaisu 49/2017. Helsinki: Oikeusministeriö.

Pierson, John (2002) Tackling social exclusion. London: Routledge.

Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno (2013) Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Taina Era (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 12-34.

Rakennerahastotietopalvelu (2017) EAKR- ja ESR-hankkeet Suomessa ohjelmakaudella 2014-2020. <https://www.eura2014.fi/rrtiepa/> Viitattu 20.10.2017.

Rakennerahastotietopalvelu (2018) EAKR- ja ESR-hankkeet Suomessa ohjelmakaudella 2014-2020. <https://www.eura2014.fi/rrtiepa/haku.php?keywords=&rahasto%5B%5D=esr&toimintalinja=5&erityistavoite=&maakunta=&seutukunta=&kunta=&hakusana=&hankekoodi=&organisaatiotyyppi=&hakijanNimi=&y tunnus=&viranomainen=&toimenpidekokonaisuus=&luokittelutieto=&lang=fi&normhaku=Hae> Viitattu 30.10.2018

Siisiäinen, Martti (1996) Yhteiskunnalliset liikkeet, yhdistykset ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) Välittävät verkostot. Tampere: Vastapaino, 29-45.

Siisiäinen, Martti (2010) Osallistumisen ongelma. Kansalaisyhteiskunta, 1 (1), 8-40.

Siisiäinen, Martti (2014) Four faces of participation. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Lars Uggerhøj (toim.) Participation, marginalization and welfare services. Concepts, politics and practices across European countries. Farnham: Ashgate, 3-18.

Siisiäinen, Martti & Kankainen, Tomi (2009) Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. Teoksessa Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:5, 90-137.

Sipilä, Jorma (1985) Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi.

Sosiaalialan korkeakoulutetujen ammattijärjestö Talentia ry (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Talentia. http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf Viitattu 2.11.2018.

Sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta (2018) Rakennerahastot.fi <https://www.rakennerahastot.fi/sosiaalinen-osallisuus-ja-koyhyiden-torjunta-esr-> Viitattu 29.10.2018.

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra (2018) <http://www.hanketulokortti.fi/hanketulokortti/sosiaalisen-osallisuuden-edistamisen-koordinaatiohanke-sokra/#> Viitattu 30.10.2018.

Sovatek-säätiö (2018) Toiminta-ajatus ja arvot. <http://www.sovatek.fi/toiminta-ajatus.html> Viitattu 26.9.2018.

Stranius, Leo (2009) Epämuodollinen kansalaistoiminta - järjestötoiminnasta kevytaktivismiin. Teoksessa Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:5, 138-169.

Suomen perustuslaki (731/1999) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P19>
Viitattu 12.11.2018.

Thomas, Nigel (2007) Towards a Theory of Children's Participation. International Journal of Children's Rights. Vol. 15(2007), 199-218.

Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

LIITE 1. Analyysitaulukot

Liite sisältää pro gradu-tutkielmani aineiston analyysin ensimmäisen ja toisen vaiheen analyysitaulukot, joissa olen muodostanut alkuperäisilmaisuista pelkistetyt ilmaisut ja luonut niistä alaluokkia (ks. luvut 6.1 ja 6.2). Olen toteuttanut tämän analyysiprosessin suhteessa jokaiseen kolmeen tutkimuskysymykseeni kaikkien kahdeksan hankeryhmän osalta.

1. Kotoutuminen-ryhmän hankkeet

1. Minkälaista osallisuutta hankeraporteissa kuvataan?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Kannustaa ja auttaa syrjäytymisvaarassa olevia eri etnistä taustaa olevia äitejä osallistumaan yhteiskuntaan ja orientoitumaan kohti työelämää. Välittäneet tärkeää tietoa alueellisista osallistumismahdollisuuksista.	Osallistua yhteiskuntaan Tietoa alueellisista osallistumismahdollisuuksista	Yhteiskunnallinen osallistuminen Alueellinen osallistuminen
Kannustaa ja auttaa syrjäytymisvaarassa olevia eri etnistä taustaa olevia äitejä osallistumaan yhteiskuntaan ja orientoitumaan kohti työelämää. 60%:lle löytyi jatkopolku työllistymisen, opiskelun, työkokeilun tai harjoittelun kautta. Yksilöohjaus on edistänyt naapuriäitien työllistymistä ja jatkopolkua. Saivat tukea ammatilliseen kasvuun ammattiin, josta ei ole ollut olemassa yhtenäistä työnkuvausta tai ammattinimikettä.	Orientoitua kohti työelämää Työllistyminen Opiskelu Työllistymisen edistyminen Jatkopolkujen edistyminen Ammatillinen kasvu	Työllistyminen Opiskelu Ammatillinen kasvu
Naapuriäidit auttoivat muita naisia ymmärtämään suomalaista järjestelmää (sosiaali- ja terveystalot, toimeentulo) sekä omaa senhetkistä tilannettaan. Tarjota luotettavaa tietoa suomalaisen yhteiskunnan palveluista Asiakkaan oli mahdollista muodostaa kokonaiskuva yhteiskunnan palveluista ja sitä kautta ymmärtää viranomais- ja muita prosesseja (kuten tuki- ja etuusprosessit). Jatko-ohjata häntä oikeiden palveluiden piiriin.	Ymmärtää suomalaista järjestelmää tietoa yhteiskunnan palveluista Kokonaiskuva yhteiskunnan palveluista Viranomaisprosessien ymmärtäminen Palveluiden piiriin ohjaaminen	Etuus- ja palvelujärjestelmän ymmärtäminen Palveluiden piiriin pääseminen

Naapuriäidit auttoivat muita naisia ymmärtämään suomalaista järjestelmää (sosiaali- ja terveyspalvelut, toimeentulo) sekä omaa senhetkistä tilannettaan.	Ymmärtää omaa elämäntilannetta	Elämänlaadun ja -hallinnan paraneminen
Oikea-aikainen neuvontatyö ja ja sitä kautta asioiden hoitaminen ennaltaehkäisivät muun muassa asioiden kasaantumista ja ongelmien syntyä.	Asioiden hoitamisen edistyminen Ongelmien ennaltaehkäiseminen	
Neuvontapisteessä saatu tuki oli kasvattanut joidenkin asiakkaiden elämänlaatua, koska he olivat saaneet lisää itseluottamusta omien asioiden hoitamiseen.	Elämänlaadun kasvaminen Itseluottamuksen lisääntyminen	
Asiakas saa oikeaan aikaan neuvoja ja pääsee voimaantuneena etenemään elämässään eteenpäin.	Voimaantuminen Elämässä eteenpäin pääseminen	
Auttaneet naisia verkostoitumaan.	Verkostoituminen	Verkostoituminen Ystävystyminen
Naiset ovat verkostoituneet yhteistyökumppaneiden ja muiden ulkopuolisten toimijoiden kanssa.	Verkostoituminen Yhteistyökumppaneiden kanssa	
Edisti uusien ystävyyssuhteiden syntymistä ja vähensi yksinäisyyden tunnetta.	Uusien ystävyyssuhteiden syntyminen Yksinäisyyden väheneminen	
Tarjota luotettavaa tietoa suomalaisen yhteiskunnan palveluista sekä maahan muuttavan henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista.	Tietoa oikeuksista ja velvollisuuksista	Tunne jäsenyydestä yhteiskunnassa Kansalaisuustiedot ja -taidot
Tunne toimimisesta suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä	Tunne jäsenyydestä suomalaisessa yhteiskunnassa	

2. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy hankkeen kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Järjestämällä paikallistoimijoiden kanssa erilaisia tapahtumia ja toimintaa jonka lähtökohtana oli kustakin lähiöstä nousseet toiveet ja tarpeet.	Lähiöiden toiveet ja tarpeet toiminnan lähtökohtana	Toiveiden ja tarpeiden huomioiminen
Toimintaa voi kehittää niin, että koulutusprosessi on joustavampi ja keskittyy niihin aiheisiin, joita naiset ovat itse pitäneet tärkeinä palautteen perusteella.	Toiminnan kehittäminen naisten tärkeinä pitämien asioiden perusteella	
Ovat osallistuneet monella tavalla suunnitteluun, mm. antamalla palautetta, esittämällä toiveita ja ehdotuksia hankkeen jatkotoiminnoille.	Osallistuminen suunnitteluun Palautteen antaminen Toiveiden ja ehdotusten esittäminen	
Jatkohanke on suunniteltu yhdessä maahanmuuttajataustaisten naapuriäitien kanssa.	Yhdessä suunnittelu	Yhdessä suunnittelu
Lomakkeessa käytetty kieli oli vaativaa ja konseptit vieraita.	Vaativa kieli ja vieraat konseptit	Etäännyttävä hankejargon
Järjestettiin arviointikeskustelu, jossa kysyttiin mitä	Arviointikeskustelu	Keskusteleva arviointi

naiset olivat saaneet, mitä he olivat oppineet ja mitä he halusivat vielä oppia		
Kerättiin palautetta haastatteluilla.	Palaute haastatteluilla	
Koulutuksista kerättiin osallistujilta palautetta	Palautteen kerääminen	palautteen kerääminen
Tehtiin asiakkaille kyselylomake. Kysytään asiakkailta palvelukokemuksia ja kehittämistarpeita.	Kyselylomake	
Palaute tuli suullisesti.	Suullinen palaute	
Koulutuksista on kerätty kirjallinen palaute.	Kirjallinen palaute	

3. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Aktoreita ohjaavina tahoina ovat olleet Espoon lapsiperheiden perhetyö, Vantaan maahanmuuttajapalvelut ja Vantaan neuvola.	Asiakkaiden ohjautuminen julkiselta sektorilta	Järjestön kumppanuus julkisen sektorin kanssa
Pyritty tekemään yhteistyötä kaupungin eri toimialojen virkamiesten kanssa.	Järjestön yhteistyö virkamiesten kanssa	
Mietitty, mikä taho kaupungin hallinnossa voisi toimia kotipaikkana matalan kynnyksen neuvontapalveluille.	Kaupungin ja järjestön yhteistyömuodoista neuvottelemine	
Naapuriäidit ovat innostuneet järjestämään omia kerhoja ja kokoontumisia eri aihealueilta.	Omaehtoisen toiminnan järjestäminen	Asiakkaiden omaehtoinen ryhmätoiminta
Kaksi naapuriäitiä on perustanut vertaisryhmän arabiankielisille naisille.	Vertaisryhmän perustaminen	
Yksi naapuriäiti on perustanut yhdistyksen ja saanut yhdistyksen toiminnalle hankerahoituksen.	Yhdistyksen perustaminen Hankerahoituksen saaminen	Yhdistystoiminta
Osa naapuriäideistä on ollut mukana toteuttamassa asukasfoorumia, kulttuurifoorumin kohtaamistyöpajaa ja SOKRA-hankkeen osallisuustyön kinkereitä.	Asukasfoorumien toteuttaminen Kulttuurifoorumin toteuttaminen	Kansalaisvaikuttaminen virallisissa kanavissa
Tarjota luotettavaa tietoa maahan muuttavan henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista.	Tieto oikeuksista ja velvollisuuksista	Kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet
Olisiko se sellainen palvelu, jonka kaupunki myös jatkossa hankkisi ostopalveluna.	Ostopalvelu	Kolmannen sektorin palvelutuotanto
Jyväskylän kaupunki kirjasi vuoden 2017 talousarvioon 80 000 e Monikulttuurikeskus Gloria ry:lle jonka tehtäväksi jää toteuttaa matalan kynnyksen eri kielistä neuvontapalvelupistettä Jyväskylässä ko. Vuonna.	Kaupungin toiminta-avustus järjestölle	

2. Vapaa-aika ja nuorisotyö - ryhmän hankkeet

1. Minkälaista osallisuutta hankeraporteissa kuvataan?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
<p>Nuoret pääsivät osallisiksi ryhmää ja mukavaa tekemistä.</p> <p>Nuoret tutustuivat muihin nuoriin ja löysivät uusia kavereita.</p> <p>Kehittää nuorisopalvelujen työtapoja ja työmenetelmiä uusille asuinalueille sosiaalisesti vahvistavaan ja yhteisöllisyyttä rakentavaan suuntaan.</p> <p>Puiztopuuhapäivä toimi myös alueen yhteisöllistä osallistumista vahvistavana nuorten, lasten ja perheiden sekä alueella toimivien yhteisöjen yhteisenä tapahtumana.</p> <p>Saatiin luotua toimintamalli, jonka avulla voidaan edistää sekä nuorten osallisuutta että nuorten ja koko asuinalueen yhteisöllisyyttä.</p>	<p>Osallisuus ryhmässä Mukava tekeminen ryhmässä</p> <p>Kavereiden löytäminen</p> <p>Sosiaalinen vahvistaminen Yhteisöllisyyden rakentaminen</p> <p>Alueen yhteisöllisen osallistumisen vahvistaminen</p> <p>Nuorten ja koko asuinalueen yhteisöllisyys</p>	Yhteisöllisyys
<p>Nuoret tutustuivat uusiin harrastus- ja vapaa-ajanviettopaikkoihin.</p> <p>Toiminta lisäsi merkittävästi nuorten osallisuutta, vaikuttamismahdollisuuksia ja mahdollisuuksia harrastaa yhdenvertaisesti muiden nuorten kanssa.</p>	<p>Harrastus- ja vapaa-ajanviettopaikkoihin tutustuminen</p> <p>Yhdenvertaiset harrastusmahdollisuudet</p>	Harrastaminen
<p>Muutama nuori jopa hakeutui opiskelemaan.</p> <p>Nuorten työelämävalmiuksien kehittymistä tavoiteltiin Zobi-vapaaehtoistoiminnan avulla.</p> <p>Nuoret ovat työskennelleet kumppaneiden osoittamissa työkohteissa mm. siivoten ympäristöä, ulkoiluttaen ikäihmisiä ja hyllyttäen kaupan tavaroita.</p> <p>Lisäten näin nuorten työelämävalmiuksia ja helpottaen opintopolkujen valintaa.</p>	<p>Opiskelemaan hakeutuminen</p> <p>Työelämävalmiudet</p> <p>Työskentely</p> <p>Työelämävalmiuksien lisääminen opintopolkujen valinnan helpottaminen</p>	Työelämävalmiudet Opiskelusuunnitelmat
<p>Nuorille voitiin antaa tietoa erilaisista palveluista ja esimerkiksi opiskelusta.</p> <p>Muutama nuori ohjautui uusien palveluiden piiriin</p>	<p>Tietoa palveluista</p> <p>Palveluihin ohjautuminen</p>	Hyvinvointipalveluihin ohjautuminen
<p>Toiminta lisäsi merkittävästi nuorten osallisuutta, vaikuttamismahdollisuuksia ja mahdollisuuksia harrastaa yhdenvertaisesti muiden nuorten kanssa.</p> <p>Mahdollistaa nuoren kasvun tukemisen aktiiviseksi kansalaiseksi.</p>	<p>Vaikuttamismahdollisuudet</p> <p>Aktiivinen kansalaisuus</p>	Vaikuttaminen

2. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy hankkeen kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
<p>Nuorille tehtiin kirjallinen kysely siitä, mitä toiminta on heille antanut.</p> <p>Some-kysely toteutettiin.</p> <p>Palautetta kysyttiin.</p> <p>Eri toimintamuotojen lähtökohtana on ollut nuorten omien toiveiden kartoittaminen ja huomioiminen.</p>	<p>Kirjallinen kysely</p> <p>Some-kysely</p> <p>Palautekysely</p> <p>Nuorten toiveiden kartoittaminen</p>	Mielipidekysely
<p>Palautetta saatiin keskustellen eri osapuolten kanssa.</p> <p>Hankkeen osallisuuden varmistava prosessi on perustunut osallistavaan dialogiseen vuorovaikutukseen.</p>	<p>Palautetta keskustellen</p> <p>Osallistava dialoginen vuorovaikutus</p>	Dialogisuus
<p>Nuoret ovat olleet itse mukana suunnittelemassa toimintaa.</p> <p>Zobi-nuorilta kysyttiin Zobi-toiminnan kokemuksista ja sen eri vaiheista sekä kehittämisehdotuksista toiminnan päätyttyä erillisissä kehittämistyöpajoissa.</p> <p>Päätavoite oli nuorten osallistaminen sekä uudenlaisten nuorisotyöllisten menetelmien suunnittelu ja toteutus yhdessä nuorten kanssa.</p> <p>Nuorisotyön lähtökohta ja erityisyys suhteessa muihin toimialoihin on toiminta yhdessä nuorten kanssa, ei nuorille.</p> <p>Nuoret pääsivät vaikuttamaan toiminnan sisältöön</p> <p>Ottamalla nuoret mukaan vaikuttamaan ja rakentamaan yhteisöään sekä osallistumaan uudenlaisten nuorisotoiminnan muotojen kehittämiseen.</p>	<p>Toiminnan suunnittelu</p> <p>Kehittämistyöpajat nuorille</p> <p>Menetelmien suunnittelu ja toteutus yhdessä nuorten kanssa</p> <p>Toiminta nuorten kanssa, ei nuorille</p> <p>Toiminnan sisältöön vaikuttaminen</p> <p>Nuoret mukaan vaikuttamaan, rakentamaan yhteisöä ja kehittämään nuorisotoimintaa</p>	Yhteissuunnittelu ja -kehittäminen

3. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämisessä?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
<p>Hanke on edistänyt yhteistyötä julkisen ja kolmannen sektorin sekä yksityisen sektorin välillä.</p> <p>Järjestöjen ja oppilaitosten välinen yhteistyö.</p> <p>Nuoria löydettiin järjestöjen, työkeskuksen,</p>	<p>Kolmas sektori yhteistyötahona</p> <p>Yhteistyö</p> <p>Nuorten ohjautuminen</p>	<p>Kolmannen sektorin kumppanuus muiden sektoreiden kanssa</p>

vammaispalvelun yms. Kautta.	yhteistyötahoilta	
Zobi-toiminnassa tarjottiin 14-17-vuotiaille nuorille mahdollisuus tehdä vapaaehtoistyötä ja saada työkokemusta.	Mahdollisuus tehdä vapaaehtoistyötä	Vapaaehtoistyö
Yksi toiminnan pilottikaudella mukana ollut nuori perusti hankkeen alle oman ryhmän, jossa hän toimi ohjaajana.	Oman ryhmän perustaminen	Omaehtoinen toiminta
Vaikuttamisen mahdollisuus on yksi osa osallisuutta.	Vaikuttamisen mahdollisuus	Aktiivinen kansalaisvaikuttaminen
Mahdollistaa nuoren kasvun tukemisen aktiiviseksi kansalaiseksi.	Aktiivinen kansalaisuus	
Ottamalla nuoret mukaan vaikuttamaan ja rakentamaan yhteisöään sekä osallistumaan uudenlaisten nuorisotoiminnan muotojen kehittämiseen.	Nuoret vaikuttajina ja kehittäjinä	
Kansalaistoimijalähtöistä paikallista kehittämistä	Kansalaistoimijalähtöisyys	
Nuorten osallisuuden ja kansalaisena toimimisen taitojen kehittymiselle sekä oman asuinalueen yhteisöllisyyden vahvistamiselle nuorten voimin on siis luotu hyvä kasvualusta.	Kansalaisena toimimisen taidot	

3. Kansalaisvaikuttaminen - ryhmän hankkeet

1. Minkälaista osallisuutta hankeraporteissa kuvataan?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret aktiivisina toimijoina suunnittelemassa ja vaikuttamassa asumiseen, omaan elämäänsä sekä kaupunkiympäristöön.	Vaikuttaminen asumiseen, omaan elämään ja kaupunkiympäristöön	Kansalaisvaikuttaminen
Hankkeen asumiskokeiluissa mukana olleet nuoret saivat hankkeen kautta asunnon itselleen. Hankkeessa nostettiin esille vaikeassakin tilanteessa olevien nuorten kyvykkyyttä ja osaamista uhriuttamisen sijaan. Tämän nuoret myös kokivat innostavaksi, mikä lisäsi erilaisten nuorten halukkuutta olla mukana hankkeen eri toiminnoissa.	Asunnon saaminen Nuorten kyvykkyyden korostaminen Nuorten innostus	Asunto elämän perustarpeena Motivaatio toimia Voimaantuminen
Nuorille hankkeessa mukana oleminen toi verkostoja ja sosiaalisia suhteita sekä erilaisia taitoja.	Verkostoituminen Sosiaalisten suhteiden syntyminen	Yhdessä tekeminen Yhteistyö
Nuoret voivat tehdä opintojaan vastaavia töitä. Hankkeeseen palkattiin 18-25-vuotiaita nuoria erilaisiin tehtäviin kuten palvelumuotoiluun ja viestintään Hankkeessa saatiin työllistettyä 14 taiteilijaa	Työllistyminen Työllistyminen Työllistäminen	Työllistyminen

Palveluita ostettiin kuudelta mikroyritykseltä	Palveluiden ostaminen	
Hankkeessa toteutettiin erilaisia omaehtoisen tekemisen tiloja Kuopion keskustan alueella.	Omaehtoisen tekemiset tilat	Mielekäs omaehtoinen tekeminen
Hankkeen tuotoksiin kuului pop-up-tiloja ja torinalueen aktivoimista taiteen keinoin	Pop-up-tilat Kaupunkiympäristön aktivointi taiteen keinoin	
Pop-up-toiminta tarjosi monenlaisia tapoja osallistua aktiivisesta mukaantulosta matalamman kynnyksen mukaantuloon ja vahingossa tapahtuvaan törmäykseen.	Monenlaiset tavat osallistua Matala kynnyks	
Kaikille avoin viihtyisä tila, jossa on myös omaehtoisen tekemisen ja harrastamisen mahdollisuuksia.	Kaikille avoin tila Omaehtoinen tekeminen Mahdollisuus harrastaa	
Pop-up-tiloista saatiin muodostettua tavoitteiden mukaisesti aidosti huokoisia matalan kynnyksen tiloja, joita eivät leimanneet mitkään tietyt käyttäjäryhmät, vaan käyttäjiä oli vauvasta vaariin.	Kaikille avoimet matalan kynnyksen tilat	
Hankkeessa haluttiin tarjota nuorille helposti lähestyttävä matalan kynnyksen oleskelutila, jossa kaikki osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen.		

2. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy hankkeen kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Kohderyhmältä eli 18-25-vuotiailta nuorilta kerättiin palautetta eri asumiskokeilujen ja tapahtumien yhteydessä. Lisäksi nuoret antoivat erilaisissa kohtaamisissa sattumanvaraista palautetta. Myös sosiaalisen median kautta saatu palaute voidaan lukea hyödylliseksi.	Palautteen kerääminen	Palautteen kerääminen
Pop-up-tiloista onnistuttiin tekemään helposti lähestyttäviä huokoisia tiloja, jotka eivät pakottaneet käyttäjiään mihinkään välittömiin toimiin ja antoivat käyttäjiensä määritellä tilan käytön ehdot.	Mahdollisuus itse määritellä tilan käytön ehdot	Omaehtoisuus Mahdollisuus itsemäärittelyyn
Nuoret olivat keskeisessä roolissa hankkeen eri toiminnoissa.	Nuoret keskeisessä roolissa toiminnoissa	Nuoret aktiivisina toimijoina ja vaikuttajina
Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret aktiivisina toimijoina suunnittelemassa ja vaikuttamassa asumiseen, omaan elämäänsä sekä kaupunkiympäristöön.	Nuoret aktiivisina toimijoina ja vaikuttajina	
Osallistava suunnittelu.	osallistava suunnittelu	
Keskeisimpänä välittömänä tuloksena oli nuorten itsensä äänen tuominen asumisasioiden kehittämiseen.	Nuorten äänen tuominen kehittämistyöhön	

3. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämisessä?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
<p>Aktiivisen viestinnän ja onnistuneiden asumiskokeilujen vuoksi syntyneen laajan medianäkyvyyden kautta yhteiskunnallinen asennemuutos vauhdittui.</p> <p>Nuorten vaikea asumistilanne sai hankkeen kautta näkyvyyttä ja tietoisuus ilmiöstä kasvoi.</p> <p>Yhteiskunnallisten epäkohtien, eriarvoistumisen ja ulkopuolisuuden tunteen, inhimillisten ja taloudellisten vaikutusten nostaminen yhteiskunnalliseen keskusteluun.</p> <p>Hankkeen merkittävämmäksi onnistumiseksi koettiin viestintä ja sen johdosta tiedotusvälineiden kautta tapahtunut vaikuttamistyö.</p> <p>Erityisesti asumiskokeilu 3:sta (nuorten ja vanhusten yhteisasuminen) syntynyt maailmanlaajuinen kiinnostus inspiroi aloittamaan vastaavanlaista asumista muuallakin.</p>	<p>Yhteiskunnallisen asennemuutoksen vauhdittaminen aktiivisen viestinnän keinoin</p> <p>Tietoisuuden kasvattaminen nuorten vaikeasta asumistilanteesta.</p> <p>Epäkohtien nostaminen yhteiskunnalliseen keskusteluun</p> <p>Mediavaikuttaminen</p> <p>Maailmanlaajuinen medianäkyvyys</p>	<p>Aktiivinen mielipidevaikuttaminen yhteiskunnallisiin epäkohtiin</p>
<p>Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret aktiivisina toimijoina suunnittelemassa ja vaikuttamassa asumiseen, omaan elämäänsä sekä kaupunkiympäristöön.</p> <p>Keskeisimpänä välittömänä tuloksena oli nuorten itsensä äänen tuominen asumisasioiden kehittämiseen.</p> <p>Pop-up-tilakokeilut ovat synnyttäneet myös yhteisöllistä kansalaisliikehdintää, joka pyrkii vastaavan tilan perustamiseen ja toiminnan vakiinnuttamiseen.</p> <p>Hankkeen tuloksena syntyi myös heterogeeninen kaupunkiaktiivien ja luovien alojen toimijoiden verkosto.</p>	<p>Nuoret aktiivisina toimijoina ja vaikuttajina</p> <p>Nuorten ääni asumisasioiden kehittämiseen</p> <p>Yhteisöllistä kansalaisliikehdintää</p> <p>Aktiivien verkoston syntyminen</p>	<p>Nuorten yhteisöllinen kansalaisvaikuttaminen</p>
<p>Kolmannen sektorin ja kaupungin toimijoiden välinen yhteistyö erityisesti asumisasioiden kehittämisessä ja lisäsi molempien sektoreiden ymmärrystä toistensa toimintatavoista.</p>	<p>Kolmannen ja julkisen sektorin välinen yhteistyö</p>	<p>Kolmas sektori kumppanina</p>
<p>Pop-up-tiloista onnistuttiin tekemään helposti lähestyttäviä huokoisia tiloja, jotka eivät pakottaneet käyttäjiään mihinkään välittömiin toimiin ja antoivat käyttäjiensä määritellä tilan käytön ehdot.</p> <p>Kaikille avoin, viihtyisä tila, jossa on myös omaehtoisen tekemisen ja harrastamisen mahdollisuuksia.</p>	<p>Mahdollisuus itse määritellä tilan käytön ehdot</p> <p>Mahdollisuus omaehtoiseen toimintaan</p>	<p>Omaehtoinen toiminta</p>
<p>Hankkeen ympärille kokoontui myös yhdistystoimijoiden verkosto, jonka keskuudessa jaettiin</p>	<p>Yhdistystoimijoiden verkoston kokoontuminen</p>	<p>Aktiivinen yhdistystoiminta</p>

samoja tavoitteita avoimesta kaupunkilaisten tilasta.		
---	--	--

4. Terveyden edistäminen - ryhmän hankkeet

1. Minkälaista osallisuutta hankeraporteissa kuvataan?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Tavoitteena oli että etäkuntoutusintervention avulla voitaisiin lisätä kohderyhmän työhönpaluun mahdollisuuksia. Suurin osa etäkuntoutukseen osallistuneista koki työkykynsä parantuneen jakson aikana.	Työhönpaluun mahdollisuuksien lisääminen Työkyvyn parantuminen	Työllistyminen
Tavoitteena oli että etäkuntoutusintervention avulla voitaisiin lisätä kohderyhmän sosiaalisen osallistumisen mahdollisuuksia. Reipas Aamu Perheille tarjosi säännöllisen kohtaamispaikan perheille ja uusia sosiaalisia suhteita, verkostoa ja yhteisöllisyyden tunnetta. Omaehtoinen liikunta ja aikuisen ja lapsen yhdessä liikkuminen nousivat tapaamisissa keskiöön.	Sosiaalisen osallistumisen mahdollisuuksien lisääminen Perheiden kohtaamispaikka uusia sosiaalisia suhteita, verkostoa ja yhteisöllisyyttä Aikuisen ja lapsen omaehtoinen liikunta yhdessä	Sosiaalinen osallistuminen Yhteisöllisyys Perheen yhdessä tekeminen
Osana hankkeen tavoitetta oli omaehtoiseen liikuntaan aktivoiminen omassa lähiympäristössä ja näin liikkeelle lähdön kynnyksen madaltaminen. Suurin osa etäkuntoutukseen osallistuneista koki fyysiseen toimintakykyyn liittyvän elämänlaadun parantuneen jakson aikana. Hankkeella oli selkeä vaikutus osallistujan terveyteen ja hyvinvointiin.	Omaehtoiseen liikuntaan aktivoiminen Liikkeelle lähtemisen helpottaminen Fyysisen toimintakyvyn parantuminen Elämänlaadun parantuminen Vaikutus terveyteen ja hyvinvointiin	Hyvinvointi Fyysinen toimintakyky Elämänlaatu Terveys

2. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy hankkeen kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Panostettiin mahdollisimman selkeään verkkopalvelun käyttöliittymään sekä monipuolisesti muunneltaviin ja etäyhteyden välityksellä muokattaviin kuntoutuspeleihin. Etäkuntoutuksen soveltuvuutta kohderyhmälle arvioitiin käytettävyydestutkimuksen avulla.	Selkeä käyttöliittymä Muunneltavat ja etäyhteyden välityksellä muokattavat kuntoutuspelit Käytettävyydestutkimus	Käytettävyys Yksilöllisyys Saavutettavuus

Kuntoutus koostui henkilökohtaisesti suunnitellusta harjoitusohjelmasta.	Henkilökohtainen harjoitusohjelma	
Tavoitteena oli lisätä kuntoutuksen saavutettavuutta asuinpaikasta riippumatta ja siten edistää tasavertaisuuden periaatetta.	Kuntoutuksen tasavertainen saavutettavuus	
Kuntoutuspelit ohjelmoitiin kuntoutujan tavoitteiden mukaisiksi.	Ohjelmointi kuntoutujan tavoitteiden mukaisiksi	
Viidestä kohderyhmän edustajasta kootun asiantuntijapaneelin tapaamisissa kerättiin ideoita etäkuntoutuspalvelun ja pelien sisällöstä. Ideoita hyödynnettiin suunnittelussa ja toteutuksessa.	Kohderyhmän edustajista koottu asiantuntijapaneeli Asiantuntijapaneelin ideoiden hyödyntäminen suunnittelussa ja toteutuksessa	Näkemyksen huomioiminen suunnittelussa
Toiminnan toteutusta ja kehittämistä aamuissa ohjasivat lähinnä palautteet, toiveet ja keskustelut.	Toiminnan kehittäminen palautteiden, toiveiden ja keskusteluiden pohjalta	
Mukana oli aina muutama osallistuja, joka liikunnan lisäksi oli valmis keskustelemaan kokemuksistaan ja liikunnan merkityksestä.	Keskustelu kokemuksista	Näkemyksen kuuleminen

3. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Neuron jatkaa VEKU-hankkeessa kehitetyn etäkuntoutuksen toteuttamista tarjoamalla etäkuntoutuspalveluita sekä yksityishenkilöille että julkisille maksajatahoille kuten kunnille ja sairaanhoitopiireille.	Etäkuntoutuspalveluiden tarjoaminen yksityishenkilöille ja julkisille maksajatahoille	Kolmannen sektorin palveluntuotanto
Julkinen palveluhankintojen kilpailutusprosessi ja sen onnistumisen kannalta tärkeät asiat tulivat tutuiksi.	Palveluhankintojen kilpailutusprosessi tuli tutuksi	
Reipas Aamu Perheille tarjosi säännöllisen kohtaamispaikan perheille ja uusia sosiaalisia suhteita, verkostoa ja yhteisöllisyyden tunnetta.	Perheiden kohtaamispaikka uusia sosiaalisia suhteita, verkostoa ja yhteisöllisyyttä	Hanketoiminta kansalaisten kohtaamisen edistäjänä

5. Palveluohjaus ja valmennus - ryhmän hankkeet

1. Minkälaista osallisuutta hankeraporteissa kuvataan?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Valmennuksessa nuorten hyvinvointi ja toimintakyky sekä sosiaaliset taidot vahvistuivat, nuoret oppivat työelämä- ja opiskelutaitoja, itsetuntemus ja -luottamus kasvoivat sekä arjenhallintataidot paranivat.	Hyvinvoinnin ja toimintakyvyn vahvistuminen Itsetuntemuksen ja -luottamuksen kasvu Arjenhallintataitojen paraneminen	Hyvinvointi Toimintakyky Itsetuntemus- ja luottamus Elämänhallinta Terveys Rohkeus Oma koti Itsenäinen elämä Harrastukset
Nuorten elämänhallintaa vahvistettiin, heidän terveydellisiin ja elämänhallinnallisiin ongelmiin päästiin puuttumaan nopeasti.	Elämänhallinnan vahvistaminen Terveydellisiin ongelmiin puuttuminen	
Nuorten terveys ja hyvinvointi koheni.	Terveyden ja hyvinvoinnin koheneminen	
Useimmat nuoret kokivat, että rohkeus lisääntyi valmennuksen aikana.	rohkeuden lisääntyminen	
Osa löysi uuden kodin ja pääsi aloittamaan itsenäisen elämän.	Uuden kodin löytäminen Itsenäisen elämän aloittaminen	
Kysyttäessä myönteisiä asioita joita valmennusjakso on tuonut osallistujan elämään, vastauksina olivat ensisijaisesti uudet ystävät, arjenhallinta ja itsetuntemus.	Arjenhallinta Itsetuntemus	
He tutustuivat myös harrastemahdollisuuksiin ja löysivät itselleen uusia harrastuksia.	Uusien harrastuksien löytäminen	
Intensiivinen palveluohjaus tuotti useiden asiakkaiden kohdalla parempaa elämänhallintaa ja kykyä käyttää palvelujärjestelmää oikein.	Palveluohjauksella parempaa elämänhallintaa	
Hanketyöntekijät tukivat rinnalla kulkien asiakasta elämän ja arjen rutiinien hallinnassa, talouden tasapainottamisessa ja kaikissa niissä arjen asioissa, joissa asiakas tukea ja apua toivoi.	Tukeminen elämän- ja arjenhallinnassa ja talouden tasapainottamisessa	
Hankkeen jalkautuva palveluohjausmalli on tukenut kumuloituneista ongelmista kärsivien päihdeongelmaisten asiakkaiden elämänhallintaa ja arjessa selviytymistä.	Elämänhallinnan ja arjessa selviytymisen tukeminen	
Valmennuksessa nuorten hyvinvointi ja toimintakyky sekä sosiaaliset taidot vahvistuivat, nuoret oppivat työelämä- ja opiskelutaitoja, itsetuntemus ja -luottamus kasvoivat sekä arjenhallintataidot paranivat.	Sosiaalisten taitojen vahvistuminen	Sosiaaliset taidot Ystävät Vertaistuki Yhteisö
Kysyttäessä myönteisiä asioita joita valmennusjakso on	Uudet ystävät	

<p>tuonut osallistujan elämään, vastauksina olivat ensisijaisesti uudet ystävät, arjenhallinta ja itsetuntemus.</p> <p>Nuoret kokivat vertaistuen ja turvallisen ryhmän kokemuksen itselleen tärkeäksi ja voimaantavaksi tekijäksi.</p> <p>Ryhmävalmennuksessa nuori sai vertaistukea, oppi toimimaan ryhmässä sekä työsti elämänhallinnallisia kysymyksiä yhdessä muiden kanssa.</p>	<p>Vertaistuki ja turvallinen ryhmä voimaannutti</p> <p>Vertaistuki Ryhmässä toimimisen oppiminen Elämänhallinnallisten kysymysten työstäminen yhdessä</p>	
<p>Monelle nuorelle löydettiin hoitokontakti tai muu tuki.</p> <p>Hankkeen aikana yli 40 nuorelle tehtiin hoitoon- tai palveluunohjauksia.</p> <p>Osa ohjautui opiskelemaan, työelämään tai kuntoutui työskentelemään työpajalla.</p> <p>Asiakkaat, joiden pääasiallinen palvelu oli sosiaali- tai terveyspalvelut pääsivät kyseisten tahojen asiakkaiksi.</p> <p>Intensiivinen palveluohjaus tuotti useiden asiakkaiden kohdalla parempaa elämänhallintaa ja kykyä käyttää palvelujärjestelmää oikein.</p>	<p>Hoitokontaktin tai muun tuen löytäminen</p> <p>Hoitoon- tai palveluunohjaus</p> <p>Kuntoutuminen työskentelemään työpajalla</p> <p>Pääsy sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaiksi</p> <p>palveluohjaus auttoi käyttämään palvelujärjestelmää oikein</p>	<p>Palveluiden piiriin pääseminen ja niiden järkevä hyödyntäminen</p>
<p>Valmennuksessa nuorten hyvinvointi ja toimintakyky sekä sosiaaliset taidot vahvistuivat, nuoret oppivat työelämä- ja opiskelutaitoja, itsetuntemus ja -luottamus kasvoivat sekä arjenhallintataidot paranivat.</p> <p>Jotkut pääsivät valmennuksen jälkeen opiskelemaan tai työelämään.</p> <p>Osa ohjautui opiskelemaan, työelämään, tai kuntoutui työskentelemään työpajalla.</p>	<p>Työelämä- ja opiskelutaitojen oppiminen</p> <p>Opiskelemaan tai työelämään pääseminen</p> <p>Opiskelemaan tai työelämään ohjautuminen</p>	<p>Työelämään tai opiskelemaan pääseminen</p>

2. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy hankkeen kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
<p>Valmennusjaksot räätälöitiin nuorten tarpeista lähteviksi kokonaisuuksiksi.</p> <p>Toiminnan päätavoitteet lähtivät yksilöstä, nuoren omista tarpeista.</p> <p>Hanketyöntekijät tukivat rinnalla kulkien asiakasta elämän- ja arjen rutiinien hallinnassa, talouden tasapainottamisessa ja kaikissa niissä arjen asioissa, joissa asiakas tukea ja apua toivoi.</p>	<p>Nuorten tarpeista lähtevät valmennus</p> <p>Yksilöllisistä tarpeista lähteminen</p> <p>Asiakkaiden tukeminen arjessa heidän tarpeidensa mukaisesti</p> <p>Yhden luukun periaate</p>	<p>Tarpeenmukainen tuki</p> <p>Yksilöllinen palveluohjaus</p>

<p>Nuoria kyettiin auttamaan yhden luukun periaatteella.</p> <p>Nuoren ei tarvinnut osata, tietää ja toimia palveluiden viidakossa, vaan häntä autettiin ja kannustettiin oppimaan eri palvelumuodoista</p> <p>Luottamusta lisäsi myös Saraste-hankkeen palveluohjaajien mahdollisuus reagoida nopeastikin asiakkaiden viesteihin ja avunpyyntöihin asiakkaan kamppaillessa hänelle kiperässä tilanteessa.</p>	<p>Nuoren auttaminen ja kannustaminen palveluviidakossa</p> <p>Nopea reagointi asiakkaan avunpyyntöihin</p>	
<p>Nuoret arvioivat toimintaa erilaisilla toiminnallisilla menetelmillä, kirjallisilla palautteilla, keskustelujen yhteydessä sekä loppuarvioinnilla.</p> <p>Kohderyhmältä kerättiin kirjallista sekä suullista palautetta hankkeen aikana.</p> <p>Kohderyhmän toiveita pyrittiin kuulemaan niin toiminnan suunnittelussa kuin toteutuksessa</p> <p>Asiakkaiden kokemuksia Saraste-hankkeen jalkautuvasta palveluohjauksesta kyseltiin teemahaastattelulla.</p> <p>Nuorten arviot on otettu toiminnassa huomioon ja he ovat olleet keskiössä toimintaa suunniteltaessa.</p>	<p>Toiminnalliset arviointimenetelmät Kirjallinen palaute Keskustelut</p> <p>Palautteen kerääminen</p> <p>Toiveiden kuuleminen</p> <p>Teemahaastattelut asiakkaille</p> <p>Nuoret keskiössä toimintaa suunniteltaessa</p>	<p>Toiminnan muokkaaminen asiakkaiden näkemysten perusteella</p>

3. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
<p>Toimintojen jatkuvuuden turvaamiseksi tuotanto- ja myyntikelposten palvelujen ja palvelukokonaisuuksien rakentamisen täytyisi olla yksi keskeinen ohjenuora sisäöllisen kehittämisen ohessa.</p>	<p>Tuotanto- ja myyntikelposten palvelukokonaisuuksien rakentaminen</p>	<p>Toiminnan tuotteistaminen</p>
<p>Hanketyöntekijät tukivat rinnalla kulkien asiakasta elämän- ja arjen rutiinien hallinnassa, talouden tasapainottamisessa ja kaikissa niissä arjen asioissa, joissa asiakas tukea ja apua toivoi.</p> <p>Nuoria kyettiin auttamaan yhden luukun periaatteella.</p> <p>Nuoren ei tarvinnut osata, tietää ja toimia palveluiden viidakossa, vaan häntä autettiin ja kannustettiin oppimaan eri palvelumuodoista.</p> <p>Luottamusta lisäsi myös Saraste-hankkeen palveluohjaajien mahdollisuus reagoida nopeastikin asiakkaiden viesteihin ja avunpyyntöihin asiakkaan kamppaillessa hänelle kiperässä tilanteessa.</p>	<p>Asiakkaiden tukeminen arjessa heidän tarpeidensa mukaisesti</p> <p>Yhden luukun periaate</p> <p>Nuoren auttaminen ja kannustaminen palveluviidakossa</p> <p>Nopea reagointi asiakkaan avunpyyntöihin</p>	<p>Tarpeenmukainen tuki</p> <p>Yksilöllinen palveluohjaus</p> <p>Haasteellisessa elämäntilanteessa olevien asiakkaiden kansalaisuuden ja yhteiskunnallisen osallisuuden tukeminen yhden luukun palveluohjauksen avulla</p>

6. Työllistyminen - ryhmän hankkeet

1. Minkälaista osallisuutta hankeraporteissa kuvataan?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokat
<p>Hankkeen aikana kohderyhmää kannustettiin ja ohjattiin kohti elämänhallintaa.</p> <p>Saatiin luotua päivärytmiä sekä uskoa tulevaisuuteen.</p> <p>Henkilökohtaisella palveluohjauksella saatiin aikaan nuoren aktivoitumista itsensä kehittämiseen.</p> <p>Hankkeen toiminnan perusajatuksena oli löytää ratkaisukeskeisesti väyliä keskittymällä ihmisen sisäisen motivaation ja voimaantumisen tekijöihin.</p> <p>Luonnossa liikkuminen, puutarhanhoito sekä viher- ja kulttuuriympäristöjen rakentaminen ja kunnostaminen että niihin kytkeytyvä työtoiminta lisäävät kustannustehokkaasti kohderyhmän hyvinvointia ja arjessa jaksamista.</p> <p>Hankkeen lähtökohtana oli parantaa työelämän ulkopuolella ja heikossa työmarkkina-asetmassa olevien työ- ja toimintakykyä, sosiaalisia tukiverkostoja ja elämänlaatua</p> <p>Luontoympäristössä tapahtuva pehmeä lumoutuminen auttaa jäsentämään vaikeita elämänsymptomeja.</p> <p>Ryhmien erilaiset luontotyöt ja -kohteet, koulutukset, vierailut ja onnistumiset ovat parantaneet kohderyhmän toimintakykyä</p> <p>Työllistymisen seurauksena arjen laatu parani, mikä loi positiivista ilmapiiriä ja uskoa tulevaisuuteen.</p>	<p>Ohjaus kohti elämänhallintaa</p> <p>Päivärytmin luominen Tulevaisuususkon luominen</p> <p>Aktivoituminen itsensä kehittämiseen</p> <p>Sisäiseen motivaation keskittyminen Voimaantumiseen keskittyminen</p> <p>Hyvinvoinnin lisääntyminen Arjessa jaksaminen</p> <p>Työ- ja toimintakyvyn parantaminen Sosiaalisten tukiverkostojen parantaminen Elämänlaadun parantaminen</p> <p>Vaikeiden elämänsymptomien jäsentäminen</p> <p>Toimintakyvyn parantuminen</p> <p>Työllistyminen Arjen laadun paraneminen Usko tulevaisuuteen</p>	<p>Elämänhallinta Hyvinvointi Hyvä toimintakyky Usko tulevaisuuteen Voimaantuminen</p>
<p>Luonnossa ja ryhmissä toimiminen on tukenut sosiaalista vuorovaikutusta, aktiivista otetta omaan elämään ja laajentanut omaa yhteistyöverkostoa.</p>	<p>Sosiaalinen vuorovaikutus Aktiivinen ote omaan elämään Oman yhteistyöverkoston laajentuminen</p>	<p>Sosiaalinen verkosto</p>
<p>Suurin osa kurssin päättäneistä halusi ja jatkoi kurssin jälkeen työkokeilussa Mikemetin kokoonpano-, puu- tai metallialan töissä.</p> <p>Noin viidennes kurssilaisista hakeutui ja pääsi</p>	<p>Työkokeilussa jatkaminen</p> <p>Opiskelemaan pääseminen</p>	<p>Työllistyminen ja kouluttautuminen</p>

opiskelemaan ammatilliseen perustutkintoon tai ammattikorkeakouluun.		
Tavoitteena oli saada kohdehenkilöitä takaisin koulutukseen tai työelämään avoimille työmarkkinoille.	Koulutukseen palaaminen Työllistyminen avoimille työmarkkinoille	
Suurimmalla osalla hankkeeseen osallistuneista heidän työmarkkina-asemansa parani.	Työmarkkina-aseman paraneminen.	
Luontolähtöisillä toiminta- ja palvelumalleilla oli tavoitteena parantaa työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakykyä.	Työ- ja toimintakyvyn parantaminen	
Hanketarve nousi havaitusta tarpeesta luoda luontoavusteisten menetelmien kautta monipuolista ja mielekäästä kuntouttavaa työtoimintaa sekä jatkopolkuja toimintakykyä edistävä, parempaa työkykyä ja palkkatyötä kohti.	Kuntouttava työtoiminta Kohti palkkatyötä	
Toiminnan tärkein lähtökohta oli pitkäaikaistyöttömien työllistäminen.	Työllistäminen	
Valmisteltiin luontoavusteisen toiminnan opinnollistamista eli ammatillisten osatutkintojen suorittamista näyttöjen avulla.	Osatutkintojen suorittaminen näytöillä	
Luontopaja on sosiaaliseen työllistämiseen liittyvä Porin kaupungin työllisyysohjelman (2015-2025) mukainen innovatiivinen kokeilu.	Sosiaalinen työllistäminen	
Ohjautumista erityisesti nuorille suunnattuihin työllistymistä edistäviin palveluihin.	Ohjautuminen työllistymistä edistäviin palveluihin	Pääsy (työllistymistä edistäviin) palveluihin
Luontolähtöisen työvalmennustoiminnan avulla kyettiin aktivoimaan vaikeasti työllistyviä kohderyhmiä työllisyyspalvelujen piiriin.	Aktivoiminen työllisyyspalvelujen piiriin	
Vahvistettiin kurssille osallistuneiden yhteiskunnallista osallisuutta, joka pitkällä aikavälillä ehkäisee syrjäytymistä, vahvistaa heidän työelämävalmiuksia.	Yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistaminen Syrjäytymisen ehkäiseminen Työelämävalmiuksien vahvistaminen	Osallistuminen yhteiskunnassa (työn kautta)
Aktiivinen yhteiskuntaan osallistuminen lisääntyi.	Aktiivinen osallistuminen yhteiskuntaan	

2. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy hankkeen kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Osallisten tasavertainen kohtelu heijastui kaikessa hankkeen toiminnassa.	Tasavertainen kohtelu	Tasavertainen kohtelu

Kurssille osallistuneilta saadut henkilökohtaiset palautteet. Kohderyhmältä kerättiin kirjallista palautetta. Henkilökohtaisten ohjauskeskusteluiden aikana saatiin suoraa palautetta siitä, miten osallistujat kokivat kurssin. Suullisia palautteita kyllä saatiin, mutta kirjallisten palautteiden saaminen oli vaikeaa	Henkilökohtainen palaute Kirjallinen palaute Henkilökohtaiset ohjauskeskustelut Suora palaute Palautteen saaminen osin haasteellista	Palautteen kerääminen
Osallistujia haluttiin ottaa mukaan asiantuntijoina palveluiden ja työtehtävien kehittämisiin. Järkevää oli myös ottaa osallistujia mukaan suunnitteluun ja kehittämiseen. Motivaatiota on nostanut myös se, kun kohderyhmät ovat voineet ottaa osaa toimintakäytänteiden kehittämiseen.	Osallistujat asiantuntijoina kehittämisessä Mukana suunnittelussa ja kehittämisessä Osallistuminen toimintakäytänteiden kehittämiseen	Asiakkaat toiminnan kehittäjinä

3. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokat
Mikemet toimii kuntoutuspalveluiden tuottajana. Mikemetin yhtenä liiketoiminta-ajatuksena on ollut kuntoutus ja valmennustoiminta. Oli tarkoitus edistää työllistymistä tukevien Green Care-menetelmien käyttöönottamista kunnallisessa työllistämässä sekä työllistämisen- ja kuntoutuspalveluja tuottavissa järjestöissä että yrityksissä.	Kuntoutuspalveluiden tuottaminen Kuntoutus ja valmennustoiminta liiketoiminta-ajatuksena Työllistymis- ja kuntoutuspalveluiden tuottaminen	Palveluntuotanto Liiketoiminta

7. Sosiaalinen kuntoutus ja työtoiminta - ryhmän hankkeet

1. Minkälaista osallisuutta hankeraporteissa kuvataan?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Hankkeella on havaittu olevan valtavan suuri vaikutus yksilön hyvinvointiin esimerkiksi päihteidenkäytön vähenemisen myötä. Toiminnan on todettu olevan mielenterveyttä edistävää ja päihteettömyyteen kannustavaa.	Päihteidenkäytön väheneminen lisännyt hyvinvointia Mielenterveyttä edistävää ja päihteettömyyteen kannustavaa toimintaa	Hyvinvointi

Pajalaan on alkanut muodostua oma yhteisönsä, johon halutaan tulla viettämään aikaa	Oman yhteisön muodostuminen	Yhteisö
Pajalan toiminta on lisännyt osallisuutta ja kuuluvaisuuden tunnetta yhteisöön.	Yhteisöön kuuluvuuden tunne	
Suunnitelmallinen ja asiakkaan omakseen kokema palvelusuunnitelma ehkäisee turhia epäonnistumisia ja katkoksia kuntoutumisessa sekä työllistymisessä.	Asiakkaan omakseen kokema palvelusuunnitelma	Palvelusuunnitelma
Hankkeen kautta ei olla vielä päästy etenemään avoimille työmarkkinoille.	Ei vielä edetty avoimille työmarkkinoille	Avoimet työmarkkinat Osallisuus työllistymistä edistävässä palvelussa
Asiakkaat eivät useinkaan eri työllistämistoimenpiteisiin tai työvalmennuksen palveluihin, esim. kuntouttavaan työtoimintaan tai sosiaalihuoltolain mukaiseen työtoimintaan tullessaan hahmota itseään työttömiksi työnhakijoiksi tai työelämän ulkopuolella oleviksi. He kokevat tulevansa yksinkertaisesti töihin. Tätä ajatusta on myös työvalmennus- ja työpajamaailmassa perinteisesti tuettu ja koettu sen lisäävän osallisuutta ja tasa-arvoa sekä motivaatiota.	Työllistämistoimenpiteisiin tullessaan asiakkaat kokevat tulevansa töihin. Tuetaan tätä ajatusta, koska se lisää osallisuutta ja motivaatiota.	

2. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy hankkeen kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Kynnyksetön toiminta tarkoittaa Pajalassa sitä, ettei työtoimintaan osallistuvalla edellytetä aiempaa kokemusta tai osaamista pajojen toiminnasta eikä toimintaan osallistuminen ole aina etukäteen suunniteltua ja vaadi tavoitteiden saavuttamista.	Kynnyksetön toiminta ei edellytä aikaisempaa kokemusta, osaamista tai tavoitteiden saavuttamista	Kynnyksettömyys Omaehtoinen toiminta
Osallistua voi monin eri tavoin, esimerkiksi omatoimisesti toteuttaa omia askareitaan turvallisissa olosuhteissa.	Osallistua voi monin eri tavoin ja omatoimisesti	
Erityisasiantuntijat ovat asiakkaiden ja työvalmennusyksiköiden työntekijöiden käytettävissä ja tukena joustavasti, asiakkaan tarpeen mukaisesti työvalmennusprosessin eri vaiheissa.	Asiantuntijat asiakkaan käytettävissä tarpeen mukaan	Asiakaslähtöisyys: asiakkaan tarpeet ja vointi toiminnan lähtökohtana
Asiakkailta ei voi olettaa kykyä tuottavan työn toteuttamiseen, vaan toiminnassa tulee olla erilaisia muotoja riippuen siitä, mikä asiakkaan vointi kulloinkin on.	Toiminnan lähtökohtana asiakkaan kulloinkin vointi	
Kyselyssä kartoitettiin asukkaiden toiveet tulevalle toiminnalle, joka huomioitiin tilasuunnittelussa ja laitehankinnoissa.	Asiakaskysely Asiakkaiden toiveiden huomioiminen toiminnassa	Asiakkaiden näkemysten huomioiminen
Perustettiin kehittäjäasiakasryhmät KARI ja KAKE, jotka jatkavat asiakkaiden osallisuuden vahvistamista ja sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistä työvalmennusympäristöissä.	Kehittäjäasiakasryhmät vahvistavat osallisuutta	Asiakkaat kehittäjinä

<p>Asiakkaat osallistuivat hankkeen alusta asti kehittämistyöryhmiin</p> <p>Hanke toteutui työtoimintahallin rakentamisen ympärille, jossa työtoimintapajojen suunnittelussa ja toteutuksessa oli kohderyhmä olennaisesti mukana.</p> <p>KARI-ryhmä järjesti yhdessä Katulähetysten kehittäjäasiakkaiden kanssa kehittäjäasiakaspäivän 14.1.2016. Kehittäjäasiakaspäivän tavoitteena oli rohkaista valmentautujia osallisuuteen ja mukaan työvalmennuspalveluiden kehittämiseen.</p> <p>KARI-ryhmäläiset ovat mm. suunnitelleet ja toteuttaneet valmentautujille suunnatun asiakastyytyväisyys- ja palautekyselyn.</p> <p>KARI-ryhmä on käynnistänyt valmentautujille avoimen, kerran viikossa toteutuvan luovan toiminnan ryhmän, johon kaikki työvalmennuksen asiakkaat voivat halutessaan osallistua.</p>	<p>Asiakkaat osallistuivat kehittämistyöryhmiin</p> <p>Kohderyhmän osallistuminen työtoimintapajojen suunnitteluun ja toteutukseen</p> <p>Kehittäjäasiakkaat rohkaisevat asiakkaita mukaan palveluiden kehittämiseen.</p> <p>Kehittäjäasiakkaat suunnitelleet asiakaskyselyn.</p> <p>Kehittäjäasiakkaat käynnistäneet luovan toiminnan ryhmän.</p>	
<p>Kunnolla Töihin-hankkeen aikana työvalmennusyksiköiden asiakkaat ja työntekijät yhdessä, koulutusohjelman tukemana selvittivät, mitä sosiaalinen kuntoutus työvalmennusympäristöissä on ja miten sitä voidaan kehittää ja vahvistaa.</p> <p>Vahvistetaan aidosti asiakas yhteistyökumppanina-lähtöistä työskentelytapaa</p>	<p>Asiakkaat ja työntekijät yhdessä selvittivät, mitä sosiaalinen kuntoutus on.</p> <p>Asiakas yhteistyökumppanina</p>	Asiakas kumppanina

3. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Kuopion kaupunki kilpailutti erityisryhmien palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen ja näissä mukana oli optiomahdollisuus työtoiminnan toteuttamiseen kuntoutujille sosiaalisena kuntoutuksena. Työterapinen yhdistys osallistui tähän.	Palveluasumisen ja työtoiminnan kilpailutukseen osallistuminen	Palveluntuotanto
Kynnyksetön työtoiminta on mahdollistanut sellaisten henkilöiden osallistumista, joille asetetut tavoitteet ovat avoimia työmarkkinoita vaatimattomampia.	Kynnyksetön työtoiminta osallistumisen mahdollistajana.	Yhteiskunnallisen osallisuuden ja osallistumisen mahdollistaminen ilman kynnystä Kansalaisuuden vahvistaminen Asiakkaiden (kansalais)osallistumisen ja yhteisöllisyyden

		mahdollistaminen työmarkkinoiden ulkopuolella.
Kunnolla Töihin-hankkeen aikana työvalmennusyksiköiden asiakkaat ja työntekijät yhdessä, koulutusohjelman tukemana selvittivät, mitä sosiaalinen kuntoutus työvalmennusympäristöissä on ja miten sitä voidaan kehittää ja vahvistaa.	Asiakkaat ja työntekijät yhdessä selvittivät, mitä sosiaalinen kuntoutus on.	Asiakkaan näkeminen tasavertaisena osallistujana
Vahvistetaan aidosti asiakas yhteistyökumppanina-lähtöistä työskentelytapaa	Asiakas yhteistyökumppanina	

8. Yhteisö- ja aluetyö - ryhmän hankkeet

1. Minkälaista osallisuutta hankeraporteissa kuvataan?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Lähiön asukkaat tapaavat toisiaan ja vierauden tunne erilaisten ihmisten välillä vähenee. Toimintatapamme on vähentänyt yksinäisyyden ja sosiaalisen eristäytymisen ongelmia alueen asukkaiden keskuudessa. Kylätupa toimii myymälöineen kuntalaisten olohuoneena ja yhteisöllisen työn keskuspaikkana.	Muiden ihmisten tapaaminen Vierauden tunteen väheneminen Yksinäisyyden väheneminen Kylätupa kuntalaisten olohuoneena Yhteisöllinen työ	Yhteisöllisyys
Asiakkaiden elämäntilanteiden selkiytymiset ja kohentumiset.	Elämäntilanteen kohentuminen	Elämänhallinta
Kolme mukana olleista työllistyi palkkatuen avulla, yksi työllistyi osa-aikaisesti avoimille työmarkkinoille, neljä oli mukana kuntouttavassa työtoiminnassa, yksi lähti opiskelemaan.	Työllistyminen Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen Opiskelemaan lähteminen	Työllistyminen ja kouluttautuminen
18 pitkäaikaisasiakkaamme sijoittuminen edelleenohjauksen kautta tarvitsemiinsa palveluihin. Avustamme monimutkaisen palvelujärjestelmän hyödyntämisessä. Ihmisen syrjäytymisen ja osattomuuden aste on ollut selkeästi suhteessa yksilölliseen kykyyn omaksua palveluista ja palveluissa tarjottu tietoa. Useimmat heistä tiesivät jonkin verran oikeuksistaan ja olivat tältä osin edelleen osallisia yhteiskunnasta, mutta oikeuksien konkreettinen toteutuminen estyi (palvelujen pirstoutuneisuus ja vastuun jakautuminen moniin eri toimipisteisiin...)	Sijoittuminen palveluihin Palvelujärjestelmän hyödyntäminen Kyky omaksua tietoa palveluista Tieto omista oikeuksista Osallisuus yhteiskunnassa Oikeudet eivät toteudu	Palveluiden piiriin pääseminen tai niiden ulkopuolelle jääminen
Sosiaalityö edistää ja tukee lähiyhteisöä omapohjaiseen	Lähiyhteisön omapohjainen	Omaehtoinen

toimintaan, joka mahdollistaa erilaisten ihmisten osallistumiskanavat, vaikuttamismahdollisuudet ja yhteisölliset voimavarat yksilön toimintakyvyn edistämiseksi.	toiminta Erilaiset osallistumiskanavat Vaikuttamismahdollisuudet Yhteisölliset voimavarat	osallistuminen ja vaikuttaminen kansalaisyhteiskunnassa
Lähes kaikki osallistuivat jollakin tavoin vapaaehtoistoimintaan.	Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen	

2. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy hankkeen kohderyhmän osallisuus hankkeen toiminnassa?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Kaikki asiakkaamme kohdattiin ja heitä kohdeltiin kunnioittavalla ja asianmukaisella tavalla.	Kunnioittava ja asianmukainen kohtaaminen	Kunnioittava kohtaaminen
Toimintaamme on koko ajan muokattu resurssiemme ja tilojemme sallimalla tavalla asiakkailta tulleiden ideoiden ja heidän esille tuomiensa tarpeiden mukaisesti. Hankkeen aikana saatiin aidosti esiin sellaisia keskeisiä ilmiöitä, jotka ympäröivä yhteisö ja asiakkaat liittävät sosiaalityöhön tai kokevat siinä. Asiakaslähtöisen tuki- ja ohjaustoiminnan tarve tulee jatkossa kasvamaan.	Toiminnan muokkaaminen asiakkaiden ideoiden ja tarpeiden pohjalta Ympäröivän yhteisön ja asiakkaiden näkemys sosiaalityöstä esille Asiakaslähtöinen tuki ja ohjaus	Asiakkaiden näkemys suuntaa toimintaa
Haastamalla niin asiakasta kuin eri ammattilaisia miettimään, millaisen yhteistyön kautta voidaan päästä kohti asiakkaan omia tavoitteita. Sosiaalityön paikka yksilötasolla on asiakkaan vieressä tai rinnalla. Asioiden yhteinen tutkiminen	Asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistyö Sosiaalityö asiakkaan rinnalla Yhteinen tutkiminen	Kumppanuus
Jatkuvaa palautekeskustelua ja arviointia. Palautekanava on haluttu pitää jatkuvasti auki ja ihmiset ovatkin rohkeasti tuoneet eriävät mielipiteet esiin. Nimettömästi kootut asiakaspalautteet ja keskustelujen kautta saatu asiakaspalaute.	Jatkuva palaute Arviointi Jatkuva palaute Kriittisten mielipiteiden esille tuominen Asiakaspalautteen kerääminen	Kriittinen arviointi
Kohderyhmän aktiivinen ja omaehtoinen osallistuminen hankkeeseen on ollut suoraa palautetta. Mukaan lähteneet kokemusasiantuntijat olivat erittäin sitoutuneita yhteiseen työhön.	Asiakkaiden aktiivinen ja omaehtoinen osallistuminen Sitoutuneet kokemusasiantuntijat	Halu osallistua
Asiakkaat eivät toivo enää yhtään uutta lomaketta tai kysymyspatteristoa. He toivovat sitä, että sosiaalityö voi tunnistaa ja tutkia sitä, mitä ihminen itse tuottaa, ei valmiiksi kategorisoituja asioita.	Ei valmiiksi kategorisoituja lomakkeita Sosiaalityön pitää tutkia, mitä ihmiset itse tuottavat	Järjestelmälähtöisyyden vastustaminen
Sosiaalityön asiakkaita ja muita kuntalaisia haastettiin	Asiakkaat ja kuntalaiset	Asiakkaat kehittäjinä

kehittämään sellaisia yhteisöllisen työn muotoja kuntatasolla, joilla voitaisiin tarjota osaamista ja onnistumista kaikille kuntalaisille.	kehittäjinä Kaikkien osaaminen ja onnistuminen	
--	---	--

3. Minkälaisena hankeraporteissa näyttäytyy kansalaisyhteiskunnan luonne ja rooli osallisuuden edistämässä?

Alkuperäisilmaisut	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
<p>Sosiaalitoimi ohjasi meille asiakkaita.</p> <p>Työmme merkitys ja tavoitteiden saavuttaminen tulee paremmin esille niissä erityisissä ja hankalissa asiakastilanteissa, joihin ei vielä ole nopeaa ja toimivaa työmuotoa kunnan tai valtion palvelujärjestelmissä.</p> <p>Edelleenohjauksen vaikeudet toisten palvelujen järjestäjien resurssien vähäisyyden vuoksi.</p>	<p>Asiakkaiden ohjautuminen sosiaalitoimesta hankkeeseen</p> <p>Hanketyön merkitys, kun ei ole toimivaa työmuotoa julkisessa palvelujärjestelmässä</p> <p>Edelleenohjauksen vaikeudet</p>	<p>Julkisen sektorin täydentäminen, paikkaaminen ja yhteistyö.</p>
<p>Lähes kaikki (asiakkaat) osallistuivat jollakin tavoin vapaaehtoistoimintaan.</p> <p>Sosiaalityö edistää ja tukee lähiyhteisöä omapohjaiseen toimintaan, joka mahdollistaa erilaisten ihmisten osallistumiskanavat, vaikuttamismahdollisuudet ja yhteisölliset voimavarat yksilön toimintakyvyn edistämiseksi.</p> <p>Kohderyhmän aktiivinen ja omaehtoinen osallistuminen hankkeeseen on ollut suoraa palautetta.</p>	<p>Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen</p> <p>Lähiyhteisön omapohjainen toiminta</p> <p>Erilaiset osallistumiskanavat</p> <p>Vaikuttamismahdollisuudet</p> <p>Yhteisölliset voimavarat</p> <p>Kohderyhmän aktiivinen ja omaehtoinen osallistuminen</p>	<p>Omaehtoinen, yhteisöllinen ja monimuotoinen osallistuminen ja vaikuttaminen</p>
<p>Sosiaalityön asiakkaita ja muita kuntalaisia haastettiin kehittämään sellaisia yhteisöllisen työn muotoja kuntatasolla, joilla voitaisiin tarjota osaamista ja onnistumista kaikille kuntalaisille.</p> <p>Asioiden yhteinen tutkiminen on ollut samalla myös jatkuvaa palautekeskustelua ja arviointia.</p> <p>Palautekanava on haluttu pitää jatkuvasti auki ja ihmiset ovatkin rohkeasti tuoneet eriävät mielipiteet esiin.</p>	<p>Asiakkaat ja kuntalaiset yhteisöllisen työn kehittäjinä</p> <p>Yhteinen tutkiminen</p> <p>Jatkuva palaute ja arviointi</p> <p>Jatkuva palaute</p> <p>Kriittisten mielipiteiden esille tuominen</p>	<p>Asiakkaat kriittisinä palveluiden kehittäjinä ja tutkijoina</p>